

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2003:98

Grundskollärares informationsbehov och
informationsförsörjning
En intervjuundersökning ur ett rollperspektiv

PETRA NILSSON

© **Petra Nilsson**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren.

Svensk titel: Grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning: en intervjuundersökning ur ett rollperspektiv

Engelsk titel: The information needs and information provision of teachers in compulsory school: an interview study from a role perspective

Författare: Petra Nilsson
Kollegium: 3
Färdigställt: 2003
Handledare: Eleka Rugam-Rebane

Abstract:

This thesis deals with the information needs and information provision of teachers in compulsory school, from a role theoretical perspective. The object is to investigate teachers' opinions on their information needs and information provision. The following questions have been used to approach the problem: Which are the information needs of teachers in compulsory school? How do teachers get the information they need? Which difficulties and deficiencies do teachers experience in their information provision, and what does the ideal situation look like? The theoretical frame of reference consists of a model of the information seeking of professionals, which is based on role theory.

Qualitative interviews have been carried out with nine teachers. The results show that the teachers need information for their lessons, information concerning organisational and co-operational matters, professional development, student welfare, and in connection with different kinds of special commissions. The teachers use many different information sources. Being able to find information quickly and to feel confident with the information source are two important aspects when choosing information sources.

The teachers' requirements concern improvements in the information provision regarding organisational and co-operational matters, access to a school library and media centre, better knowledge on computers and the Internet, more time, and different possibilities to acquire professional development.

One of the conclusions drawn, is that a school library with educated librarians could represent one possibility to meet teachers information needs for their lessons, of pedagogical literature and of professional development. A distinct structure and functioning routines, so that people know where to turn in different matters, could improve the part of the information provision that has to do with organisational issues.

Nyckelord: Lärare, information, informationsbehov, informationsförsörjning, informationssökning, roller, rollteori, grundskola.

1. INLEDNING	5
1.1 VAL AV ÄMNE OCH PROBLEMBESKRIVNING.....	5
1.2 AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.3 PROBLEMFÖRMULERING.....	7
1.4 BEGREPP.....	7
1.4.1 Information.....	7
1.4.2 Informationsbehov.....	8
1.4.3 Informationsförsörjning.....	9
1.5 DISPOSITION.....	9
2. ATT VARA LÄRARE I DAGENS GRUNDSKOLA	10
2.1 EN BILD AV DAGENS SVENSKA GRUNDSKOLA.....	10
2.2 BESKRIVNING AV GRUNDSKOLLÄRARYRKET.....	11
2.2.1 Grundskolans styrdokument.....	11
2.2.2 Vad innebär det att vara lärare i dagens grundskola?.....	11
2.3 LÄRARKOMPETENS OCH KOMPETENSUTVECKLING.....	14
2.3.1 Några goda exempel.....	15
2.4 LÄRARYRKET I FRAMTIDEN.....	16
3. TIDIGARE FORSKNING OCH LITTERATURGENOMGÅNG	17
3.1 LÄRARE OCH INFORMATION.....	18
3.1.1 Information i undervisningen.....	18
3.1.2 Skolbibliotek.....	21
3.1.3 Fackinformation.....	22
3.1.4 Informationssökning i vardagslivet.....	25
3.2 SAMMANFATTNING OCH AVSTAMP.....	26
4. TEORI.....	26
4.1 ROLLTEORI.....	27
4.2 MODELL AV PROFESSIONELLAS INFORMATIONSSÖKNING.....	29
4.2.1 Beskrivning av modellen.....	30
5. METOD.....	32
5.1 VAL AV UNDERSÖKNINGSMETOD.....	32
5.2 URVAL.....	33
5.3 GENOMFÖRANDE.....	34
5.4 ANALYS AV RESULTAT.....	34
5.5 INFORMATIONSSÖKNINGSPROCESSEN.....	35
6. RESULTAT.....	36
6.1 LÄRARPORTRÄTT.....	36
6.1.1 Louise.....	37
6.1.2 Lisbeth.....	40
6.1.3 Liselott.....	43
6.1.4 Linda.....	47
6.1.5 Maria.....	51
6.1.6 Martin.....	54
6.1.7 Helena.....	59
6.1.8 Hanna.....	62
6.1.9 Hans.....	66
6.2 SAMMANSTÄLLNING AV RESULTAT.....	69
6.2.1 Roller och arbetsuppgifter.....	70
6.2.2 Informationsbehov.....	71
6.2.3 Informationsförsörjning.....	73
6.2.4 Informationsmedvetenhet.....	74
6.2.5 Informationsresurser.....	74
6.2.6 Utfall.....	75
6.2.7 Brister.....	75
6.2.8 Visioner.....	77

7. DISKUSSION	79
8. SLUTSATSER	86
9. SAMMANFATTNING	88
KÄLLFÖRTECKNING	90
BILAGA 1	92
MODELL AV PROFESSIONELLAS INFORMATIONSSÖKNING	92
BILAGA 2	93
INTRODUKTIONSBRIV	93
BILAGA 3	94
INTERVJUMANUAL.....	94

1. Inledning

Debatten kring stress och press i skolans värld är välkänd och ständigt aktuell. Nya larmrapporter dyker upp med jämna mellanrum, kring den pressade arbetsmiljön i skolan. Det handlar om alltfler utbrända lärare och om lärare som flyr skolan efter bara några få års yrkesverksamhet, för att nämna några exempel.

Skolverket gör årligen en samlad bedömning av läget i det svenska utbildningssystemet. I lägesbedömningen för år 2002 framhålls just den negativa stressen bland både elever och personal som ett av de områden Skolverket särskilt vill uppmärksamma. Personal inom barnomsorg och skola har i flera studier uppgivit att tidsbrist är en av de viktigaste orsakerna till stress och känslor av otillräcklighet. Många lärare anser sig inte hinna planera och diskutera med varandra eller tala med eleverna tillräckligt. De tycker heller inte att det finns tid för återhämtning under arbetsdagen. Åtta av tio lärare uppger vidare att det framförallt är för hög arbetsbelastning som ligger bakom den ökande sjukfrånvaron. (Skolverket 2003, s. 14)

Jag har själv en bakgrund som grundskollärare, och tillhör den grupp som valt att pröva en annan yrkesbana. Jag arbetade som lärare i drygt tre år innan jag bestämde mig för att börja studera biblioteks- och informationsvetenskap, och jag känner väl igen mig i den bild av skolan som beskrivs ovan. Utifrån min bakgrund som grundskollärare och utifrån litteratur jag tagit del av, menar jag att läraryrket är ett i högsta grad informationsintensivt yrke. Det handlar till exempel om att skaffa sig information kring undervisningen, kring eleverna och deras behov och kring skolan som arbetsplats och organisation. Ett problem som jag ser det, är dock att det sällan finns tid att skaffa sig den information man behöver, eftersom tempot i skolan är så högt. Min tanke är att en tjänst som kan avlasta lärarna ifråga om information, skulle kunna leda till minskad stress och frustration. Jag tror också att en ännu bättre verksamhet skulle kunna bedrivas i skolan om lärare fick hjälp med att hitta, välja och ta del av ny kunskap kring yrkets olika aspekter.

I ljuset av detta känns det viktigt att belysa informationsaspekten av läraryrket. Jag vill ta reda på hur lärare i grundskolan ser på sitt behov av information och på sin informationsförsörjning, för att utifrån detta skapa mig en uppfattning om hur en tjänst skulle kunna utformas för att tillgodose lärares önskemål när det gäller information i samband med yrket.

1.1 Val av ämne och problembeskrivning

Idén till ämnet för denna uppsats föddes när jag under en av kurserna i utbildningen, tog del av Patrick Wilsons text *Public Knowledge, Private Ignorance* (1977). I denna text diskuterar Wilson bland annat omkring vem som har möjligheten att bedöma kunskapsstillståndet inom ett ämnesområde. Han menar att det krävs kunskap i ämnet för att kunna bedöma vilken information som är relevant, och skriver till exempel att den som ska bevaka kunskapen måste vara beredd att själv bli specialist på ämnesområdet. (s. 17)

Wilson beskriver också människors informationssökning i termer av ”yield and cost”, vilket jag översätter till avkastning och kostnad. Kostnaden kan då utgöras av pengar,

tid eller ansträngning. Enligt Wilson föredrar de flesta människor personlig kommunikation framför dokumenterad, då det oftast kräver mindre ansträngning. Andra grunddrag i människors informationssystem, som Wilson lyfter fram, är att de är ändamålsenliga, anpassningsbara, vanemässiga, ekonomiska och funktionsorienterade, samt att målet med informationssökningen är att uppnå relativ tillfredsställelse snarare än fullständig information, d v s man nöjer sig med minsta möjliga information för att klara den uppgift man står inför. (1977, kap 2)

Alla de här faktorerna ser jag som argument för att ämneskunniga bibliotekarier skulle kunna vara till stor hjälp för olika yrkesgrupper. Bibliotekarien skulle då kunna vara ett informationssystem som motsvarar ovanstående grunddrag. När det gäller det faktum att man nöjer sig med minsta möjliga information för att klara en uppgift, tänker jag mig att bibliotekarien har en viktig roll att fylla. Han eller hon kan då hjälpa till med att plocka fram noga utvald information, så att minsta möjliga information också blir så bra information som möjligt.

Stressen i arbetslivet i dag tror jag ökar behovet hos många yrkesgrupper, att få hjälp av någon annan att tillgodose sitt informationsbehov. Men denna person måste då vara någon man har förtroende för när det gäller att ta fram relevant information. Wilson skriver att vi människor bara är beredda att ta emot råd från någon som vi tror vet mer än vi själva inom ett område, och som vi dessutom tror har god förmåga att tillämpa sina kunskaper på vår egen situation (1977, s. 39). Den utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap som vi studenter nu genomgår möjliggör för oss att kombinera biblioteks- och informationsvetenskapen med andra ämnen. Detta gör att var och en av oss med sin speciella ämneskombination, kan bli särskilt lämpad för något visst sammanhang. Bibliotekarien kanske inte kan mer än den professionelle om ämnet, men har ändå kunskaper om ämnet och dess struktur, och är framför allt van att orientera sig bland ämnets kunskapskällor och kan plocka ut det som är relevant i olika situationer. Ett nära samarbete mellan bibliotekarien och läraren tror jag dock är en förutsättning.

Eftersom jag själv har en grundskolläraexamen i min kombination, funderade jag mycket utifrån grundskolläraryrket. Jag vet hur stressigt yrket är och tror därför att möjligheten att få hjälp med informationsförsörjningen av en bibliotekarie eller informationsspecialist med kunskaper inom skolans område, skulle vara både uppskattad och betydelsefull. Wilsons text väckte många tankar och jag insåg att jag i min uppsats ville undersöka grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning i sin yrkespraktik, för att få en uppfattning om hur en informationservice som möter lärarnas behov på detta område, skulle kunna se ut. Wilsons text handlar framförallt om fackinformation, men jag har utvidgat mitt fokus till att omfatta alla typer av information som lärare känner behov av.

1.2 Avgränsningar

I denna uppsats kommer jag att studera grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning.

Lärare i andra skolformer som exempelvis gymnasieskola eller högskola/universitet kommer inte att studeras.

Inom grundskolan arbetar utöver grundskollärare flera andra yrkeskategorier såsom förskollärare, fritidspedagoger och skolledare. Dessa grupper kommer inte att behandlas i uppsatsen.

Slutligen kommer jag inte heller att gå närmare in på användningen av information till exempel i förhållande till olika arbetsformer i undervisningen. Detta är en intressant och viktig aspekt, men den ryms inte inom denna uppsats ram, då arbetet skulle bli alltför omfattande.

1.3 Problemformulering

Syftet med uppsatsen är att utifrån ett rollperspektiv undersöka grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning i yrket, samt att få en uppfattning om hur en önskvärd situation när det gäller informationsförsörjning skulle kunna se ut. För att uppfylla syftet kommer jag att ta hjälp av frågeställningarna nedan:

- Vilka olika yrkesroller och arbetsuppgifter ingår i grundskolläraryrket?
- Vilka informationsbehov upplever grundskollärare?
- Hur ser grundskollärares informationsförsörjning ut?
 - Hur gör lärarna för att få tag i information? Varför?
 - Får lärarna tag i den information de behöver? Om nej, varför inte?
 - Vilka svårigheter och brister upplever lärarna i sin informationsförsörjning?
- Hur ser den önskvärda situationen ut när det gäller informationsförsörjning?
- Hur kan denna önskvärda situation tillgodoses?

Ovanstående frågor kommer jag att försöka belysa och besvara genom intervjuer med nio grundskollärare i några kommuner i Västra Götaland, samt genom litteraturstudier. För att tolka mitt empiriska material kommer jag att använda mig av en modell av professionellas informationssökning, utarbetad av Gloria J. Leckie, Karen E. Pettigrew och Christian Sylvain. Modellen har sin grund inom rollteorin. Det teoretiska ramverket beskrivs i kapitel 4.

1.4 Begrepp

Under denna rubrik kommer några för uppsatsen centrala begrepp att beskrivas, nämligen information, informationsbehov och informationsförsörjning.

1.4.1 Information

I *International Encyclopedia of Information and Library Science* står att information troligtvis är det mest frekvent använda och det minst precist använda begreppet inom biblioteks- och informationsvetenskapen. Begreppet verkar dock befinna sig någonstans mellan rådata och kunskap. Information kan i den meningen ses som en samling data i begriplig form, som kan kommuniceras och användas. (Feather & Sturges, 1997, s. 184)

Tom D. Wilson (1981) beskriver förvirringen kring begreppet information och talar bland annat om hur man försökt skilja mellan data, information och kunskap. Information kan också innebära fakta, råd eller åsikter. Enligt Wilson handlar det om att

välja en definition som passar för sammanhanget, snarare än att hitta fram till en enhetlig definition av begreppet. (Wilson, 1981, s. 3)

Donald O. Case (2002) har skrivit en bibliografi där forskning kring människors informationsbeteende behandlas. I det inledande kapitlet beskriver han information på följande sätt:

Information can be any difference you perceive, in your environment or within yourself. It is any aspect that you notice in the pattern of reality. (Case, 2002, s. 5)

I bokens tredje kapitel behandlas begreppet information mer utförligt och i sammanfattningen konstaterar författaren att det råder olika uppfattningar kring hur detta begrepp skall definieras. I de vanligaste definitionerna antas information innebära något som antingen minskar osäkerhet eller förändrar vår bild av verkligheten. Case argumenterar för att begreppet information är så grundläggande att det inte kräver någon snäv definition. I stället förespråkar han en bred definition, som "*any difference that makes a difference*". (Case, 2002, s. 62-63)

I denna uppsats kommer jag att ge information en vid innebörd. Jag kommer att utgå från den definition som ges i *International Encyclopedia of Information and Library Science*, men då gränsen mellan information och kunskap är flytande kommer jag inte att fokusera skillnaderna mellan begreppen. I stället kommer jag att låta begreppet information innefatta vad intervjupersonerna anser sig behöva ha vetskap om för att kunna utöva sitt yrke. Jag kommer heller inte att skilja ut fakta, råd eller åsikter, eftersom jag tror att alla dessa innebörder är betydelsefulla i läraryrket.

1.4.2 Informationsbehov

Donald O. Case definierar informationsbehov på följande sätt:

An information need is a recognition that your knowledge is inadequate to satisfy a goal that you have. (Case, 2002, s. 5)

Case behandlar begreppet informationsbehov mer ingående i kapitel fyra i sin bok, och menar då att begreppet är svårhanterligt, eftersom det är svårt att observera. I stället anser han att det ofta dras slutsatser om informationsbehov i efterhand, när de har yttrat sig genom någon form av agerande. De flesta anser informationsbehov vara sekundära behov, och mindre viktiga än de grundläggande mänskliga behoven som t. ex. behov av mat, logi, trygghet och sällskap. Men även uppfattningen om informationsbearbetning som en grundläggande aspekt av att vara människa, existerar. Gemensamt för flera forskare är att informationsbehoven ses som grundade i känslor av osäkerhet, dubbeltydighet, eller olust. (Case, 2002, kap. 4)

I *Information och kunskap: informationsförsörjning, forskning och policyfrågor* (1985), menar Lars Höglund och Olle Persson att informationsbehov är kopplade till problemsituationer, och att behoven kan vara objektiva eller subjektiva. Objektiva behov har sin grund i de uppgifter som ska lösas, och det handlar om vad som utifrån kan anses nödvändigt för att lösa en uppgift eller ett problem. De subjektiva behoven grundar sig i individens egna upplevelser, d. v. s. vad han eller hon upplever sig behöva för att lösa uppgiften eller problemet. För att avgöra en persons informationsbehov

behöver man ta hänsyn till båda aspekterna. Man måste känna till problemsituationens krav, men också personens förkunskaper, preferenser, sätt att arbeta o s v. Höglund och Persson talar vidare om att informationsbehov kan beskrivas utifrån en rad olika aspekter, så som regelbundna respektive tillfälliga behov eller utifrån ämnesinnehåll, fysisk form och tillgänglighet, svårighetsgrad, bearbetningsnivå, tillförlitlighet o s v. Författarna tar även upp faktorer som kan påverka informationsbehovet och nämner då bland annat ämnesområde, kompetens, ambitionsnivå och målsättning. Författarna framhåller att det krävs komplexa beskrivningar av informationsbehov för att kunna möta dessa behov hos olika målgrupper. (Höglund & Persson, 1985, s. 43-45)

I denna uppsats innebär informationsbehov den information en grundskollärare upplever sig behöva för att kunna utöva sitt yrke.

1.4.3 Informationsförsörjning

Med informationsförsörjning avser jag en process som innefattar tillgång till, och anskaffning av information från formella och informella informationskällor. Begreppet innefattar både egna aktiva sökningar och tillgång till information på annat sätt. Exempelvis tror jag att viss information tillhandahålls av lärarna utan aktiv insats från dem. Det kan till exempel röra sig om utskick av olika slag eller information genom samtal där läraren egentligen inte aktivt efterfrågar informationen.

En del av informationsförsörjningen kan utgöras av informationssökning. Med informationssökning avser jag alltså lärarnas egna aktiva sökningar efter information. Eller som Donald O. Case formulerar det:

Information seeking is a conscious effort to acquire information in response to a need or gap in your knowledge. (Case, 2002, s. 5)

En närmare beskrivning av begreppen informationsbehov och informationssökning ges i kapitel 4 där den modell jag kommer att använda mig av som teoretisk referensram, presenteras.

1.5 Disposition

I inledningen har jag presenterat ämnet för min uppsats, samt beskrivit några av de tankar som ligger till grund för ämnesvalet. Problemformulering med syfte och frågeställningar har presenterats, liksom avgränsningar och några beskrivningar av för uppsatsen centrala begrepp.

I nästa kapitel kommer jag att ge en bild av dagens grundskola och av vad det innebär att vara lärare i denna skola.

I kapitel 3 presenteras forskning och litteratur kring lärare och information.

I kapitel 4 presenterar jag mina teoretiska utgångspunkter. Jag beskriver helt kort rollteorin och därefter följer en mer utförlig beskrivning av den modell av professionellas informationssökning jag valt att använda mig av.

I metodkapitlet presenteras och motiveras undersökningsmetoden. Urvalet av intervjupersoner, utformningen av intervjufrågorna och genomförandet av intervjuerna beskrivs, liksom förfarandet kring analysen av resultatet. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om informationssökningsprocessen.

Nästa kapitel ägnas åt redovisning av undersökningens resultat. Respondenterna presenteras en i taget tillsammans med sina intervjusvar. Därefter följer en sammanställning av samtliga respondenters svar. Resultatredovisningen sker utifrån den teoretiska modellen.

Kapitel 7 ägnas åt diskussion kring undersökningens resultat utifrån litteratur och tidigare forskning, samt utifrån de frågeställningar som ligger till grund för uppsatsen.

Kapitel 8 består av slutsatser som kunnat dras från undersökningen, och i det avslutande kapitlet sammanfattas uppsatsen.

2. Att vara lärare i dagens grundskola

I detta kapitel kommer jag att försöka ge en bild av dagens grundskola och av vad det innebär att vara lärare i denna skola. Kapitlet inleds med ett avsnitt om dagens svenska grundskola. Därefter följer en beskrivning av grundskolläraryrket. Även lärarkompetens och kompetensutveckling tas upp. Till sist ges en bild av läraryrket i framtiden.

2.1 En bild av dagens svenska grundskola

På Skolverkets webbplats (Skolverket, 2001 a) ges en aktuell beskrivning av den svenska grundskolan:

Nästan 99% av alla barn i åldrarna 7-15 år går i grundskolan. Detta innebär drygt en miljon elever, vilket gör grundskolan till den största skolformen. Övriga barn i skolpliktig ålder går i särskola eller specialskola. De flesta elever i grundskolan utbildas inom den kommunala skolan, men 4% går i fristående skola.

Hösten 2000 arbetade cirka 260 000 personer i skola och barnomsorg - i barngrupp, med undervisning eller som skolledare. Av dessa arbetade drygt hälften med utbildning för barn och ungdom. Utöver dessa personer finns även anställda som arbetar i olika stödjande funktioner. Utbildningsnivån är genomgående hög. Andelen lärare med slutförd pedagogisk högskoleutbildning är 80-90 %. Andelen lärare utan pedagogisk högskoleexamen har dock ökat de senaste åren. Kommunerna är de stora utbildningsanordnarna, men omfattningen av enskilda förskolor och fristående skolor har ökat betydligt under 1990-talet. I fristående grundskolor har elevantalet fyrdubblats. Barn till högutbildade föräldrar väljer oftare fristående skola, än andra.

Svensk barnomsorg och skola är mål- och resultatstyrd. Staten anger målet för verksamheten men inte hur målet ska nås. Ansvaret för verksamheten är decentraliserat. Flera olika aktörer har inflytande över verksamheten. Riksdag, regering och Skolverket är exempel på sådana aktörer på central nivå. På lokal nivå finns kommun eller annan

skolhuvudman samt förskolor och skolor med personal. Gemensamma mål och tydligt ansvar för varje aktör ligger som grund för barnomsorg och skola.

Kommunerna har ansvaret att fördela resurser till barnomsorg och skola så att verksamheterna kan uppfylla nationella mål och riktlinjer. Under 1990-talet har barnomsorg och skola utsatts för betydande ekonomiska besparingar. En del av minskningen när det gäller lärartätheten har dock kompenseras av att förskollärare och fritidspedagoger blivit en resurs i skolan i samband med integreringen av verksamhetsformerna. Nu har besparingstrenden brutits generellt sett och resurserna per barn eller elev har ökat i de flesta verksamheter de senaste åren. Besparingarna har inneburit både negativa och positiva faktorer. En negativ faktor är stress, medan en positiv aspekt är att man tvingats se över och förändra verksamheternas innehåll och organisation. Trots besparingarna har Sverige en hög resursnivå internationellt sett. Det satsas mycket resurser på varje elev och lärartätheten är hög. Lärartätheten i grundskolan har dock minskat och grundskolans drygt en miljon elever ska nu få kunskaper, bildning och fostran av knappt 100 000 lärare. Trots ett betydligt sämre resursläge idag jämfört med för tio år sedan, så klarar sig grundskolan i huvudsak bra vid internationella jämförelser. Svenska elever når allmänt sett en god kunskapsnivå i skolan. Resultaten är goda i samtliga ämnen, på ett övergripande plan. I vissa fall är måluppfyllelsen dock inte tillräcklig utifrån de ambitioner som finns för det svenska skolsystemet.

Vid en studie av skolans och barnomsorgens sociala miljö fann Skolverket bland annat att stressen ökat i båda verksamheterna och att både elever och personal är drabbade. Förklaringar till den ökade stressen finns på systemnivå. Stressen är ett tecken på obalans mellan medel och mål. (Skolverket, 2001 a)

2.2 Beskrivning av grundskolläraryrket

2.2.1 Grundskolans styrdokument

De nationella styrdokumenterna ligger som grund för verksamheten i barnomsorg och skola. Utgångspunkten är att detaljbestämmelser ska undvikas och att kommunernas och skolornas frihet ska vara så stor som möjligt. Grundskolans styrdokument är Skollagen med timplan, läroplanen Lpo 94, samt kursplanerna. (Skolverket, 2001 b)

Skollagen är stiftad av riksdagen och innehåller grundläggande bestämmelser om utbildningen i alla skolformer. Här anges övergripande mål och riktlinjer för utbildningen och skolans verksamhet. Läroplanen fastställs av regeringen och ska tillsammans med Skollagen styra verksamheten i skolorna. Alla som arbetar i skolan är skyldiga att följa den. I läroplanen bestäms skolans uppgifter och de värden som ska ligga till grund för undervisningen. Den nya läroplanen är betydligt kortare än tidigare versioner och tanken är att den ska vara lättillgänglig och ständigt aktuell i skolans arbete. Kursplanerna är komplement till läroplanen och anger målen för undervisningen i varje ämne. Regeringen beslutar om grundskolans kursplaner. (Skolverket, 2001 b)

2.2.2 Vad innebär det att vara lärare i dagens grundskola?

Våren 1997 tillsattes Lärarutbildningskommittén på initiativ av riksdagen, för att utreda en reformering av lärarutbildningen. Några av motiven till beställningen av denna

utredning var förändrade villkor för arbetet som lärare som en följd av stora förändringar inom utbildningsväsendet. Ett exempel på en sådan förändring är att den politiska styrningen har förändrats mot mål- och resultatstyrning. Tydligare ansvarsfördelning mellan stat och kommun samt mellan politiker och professionella är ett annat exempel, liksom att en samordnad organisation av skola och andra verksamheter, som exempelvis förskola, har börjat införas. Vidare gäller nya läroplaner, kursplaner och betygssystem för bland annat grundskolan och gymnasiet. Kritik som framkommit i utvärderingar var ytterligare ett skäl att reformera lärarutbildningen. (SOU 1999:63, s. 9) I denna utredning beskrivs bland annat de förutsättningar som gäller för lärare i dagens skola, och vilket slags kompetens som krävs för lärarna i denna skola.

En rad förändringar i samhället har inneburit nya förutsättningar för läraryrket och således också nya kompetenskrav. Samhället omvandlas till exempel mot ett lärande samhälle, där utbildning är en integrerad del av arbete och övrigt samhällsliv. Mycket pekar mot att den främsta utbildningsuppgiften blir att utveckla individer som kan hantera information, söka kunskap och lösa problem. Det blir allt svårare att som lärare förutsäga vad som är nödvändig och viktig kunskap. Dessutom konkurrerar skolan med flera olika intressen om vad som är viktigt att lära sig. (ibid., s. 49) Sociala och kulturella förändringar i omvärlden ställer också nya krav på lärarna. Globala förändringar och migration har lett till att dagens samhälle utmärks allt mer av kulturell mångfald, vilket ställer ökade krav på förståelse och respekt för olika kulturella identiteter. Lärare behöver kunna verka i en mångkulturell skola och förbereda eleverna för ett liv i ett mångkulturellt samhälle. (ibid., s. 50-51, 59)

Relationerna mellan barn och vuxna har förändrats. Tid och möjlighet till nära umgänge i familjen minskar och ger barnomsorg och skola ett allt större ansvar. Samverkan med föräldrar är också en viktig del i läraruppgiften. Skolan måste både se till varje elev som individ och utbilda eleverna för att kunna delta i ett alltmer kunskapsrikt samhälle. (ibid., s. 51-52). Läraryrket idag handlar vidare mycket om att kunna skapa personliga möten. Lärarens roll och auktoritet är inte längre självklar, utan måste erövas och förtjänas. Detta ställer krav på lärarens kompetens att fungera tillsammans med människor och på hennes kunskap om människor och om processer som uppstår mellan människor. (ibid., s. 52-53).

Eftersom skolan är utsatt för konkurrens från andra kunskapsförmedlare är varken innehåll eller arbetsformer självklara. Lärarens roll och uppgifter förändras i ett informations- och kunskapsrikt samhälle. Läraren måste kunna vägleda, handleda, utvärdera och kritiskt granska information och ha kunskap om hur elever omvandlar information till kunskap. Som lärare måste man kunna sätta in informationen i ett sammanhang och tillsammans med eleverna skapa kunskap. (ibid., s. 53-54). Numera är skolan också målstyrd, d v s målen är preciserade men vägen att nå målen är öppen. Även detta ställer nya krav på läraren. Läraren måste till exempel kunna tolka och precisera läroplansmål, utforma lokala arbetsplaner, utvärdera, dokumentera och reflektera över sitt arbete samt utveckla en dialog med kollegorna kring verksamheten. (ibid., s. 59-63).

Även Andy Hargreaves (1998) talar om förändring som något centralt i läraryrket. Författaren är professor vid Ontario Institute for Studies in Education, Kanada och beskriver i sin bok läraryrket i postmodern tid.

Författaren menar att den stora tillgången till information i det postmoderna samhället leder till ifrågasättande av gamla sanningar. Ingenting är längre självklart och det finns inga orubbliga fakta. I det postmoderna samhället finns också nya mönster kring arbetsprocesser, arbetsmarknad, produktion, konsumtion och ekonomi, och den gemensamma faktorn är flexibilitet. Ökad globalisering är en annan aspekt av postmoderniteten. Vidare präglas samhället av komplexitet, snabbhet, decentralisering, nätverk, flytande roller och gränser osv. Detta nya samhälle innebär ökad frihet, men också ökad osäkerhet. (Hargreaves, 1998, kap. 4)

Hargreaves fortsätter sitt resonemang med att visa på att det postmoderna samhället ställer nya krav på skolan och på lärarna. Lärarrollen omfattar nya problem, uppgifter och ansvar, men den gamla rollen finns kvar och det ges dåligt utrymme till den nya. Den höga förändringstakten gör att lärarna åläggs allt fler förändringar som ska utföras på kort tid. Etablerade sanningar rasar, men inga självklara ersättningar finns. I en tid när vetenskapliga sanningar ifrågasätts, utsätts även lärarnas metoder och kunskapsbas för kritik och verksamheten saknar plötsligt grundval. Den etiska och vetenskapliga osäkerheten väcker frågor kring vad man ska undervisa om, på vilket sätt man ska undervisa och varför man lär ut det man gör. (ibid., kap. 4)

Hargreaves bok handlar mycket om förändring, men han talar också om hur effekterna av dessa förändringar påverkar lärarnas arbete, tid och kultur. Lärarnas ansvarsområde har utvidgats och lärarrollen har blivit mer diffus. Klassrumsundervisningen är en central aspekt av lärares arbete, men numera utgör de aspekter av yrket som försiggår utanför klassrummet en större del av arbetet än tidigare. Några exempel är gemensam planering, handledning, mentorskap för nya lärare, personalutveckling, deltagande i grupper kring barn med särskilda behov, regelbundet föräldrasamarbete, elevbedömningar och administrativt arbete. De nya arbetsuppgifterna för många gånger med sig positiva konsekvenser för undervisningen, men vissa av uppgifterna kan också kännas betungande och onödiga, bland annat beroende på hur arbetet organiseras. (ibid., kap. 6)

Tiden är en central dimension i lärararbetet, och tidsbristen lyfts ofta fram av lärare och i olika studier. Det är svårt att hinna planera, engagera sig i utvecklingsarbete, diskutera med kollegor och att hinna med sina egna reflektioner. Hargreaves menar att problematiken kring tiden bottenar i skilda perspektiv på tid mellan ledningen och lärarna. Ledningen står för en monokron tidsuppfattning, där tiden ska kontrolleras, regleras och rationaliseras. Tiden bryts ner i små delar, där varje del är avsedd för en speciell sak och där man ska klara av en sak i taget. Lärarna i sin tur har en polykron och klassrumsbaserad tidsuppfattning. Personliga relationer betonas framför ting, och man har ett flexibelt förhållningssätt för att kunna möta många olika krav samtidigt, i stället för att ta sig an kraven ett i taget. (ibid., kap. 5)

Hargreaves talar också om skuldfällor i läraryrket. En av dessa skuldfällor är förpliktelsen att ge omsorg. Att ta hand om eleverna och ge dem omsorg upplevs av lärare som en viktig del av arbetet, och känslan av att inte kunna ge denna omsorg skapar känslor av skuld. En annan skuldfälla är arbetets oavslutade karaktär. Arbetet blir aldrig färdigt, det finns alltid mer att göra. Mycket av denna problematik har sin grund i en diffus och omfattande lärarroll som inte är klart definierad. Det finns inga tydliga kriterier för vad som är ett väl utfört arbete och inga tydliga gränser för yrket. En tredje skuldfälla är trycket från resultatansvar och intensifiering av läraryrket. Lärarna är mer

påpassade idag och måste förhålla sig till förväntningar från många olika grupper som ofta är inbördes motstridiga. Kravet på skriftlig dokumentation och tydligare kursbeskrivningar har ökat, liksom antalet möten och föräldrasamtal. Tidspressen har också ökat då lärarna har fått allt fler arbetsuppgifter. (Hargreaves, 1998, kap. 7)

I bokens sista kapitel skriver Hargreaves om behovet av omstrukturering i skolan, där det handlar om en grundläggande omdefiniering av regler, roller, ansvar och relationer för elever lärare och skolledare. Detta är nödvändigt, menar Hargreaves, för att kunna hantera den förändring som både världen och läraryrket genomgår. (ibid., kap. 11).

Den snabba samhällsomvandlingen ställer alltså krav på att lärarna förbereds på att kunna verka i ett föränderligt samhälle. Att kunna förutsäga och möta förändringar och att samtidigt skapa goda läromiljöer där eleverna kan utveckla olika förmågor, som till exempel samarbetsförmåga, flexibilitet, problemlösningsförmåga och kritiskt tänkande, är centrala aspekter i lärares yrkeskompetens. Lärare måste också kunna utveckla ny kunskap i den pedagogiska verksamheten för att på så sätt kunna påverka framtiden. För att lärarna ska kunna leva upp till dessa krav behövs kontinuerlig kompetensutveckling. (SOU 1999:63, s. 57-59).

2.3 Lärarkompetens och kompetensutveckling

Lärares kompetens är kopplad till arbetsuppgifter, skolkultur, samhällskontext och till hur läraren tolkar sitt uppdrag. Det handlar om vad en lärare behöver kunna eller kan för att utöva yrket på ett kompetent sätt i en specifik situation. (SOU 1999:63, s. 70-73) I olika utvärderingar av lärarutbildningen framhålls att tyngdpunkten bör ligga på generella kunskaper som ger grund för livslångt lärande inom läraryrket. Ett sätt att uppfatta lärarkompetens är att se den som en dynamisk process. Detta innebär att kompetensen hela tiden förändras eftersom den ingår i en kontinuerlig utveckling. Läraren blir aldrig färdigutbildad utan deltar i ett livslångt lärande. (ibid., s. 67-69)

Lärarutbildningskommitténs uppdrag innefattade utöver förslag kring förändringar av lärarutbildningen, även förslag kring lärares fortbildning och vidareutbildning. Fortbildning avser utveckling av en persons förutsättningar att fullgöra sitt nuvarande yrke, medan vidareutbildning leder till en annan oftast högre yrkeskompetens. I stället för dessa begrepp föreslår kommittén det vidare begreppet kompetensutveckling, vilket innefattar båda betydelserna. (ibid., s. 231, 245, 253)

I utredningen ges en historisk tillbakablick, en bild av det aktuella läget, samt förslag inför framtiden när det gäller lärares kompetensutveckling. Den historiska tillbakablickens visar att utvecklingen gått från ämnesfortbildning för den enskilde läraren till utveckling av arbetslaget och skolan. Fram till 1990-talet var statens inflytande stort, men därefter har kommunernas, skolornas och personalens inflytande ökat. (ibid., s. 231-233)

I det nuvarande systemet har stat, kommun, skola, arbetslag och den enskilde läraren på olika sätt ansvar för kompetensutvecklingen. Staten bestämmer målen för utbildningsverksamheterna och för kompetensutvecklingen. Kommunen har som arbetsgivare ansvar för att personalen har den kompetens som krävs i verksamheten. Skolorna ansvarar för att utveckla verksamheten utifrån målen. Detta innebär att

personalen måste utvärdera resultat, ifrågasätta arbetsformer och bedöma behovet av kompetensutveckling. (ibid., s. 233-234)

Fördelningen av medel för kompetensutveckling sker på olika sätt på olika skolor. Ofta fördelas medlen av rektor till lärarna i arbetslaget som sedan fördelar resurserna sinsemellan. Pengarna kan också läggas i en pott och lärarna kan ansöka om att få gå en viss kurs. Ibland finns fortbildningsgrupper på skolorna som lägger fram önskemål om fortbildning och ibland upprättas fortbildningsplaner för skolorna. Initiativ till inriktningen av kompetensutvecklingen kan komma från olika håll, t. ex. genom erbjudanden från utbildningsanordnare, genom initiativ från kommunerna och skolorna eller genom samverkan mellan kommun och högskola. Ibland anordnar skolan själv program för personalen kring aktuella teman. I vissa fall är kompetensutvecklingen genomtänkt och väl planerad, men det finns också exempel på motsatsen, där kompetensutvecklingen genomförs oreflekterat och utan någon riktig analys av vilken kompetens skolan behöver tillföras. (SOU 1999:63, s. 234-235)

I utredningen behandlas också forskningsanknytningen i lärarutbildningen och i den pedagogiska yrkesverksamheten. Förändringar inom läraryrket under 1990-talet, är enligt Lärarutbildningskommittén ett tungt argument för att förstärka forskning och forskarutbildning på området. Kommittén anser att det krävs en välutvecklad forskningsmiljö som har god kontakt med yrkesverksamheten, för att hantera det nya pedagogiska uppdraget. Det behövs situationsanpassad forskning som utgår från verksamhetens frågor. Dessutom behövs ett samarbete mellan kommuner och högskolor/universitet, så att de yrkesverksammas möjligheter att forska i skolan ökar. Ett naturligt samspel mellan lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet är önskvärt, där lärarutbildningen exempelvis kan leda kurser, seminarier, cirklar eller forskningsprojekt kring olika områden. Det praktiska arbetet och lärargärningen skall stå i fokus i forskningen. (ibid., s. 255-261)

2.3.1 Några goda exempel

Karin Rönnerman, fil. dr. i pedagogik och Gunilla Härnsten, docent i pedagogik, visar båda på exempel på hur lärare och forskare kan samarbeta för att nå utveckling.

Karin Rönnerman betonar i boken *Utvecklingsarbete: en grund för lärares lärande* (1998), vikten av att utvecklingsarbetet utgår från problem i lärarnas vardag. Lärarna skall själva identifiera problemen och planera och genomföra förändringsarbetet utifrån erfarenhet, tidigare kunskap och reflektion. En del i denna process är att ta del av aktuell litteratur och forskningsartiklar. (s. 21) Rönnerman beskriver bland annat projektet *Lärare forskar i sin praktik*, ett samarbete mellan lärare och forskare som hon själv deltagit i. Projektet pågick under två år och dess syfte var att hitta former för användande av teoretiska begrepp och att utveckla metodiska verktyg för att studera och lära i den egna praktiken. Forskarna fungerade som handledare i lärarnas forskning kring problem som lärarna var intresserade av. Föreläsningar och diskussion kring litteratur, samt gruppträffar ägnade åt erfarenhetsutbyte och diskussioner kring lärarnas intresseområden utgjorde inslag i projektet. Lärarna skulle presentera en plan för sitt förändringsarbete, genomföra förändringsarbetet, samt dokumentera och presentera det. Projektet blev positivt mottaget av alla parter. (ibid, s. 22-24) Detta sätt att arbeta kan benämnas aktionsforskning (ibid, s. 71). Rönnerman betonar särskilt reflektion kring arbetet som viktigt för att lärande ska ske. Ett sätt kan vara att föra dagboksanteckningar

och att diskutera med kollegor. (ibid, s. 79) Rönnerman beskriver ytterligare ett exempel på hur hon som forskare samarbetat med lärare. I detta samarbete använde man sig av just dagboksanteckningar, och utifrån dessa samlades man till diskussion. (Rönnerman, 1998, s. 86-89)

Gunilla Härnsten beskriver i skriften *Kunskapsmöten i skolvärlden: exempel från tre forskningscirklar* (2001), hur lärare och forskare kan samarbeta i forskningscirklar. En forskningscirkel innebär att deltagarna har ett gemensamt problem som de söker kunskap om tillsammans med en eller flera forskare. Forskaren har inte svaren, utan man försöker tillsammans belysa och förstå problemet. (s. 54) Begreppet har förekommit i 25 år och arbetsformen har använts inom många olika områden. Inom skolans område har forskningscirklar dock inte förekommit förrän på senare tid. Att intresset för denna arbetsform börjat vakna nu kan till exempel bero på att kunskapssynen håller på att förändras, att skolan står inför många svåra problem som man behöver komma åt med förenade krafter, samt på att forskning och forskningsanknytning börjar växa fram i skolverksamheten. (ibid., s. 9-10)

Härnsten betonar att det är viktigt att initiativet till forskningscirkeln kommer från cirkeldeltagarna själva och att arbetet bygger på frivilligt deltagande. En grundläggande utgångspunkt är att alla har kunskaper och erfarenheter som är värdefulla för andra att ta del av, och att alla kan lära sig något av varandra. (s. 11-12) Ett syfte med forskningscirkeln är att överbrygga klyftan mellan forskare och praktiker, och en viktig funktion är överföring av forskningsinformation från forskaren till övriga deltagare. Mycket tyder på att cirkelmodellen är ett bra sätt att informera om forskning så att den tas emot av människorna i praktiken och införlivas med deras kunskaper. Detta eftersom deltagarna själva i detta sammanhang efterfrågar nya kunskaper på området. (ibid., s. 14-15)

2.4 Läraryrket i framtiden

Ingrid Carlgren och Ference Marton är professorer i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm respektive vid Göteborgs universitet. Författarna ger i boken *Lärare av i morgon* (2002) sin syn på det framtida läraryrket. De använder sig bland annat av uttrycket "det professionella objektet". Ett yrkes professionella objekt är det som yrket är till för att åstadkomma. Enligt författarna är lärarnas professionella objekt lärande, d. v. s. utveckling av olika förmågor och förhållningssätt hos eleverna. Carlgren och Marton menar att det är viktigt att det professionella objektet fokuseras i framtiden, och att det handlar om att skifta perspektiv från hur till vad. Istället för att fokusera på metod, vill författarna flytta fokus till mål och resultat. Det är inte hur lärarna undervisar som är det centrala, utan elevernas lärande. (s. 23-26)

Läraryrket tar, enligt Carlgren och Marton, form mellan intentionerna avseende elevernas fostran och kunskapsutveckling, och realiteten i klassrummet. Läraryrket kännetecknas också av att förutsättningar och uppgifter ständigt förändras. Varje skolreform innebär nya krav på lärarnas kunskaper, och deras tidigare kunskaper riskerar att bli föråldrade. Det går inte alltid att använda de kunskaper som utvecklats tidigare, i den nya praktiken. Carlgren och Marton menar att det saknas en utveckling av en yrkesspecifik kunskapsbas. De förespråkar ett annat sätt att organisera lärarnas yrkeskunskaper, som skulle minska lärarnas sårbarhet vid reformer. Författarna vill att

kunskaperna ska organiseras kring det professionella objektet, så att speciella kunskaper och färdigheter ska kunna relateras till detta. (ibid., s. 92-93, 104)

Huvudpoängen i boken är att läraryrkets viktigaste förändring inför framtiden, består i att renodla det professionella objektet. Att vinna insikter om det professionella objektet och att samla, integrera och använda dessa insikter. På det sättet kan lärarna bli bättre på att bidra till elevernas lärande. (Carlgren & Marton, 2002, s. 183)

I slutet av boken betonar författarna att lärararbetet är både intentionellt och betingat. Utvecklingen av ett professionellt objekt är en viktig del, men det går inte att åstadkomma vad som helst under vilka omständigheter som helst. Knappa resurser, stora elevgrupper och brist på tid är några exempel på förutsättningar som gör det svårt för lärare att utföra sitt uppdrag. Genom att tydliggöra det professionella objektet, menar författarna att det blir möjligt att visa på komplexiteten i lärararbetet och att på så sätt öka respekten för arbetet. (ibid., s. 232)

Denna genomgång visar att skolan och läraryrket genomgår stora förändringar, och att det gäller att hitta ett rimligt sätt att hantera dessa förändringar. Hargreaves talar om att omdefiniera roller och ansvar. Carlgren och Marton är inne på samma linje när de talar om att renodla det professionella objektet. Tidsbrist är ett tema som löper genom mycket av den litteratur jag tagit del av. Utifrån detta vill jag nu gå vidare och undersöka den del av lärarnas arbete som har att göra med information av olika slag. Min tanke är att ett sätt att möta de förändringar som skolan och läraryrket genomgår, skulle kunna vara att genom någon typ av tjänst avlasta lärarna ifråga om informationsförsörjning. Detta skulle då kunna vara ett sätt att närma sig ett renodlande av det professionella objektet.

3. Tidigare forskning och litteraturgenomgång

Donald O. Case (2002) ger i sin bok en överblick över tidigare forskning kring informationsbeteende. En tendens som författaren urskiljer är att senare studier fokuserar mer på yrkeskategorier, roller eller olika demografiska grupper som t. ex. äldre människor eller fattiga människor. (s. 229)

Case skriver vidare att studier utifrån yrkeskategorier är den vanligaste typen bland studier kring informationssökning. Denna forskning har utvecklats från att först framförallt ha fokuserat på naturvetare och ingenjörer, till att studera samhällsvetare, humanister och till sist andra yrkesgrupper. Under rubriken samhällsvetare (social scientists) nämns att lärare använder sig av forskningsresultat i liten utsträckning. (ibid., s. 232-233, 239)

I senare studier uppmärksammas variablerna kontext, situation och roll mer än tidigare. Man intresserar sig också mycket för informationskällor och kanaler, framför allt förhållandet mellan personliga kanaler och andra kanaler. Ett vanligt resultat är att människor fortfarande gärna vänder sig till andra människor för att få information. (ibid., s. 255-256)

I bokens sista kapitel skriver Case att det idag bedrivs mer forskning än någonsin kring informationsbeteende. Informationssökaren har hamnat i fokus, vilket har resulterat i att mer uppmärksamhet riktas på sökprocessen, att fler försök görs att förstå vad som händer i huvudet på informationssökaren, att mer tid spenderas på enskilda informanter och att det blir mer djup i beskrivningarna överlag. (Case, 2002, s.287)

3.1 Lärare och information

Den litteratur jag hittat kring lärare och information i yrket har jag delat in i tre kategorier: studier som rör information i samband med undervisningen, forskning kring skolbibliotek samt lärares förhållande till fackinformation. Dessutom har jag valt att redovisa en studie som rör lärares informationssökningsbeteende i vardagslivet. I denna studie behandlas informationssökning som inte är knuten till arbetet. Jag kommer att presentera litteraturen utifrån dessa teman, i ovan nämnd ordning. Under respektive rubrik kommer studierna att redovisas i kronologisk ordning.

3.1.1 Information i undervisningen

Det har varit svårt att hitta material som är både aktuellt och med fokus på grundskolans olika stadier. Det material jag fått tag på utgörs av en kartläggning av läromedelssituationen i grundskolan som genomfördes i slutet av 1980-talet, en magisteruppsats kring högstadielärares informationsförsörjning i undervisningen, en doktorsavhandling som handlar om läromedel och informationsteknologi i gymnasieskolan, samt ett abstract till en artikel kring lärares informationsbeteende i undervisningskontexten. Kartläggningen från 1980-talet är gammal, magisteruppsatsen behandlar bara högstadielärare, doktorsavhandlingen handlar om läromedel på gymnasiet och artikeln om lärares informationsbeteende i undervisningskontexten har jag inte tillgång till i sin helhet, utan bara i form av ett abstract, detta eftersom artikeln endast finns på kinesiska. Min tanke är att studierna sammantaget ändå ska ge en bild av lärares informationsförsörjning och informationsbeteende i undervisningen.

Läromedelskartläggningen

Under läsåret 1987/88 genomförde Thomas Rönström en kartläggning av läromedelssituationen i grundskolan. I studien ingick skolor och klasser i 40 kommuner. Frågor i enkätform ställdes till lärare och skolchefer. Ungefär 400 klasser fördelade på ca. 140 skolor deltog i undersökningen.

I kartläggningen visade det sig att beslut om val av basläromedel på låg- och mellanstadiet ofta fattades gemensamt i arbetsenheten eller av enskilda lärare. Beslut kunde även fattas av ämneskonferens. På högstadiet var det vanligast att ämneskonferensen valde läromedel, men det förekom även att man fattade beslut inom arbetsenheten. (Skolböcker 2, 1988, s. 25)

Arbete utan lärobok var vanligast på låg- och mellanstadiet. På högstadiet förekom detta i betydligt mindre utsträckning. På lågstadiet jobbade man framförallt lärobokslöst i OÄ¹ och på mellanstadiet främst i svenska, samhällskunskap och teknik. På högstadiet användes lärobok nästan alltid i engelska, geografi, matematik och NO². Bara 16

¹ Förkortningen OÄ står för orienteringsämnen.

² Förkortningen NO står för naturorienterande ämnen.

procent av lärarna i undersökningen använde material från organisationer, föreningar, företag eller liknande. I 78 procent av klasserna kompletterades eller ersattes läroböcker med kopierat material. (ibid., s. 26)

Drygt 80 procent av klasserna hade tillgång till kollektiva läromedel utanför skolan, i form av AV-material³, böcker, broschyrer, temalådor mm. Materialet kom i första hand från AV-central/läromedelscentral, men även från bibliotek/bokbuss/skolbibliotekscentral eller från utbildningsradion. (Skolböcker 2, 1988, s. 29)

I kartläggningen visade det sig vidare att integrerade skol- och folkbibliotek fanns på var femte skola. Skolbiblioteken bemannades framförallt av lärarbibliotekarier. 16 procent av klasserna hade tillgång till skolbibliotek med fackutbildad bibliotekarie. Betydligt fler låg- och mellanstadieklasser än högstadieklaser använde biblioteket dagligen eller minst en gång i veckan. (ibid., s. 29-30)

Inköp av läromedel skedde antingen samordnat genom läromedelscentral eller decentraliserat på rektorsområdet eller skolenheten. Inköpen gjordes i första hand från bokhandel och i andra hand från förlagen. Distributionen av läromedel till skolorna sköttes av läromedelscentral eller liknande, av bokhandeln eller av förlagen. (ibid., s. 33-34)

Magisteruppsats kring högstadielärares informationsförsörjning i undervisningen

Denna magisteruppsats har jag valt att sammanfatta, varför inga specifika sidhänvisningar anges.

Marianne Ljungskog (1997) har undersökt lärares informationsförsörjning i undervisningen. Hon har bland annat tittat på hur skolbiblioteket används i undervisningen och var lärare och elever hittar sitt informationsmaterial. Undersökningen baserar sig på intervjuer med sju lärare på en högstadieskola, samt med två bibliotekarier vid kommunbiblioteket. Lärarna undervisar i svenska och/eller SO⁴.

Ljungskog fann att lärarna framför allt använde sig av material från ämnesinstitutionen och skolbiblioteket. Det visade sig också att informationsförsörjningen skilde sig åt mellan ämnen svenska och SO.

Svensklärarna förvarade det mesta av sitt material på institutionen och oftast användes referenslitteratur, antologier och skönlitteratur. Klassuppsättningar av läroböcker användes också, och lärarna hade även samlat på sig material under åren, som de använde. Lärarna använde sig sällan av informationsteknologin. Eleverna hittade information i böcker som lärarna hämtade från institutionen. Om detta inte var tillräckligt användes skolbiblioteket och eventuellt kommunbiblioteket. Gratismaterial från föreningar och organisationer användes ibland. Det hände också att eleverna intervjuade människor utanför skolan, eller att någon kom till skolan och berättade.

SO-lärarna hade flyttat ut det mesta av sitt material till skolbiblioteket, och följaktligen användes skolbiblioteket ofta för att söka information. Eleverna använde även

³ Förkortningen AV-material står för audiovisuellt material.

⁴ Förkortningen SO står för samhällsorienterande ämnen.

kommunbiblioteket för informationssökning, men lärarna gick sällan dit. Läroböcker användes för att ge grunden inom de olika arbetsområdena inom historia, geografi och religionskunskap. I samhällskunskap användes framförallt material ur tidskrifter eller från Internet, eftersom läroböckerna snabbt blir inaktuella. Både lärare och elever använde sig mycket av Internet för att söka information. I sina självständiga uppgifter använde eleverna sig mycket av Internet och av uppslagsverk på CD-ROM. Liksom i svenska hände det att eleverna intervjuade människor utifrån och att någon bjöds in för att berätta om något.

Lärarna upplevde att det gick bra att hitta information. Enligt Ljungskog skulle detta dock kunna bero på att lärarna anpassade undervisningen så att informationen som fanns på skolan räckte till.

Lärarna ansåg att skolbiblioteket hade stor betydelse för undervisningen, men det upplevdes som bristfälligt. Man önskade sig någon ansvarig som alltid fanns på plats i biblioteket, och som även kunde hjälpa lärare och elever vid informationssökning och temaarbeten. Att använda kommunbiblioteket fungerade inte bra på grund av bibliotekets öppettider och dess bristande resurser. (Ljungskog, 1997)

Läromedel och informationsteknologi i gymnasieskolan

Ann-Christine Juhlin Svensson (2000) har i sin doktorsavhandling studerat lärares och bibliotekariers uppfattningar och användning av läromedel och informationsteknik i gymnasieskolan. Undersökningen består av tre olika studier och författaren har använt sig av en kombination av intervjuer, observationer och enkätformulär. Den första studien handlar om läromedelsval och läromedelsstöd och den andra studien handlar om läromedelsanvändning. I den tredje studien med titeln "Lärandets medel och miljö", studeras informationsteknik och läromedel i gymnasieskolan. De två första studierna utgjordes av fallstudier vid sex olika gymnasieskolor i Sverige. Intervjuer genomfördes med lärare, bibliotekariéer och skolledare. I den andra studien gjordes även observationer av tre lärare som representerade olika lärostilar eller strategier. Den tredje studien utgörs av en enkätundersökning med 264 lärare och 18 bibliotekariéer. I denna studie deltog 20 skolor. Av dessa var 17 pilotskolor i samband med Skoldatanätets uppbyggnad, och således speciellt inriktade på IT-användning. Övriga var skolor som deltagit i de två tidigare studierna.

Juhlin Svensson kom fram till att läroboken användes som primärt läromedel. Resultaten visade också att lärarnas undervisningsformer hade en avgörande betydelse för hur den pedagogiska texten var bunden till undervisningen. Nyare medier som exempelvis IT användes som komplement till läroboken, och utgjorde ett sekundärt läromedel. Användning och värdering av IT visade sig vara en generationsfråga som till viss del kunde utjämnas med kompetensutveckling, de yngre lärarna var mer positiva till IT än övriga lärare. Till sist visade resultaten också att skolans kultur gällande läromedelsanvändning hade betydelse för hur lärarna valde att arbeta i fråga om undervisningsmaterial. (Juhlin Svensson, 2000, s. 67-68)

I undersökningen framkom att en anledning till att lärarna valde läroboken i första hand, var att den innehåller en pedagogisk text som överensstämmer med läro- och kursplanerna. Att själva göra detta urval skulle uppta en alltför stor del av lärarnas arbete. Därför överlämnade lärarna detta till läromedelsförfattarna. (ibid., s. 59)

Läromedel som kompletterade läroboken kom bland annat från skolornas ämnesinstitutioner, gymnasiebibliotek samt AV-central/läromedelscentral. Skolbiblioteken användes av eleverna, men sällan av lärarna. (Juhlin Svensson, 2000, s. 60-61)

Informationssökningsbeteende i undervisningskontexten

C-P Lan och Y-T Chang (2002) har genomfört intervjuer med fem biologilärare på vad som motsvarar grundskolans högstadium, för att undersöka deras informationssökningsbeteende i undervisningskontexten. Resultatet visade att lärarnas undervisningsprocess bestod av tio särdrag: defining, understanding, collecting, selecting, organizing, transforming, instructing, evaluating, reflecting och modifying. Forskarna fann också att lärarnas pedagogiska kunskap spelade en viktig roll i deras informationsbearbetning. Med hänsyn till undervisningsmål, elevernas egenskaper och undervisningskontext, organiserade och översatte lärarna sina ämneskunskaper till undervisningsframställningen. Lärarna förändrade också sin undervisning utifrån utvärdering och reflektion. (Lan & Chang, 2002)

3.1.2 Skolbibliotek

Louise Limberg (2002) har skrivit en kunskapsöversikt kring skolbibliotekets pedagogiska roll. Kapitel tre i översikten benämns *Biblioteket som kunskapskälla*. I detta kapitel behandlas bland annat biblioteket som läromedel och bibliotekets mediabestånd. Skillnaderna mellan läromedel och biblioteksmedier är en aspekt som tas upp här. Då läroboken erbjuder ordning och struktur samt aktivitet för eleverna, erbjuder biblioteket tryckt och elektroniskt material som inte är ordnat efter skolämnen och inte anpassat till undervisning eller årskurser. Istället finns autentiska texter i olika ämnen. (s. 19-20)

Ett avsnitt ägnas åt mediernas placering. Datorer, nätverk och Internet har bidragit till att biblioteket inte kan samla alla informationskällor i ett rum utan snarare fungerar som en länk mellan olika delar av skolan och informationsresurser inom skolan eller i omvärlden. (ibid., s. 21) När det gäller urval och uppbyggnad av mediabestånd poängteras att aktivt arbete med att utveckla mediabeståndet så att det bättre anpassas till lärares och elevers behov, leder till bättre utnyttjande av bibliotekets medier i undervisningen, till bättre samarbete mellan lärare och bibliotekarier och till en förstärkt roll för biblioteket i undervisningen. Ett problem är dock att det finns brister i den svenska litteraturutgivningen när det gäller facklitteratur för barn och unga. Det publiceras inte tillräckligt för att tillgodose det behov som ett undersökande arbetssätt kräver. (ibid., s. 22)

Utvecklingen av informations- och kommunikationstekniken (IKT) verkar ha minskat spänningen mellan läromedel och biblioteksmedier. Utvecklingen har lett till att bibliotekets pedagogiska roll stärkts och blivit tydligare. Vikten av informationssökning, kritisk informationsanvändning, förmåga att värdera, analysera och sammanställa information har i och med IKT-utvecklingen blivit synlig för andra grupper än bibliotekarier, till exempel för lärare och skolledare. En följd är att lärare efterlyser kompetensutveckling i informationssökning, vilket skulle kunna vara en uppgift för bibliotekarierna. (ibid., s. 23-25)

Forskning tyder på att det som främst påverkar bibliotekets roll för elevernas lärande är vad lärarna gör. Det handlar om vilken syn på kunskap och lärande de har och vilka metoder som tillämpas. Även skolledningens stöd är viktigt för att skolbiblioteket ska kunna höja kvaliteten på elevernas lärande. (Limberg, 2002, s. 29)

I bokens avslutande kapitel diskuteras bland annat samarbete och skolkontext. Limberg skriver att skolbibliotekets pedagogiska roll formas i samspel med den omgivande skolkontexten och att samarbete mellan bibliotekarier och lärare krävs för att det ska fungera bra. Lärare uppger ofta att brist på tid hindrar samarbetet. De har inte tid att blanda in ytterligare en person i den stressiga vardagen. Detta antyder att lärare inte föreställer sig att den investerade tiden skulle kunna ge utdelning i form av delat ansvar och arbete vid genomförandet av undervisningen. (ibid., s. 53)

En annan aspekt som tas upp är att kvaliteten i undervisningen beror på uppgifternas karaktär och struktur samt på lärares och bibliotekariers handlande i undervisningssituationen. Detta handlande beror i sin tur på deras syn på kunskap och lärande. (ibid., s. 54)

En slutsats som dras är att skolbibliotekets roll reflekterar förändringar i pedagogiska idéer och metoder, vilka i sin tur samspelar med förändringar i samhället. IKT-utvecklingen, mediautvecklingen och utvecklingen av ett mångkulturellt samhälle har påverkat skolans mål, kunskapssyn och teorier om lärande. Detta har också inneburit konsekvenser för skolbibliotekets roll och bidragit till ett ökat intresse för skolbibliotekets pedagogiska roll. (ibid., s. 58)

3.1.3 Fackinformation

Speciallärares användning av informationskällor

Jennifer Henley (1995) har undersökt speciallärares användning av informationskällor. Tidigare forskning har, enligt författaren, visat att lärare och samhällsvetare generellt använder sig av formella informationskällor i liten utsträckning. Henleys egen undersökning visar motsvarande resultat bland speciallärare. Att hålla sig uppdaterad ansågs viktigt, men informella kanaler användes snarare än formella. Lärarnas kunskaper om, och användning av, sekundära informationskällor visade sig begränsade, och de använde också biblioteket i liten utsträckning. Brist på tid och kunskap om vad som finns tillgängligt utgjorde de största hindren.

Henleys studie bygger på en enkätundersökning bland 85 speciallärare i Londonområdet. Respondenterna arbetade med olika typer av handikapp och var verksamma i vanlig skola eller i specialskola. Henley kom fram till att speciallärares användning av informationskällor motsvarade vanliga lärares.

De minst erfarna lärarna läste sällan tidskrifter, medan de mest erfarna lärarna använde sig av tidskrifter i hög utsträckning. De mest populära informationskällorna var lärarkollegor, kurser, konferenser och seminarier. Tidskrifter, böcker och rapporter kring undervisning ansågs också viktiga. Användningen av informella källor kan, enligt författaren, ha att göra med att arbetet som speciallärare kräver dialog mellan lärare och andra professionella.

Det visade sig också att lärarna generellt sett inte var medvetna om sekundära informationskällor. Att hålla sig uppdaterad ansågs viktigt av de allra flesta. Brist på tid utgjorde dock det största hindret för att lyckas med detta. Tillgång till bibliotek var inget hinder, men biblioteken uppfattades som bristfälliga. De minst erfarna lärarna använde lärarkollegor som en vanlig källa till information. De mest erfarna lärarna använde sig snarare av kurser, konferenser, seminarier och tidskrifter.

Utifrån sina resultat menar Henley att lärare vill ha forskning presenterad för sig i form av sammanfattningar som kan läsas snabbt och lätt och där även aktuell praktik tas upp. Enligt Henley har speciallärare ofta praktiska informationsbehov där det krävs omedelbara svar, och de har inte tid att exempelvis besöka biblioteket. Henley menar vidare att informationsspecialister behöver marknadsföra sina tjänster för att den upplevda barriären när det gäller tillgänglighet skall övervinnas. Att informationsspecialister behöver förstå informationssökning ur lärarnas perspektiv poängteras också av författaren. Information skall vidare inte ses som något som behövs enbart när det uppstår ett problem, utan den skall ses som en del av den professionella utvecklingen. Till sist betonar Henley att det behöver utarbetas sätt att göra information tillgänglig för lärare och att information skall bli något lärare inte bara behöver, utan faktiskt vill ha. (Henley, 1995)

Lärares kunskapsutnyttjande i praktiken

Cristina Robertson Hörberg (1997) har skrivit en avhandling med titeln *Lärares kunskapsutnyttjande i praktiken: Ett personligt och kontextuellt perspektiv på vardagskunskap och forskning*. Detta avhandlingsarbete skedde inom ramen för skolverksprojektet Forsknings- och kunskapsanvändning inom skolområdet. Avsikten med arbetet var att försöka förstå under vilka förutsättningar praktikern arbetar och utnyttjar teoretisk kunskap och vardagskunskap. Avhandlingens syfte var att med fokus på läraren i kontext som kunskapsanvändare, undersöka hur forskning och annan kunskap kommer till utnyttjande i skolan. Undersökningen genomfördes utifrån en kvalitativ ansats med praktisk-hermeneutisk inriktning. Huvuddelen av undersökningen utgörs av 33 intervjuer med 11 olika lärare inom svensk kommunal grundskola. En kompletterande enkätundersökning genomfördes också med 127 lärare från fyra olika grundskolor. Samtliga data samlades in i en större kommun i södra Sverige.

Nedan följer några av undersökningens resultat:

Robertson Hörberg fann att lärarnas kunskap var personligt konstruerad och ofta specifikt inriktad mot elever och elevers förhållande till ämne eller undervisning. Kunskapen kunde delas in i elevrelaterad kunskap, ämnesrelaterad kunskap, undervisningsrelaterad kunskap, samt mål- och kursplanerrelaterad kunskap. Kunskapen användes här och nu och var ofta handlingsorienterad. Den var knuten till lärarlivets kontext och var till största delen baserad på egna erfarenheter. Vidare var kunskapen bara till viss del verbaliserad. Lärarna förevisade sällan formellt sina kunskaper för kollegor och erfarenheter och kunskap skrevs sällan ner. (s. 208-209)

Den mest använda kunskapskällan bland lärarna i intervjuundersökningen var kollegor. Även skriftliga källor användes, till exempel facklitteratur inom lärares undervisningsområden. Den pedagogiskt inriktade litteraturen verkade vara svårare att ta till sig. Många lärare önskade att den till exempel skulle hamna direkt i brevlådan

hemma eller finnas på bordet i personalrummet, för att den skulle bli uppmärksammas. Många önskade också tips och vägledning från någon person kring bra pedagogisk litteratur, då det är svårt för en enskild lärare att skaffa sig överblick över beståndet. Vidare var många lärare mer mottagliga för kunskap överförd via en personlig relation. (Robertson Hörberg, 1997, s. 150-151)

Hinder i lärarnas kunskapssökning kunde vara av inre eller yttre slag. Inre hinder har att göra med lärarna som individer, medan yttre hinder avser omständigheter utanför lärarens påverkan som till exempel bristande resurser. Tid kan vara både ett yttre och ett inre hinder. Ofta rörde det sig om en blandning av inre och yttre hinder, och det handlade ofta om prioritering. Många av de intervjuade lärarna uppgav att de kände sig ensamma och övergivna i sitt kunskapssökande. De upplevde inte att någon var intresserad av att de utvecklade sin kompetens eller att någon efterfrågade deras nya kunskaper. (ibid., s. 151-152)

Robertson Hörberg fann vidare att lärarna arbetade aktivt och kontinuerligt i växelverkan med sin praktik och sitt kunnande. Det var i praktiken lärarna skapade erfarenheter och lärde sig både av misstag och av det som fungerade. Vissa lärare reflekterade kontinuerligt över det som skedde i praktiken och anpassade verksamheten på olika sätt. Förändringar skedde ofta i små steg och ofta av en individuell lärare med den egna elevgruppen. (ibid., s. 209-210)

När det gäller lärarnas relation till forskning framhölls nyttoaspekten. Som exempel på nyttig forskning nämndes bland annat didaktisk forskning, forskning om könsroller, elevers utveckling och inläring samt forskning om lärarrollen. Utnyttjandet av forskning prioriterades inte, utan det vardagliga arbetet var det viktigaste. Lärarna hade dåliga kunskaper om vad skolforskningen kan erbjuda och om vilken forskning som bedrivs i Sverige. Den teoretiska kunskapen visade sig inte heller passa in i skolans arbetsrytm. Överlag intresserade sig lärarna inte aktivt för forskning och det fanns ingen på skolorna som entusiasmerade dem till att läsa forskningslitteratur. Många gånger utgjorde det vetenskapliga språket en barriär. Lärarna ansåg att det måste finnas en person som tar ansvar för att presentera forskningsresultat och informera om nyheter inom området. (ibid., s. 177-178, 182)

Den nya kunskap eller forskning som lärarna upplevde som användbar var ofta konkret och anpassad till lärarnas praktiska arbete. Oftast fick lärarna del av den nya kunskapen genom informella kontakter, som till exempel kolleger, vänner och familj. Ibland fick de dock del av kunskapen på formell väg, till exempel genom kurser eller föreläsningar. För att vara användbar skulle kunskapen också vara aktuell för det behov läraren hade för tillfället. Helst skulle kunskapen också bidra till att lösa lärarens problem. Lärarna ville kunna ta till sig kunskapen på sina egna villkor. Den skulle vara lätt att få tag i, lätt att ta till sig, lätt att använda och gärna trevligt förpackad. Kunskapen användes ofta under tidspress. Lärarna tog gärna del av kunskap i form av verkliga exempel, berättelser, tips, råd och idéer. Användningen ökade också om kunskapsförmedlingen skedde med engagemang, personlig prägel och med ett språk som kunde förstås av användarna. (ibid., s. 210)

Det visade sig att lärarna sökte efter ny kunskap vid ett upplevt behov och om situationen tillät detta. Kunskapen söktes hos kollegor, andra kontakter eller i litteratur. Kunskapen kunde också erbjudas genom tillfälligheter eller genom informella och

formella kanaler. Lärarna värderade, valde ut och anpassade den kunskap hon/han mötte. (Robertson Hörberg, 1997, s. 211)

En slutsats som författaren drar är att det är viktigt att underlätta för de lärare som är intresserade av att lära sig om vetenskapliga metoder och forskningsinriktat arbetssätt. Att lärare allmänt tillämpar ett kritiskt och granskande förhållningssätt till resultaten av det egna arbetet anser hon skulle innebära den största vinsten. Hon menar också att detta förmodligen också skulle öka lärares professionalism. (ibid., s. 218-219)

3.1.4 Informationssökning i vardagslivet

Reijo Savolainen (1995) har undersökt informationssökning i vardagslivet, och gjorde då en jämförelse mellan lärare och industriarbetare i Tampere, Finland. Undersökningen bygger på intervjuer med 11 lärare, verksamma inom grundskola eller yrkesskola, och 11 textilarbetare. Studien rör informationssökning som inte har med arbetet att göra, men författaren påpekar att denna typ av informationssökning har många likheter med arbetsrelaterad informationssökning. En sådan likhet är till exempel tendensen att tillämpa principen om minsta möjliga ansträngning i användandet av informationskällor och kanaler.

Informanternas beteende studerades dels när det gällde att söka information för att orientera sig i sitt dagliga liv och dels när det gällde att söka praktisk information för att lösa specifika problem. Den orienterande informationsinhämtningen handlar främst om att passivt bevaka vardagslivets händelser, medan informationssökning i samband med problemlösnings-situationer kräver en mer aktiv insats.

När det gällde att söka orienterande information visade det sig att lärarna var mer benägna att söka faktainriktad information från olika typer av medier, och att de förhöll sig mer kritiska till underhållning via radio, TV och tidningar. Här menar Savolainen att arbetet spelar in, eftersom lärare måste hålla sig à jour med vad som händer i samhället. Båda grupperna använde sig av flera olika typer av medier. Intervjuerna visade också att personliga intressen och aktuell livssituation påverkade medieanvändningen. En kognitiv inriktning innebär att man närmar sig problemet analytiskt och systematiskt, medan en affektiv inriktning innebär en emotionell och oförutsägbar reaktion på problemet. Generellt hade lärarna ett mer kognitivt inriktat sätt att söka orienterande information, än vad textilarbetarna uppvisade. Lärarna var också mer benägna att använda tryckta källor än textilarbetarna.

När det gällde att söka praktisk information för att lösa problem, använde sig informanterna av olika informationskällor. Valet och användningen bestämdes av faktorer som tillgänglighet och hur enkel källan var att använda. Individuella egenskaper spelade också in. Lärarna var mer aktiva i sitt sökande efter praktisk information. Både lärare och textilarbetare föredrog informella källor och i synnerhet personlig kommunikation. Formella källor användes sällan. En stor skillnad mellan grupperna gällde deras kontaktnät. I lärarnas kontaktnät ingick till exempel advokater och läkare som kunde kontaktas i problemsituationer. Lärarna visade sig också mer benägna att kontakta experter och beslutsfattare som inte var lättillgängliga. Även när det gällde att söka praktisk information för problemlösning var lärarna mer kognitivt inriktade i sitt beteende.

Generellt visade studien att informanter med relativt hög utbildningsnivå sökte information mer aktivt från olika typer av källor, till exempel från biblioteket. Detta har även visat sig i tidigare undersökningar. Det kan dock finnas individuella skillnader inom grupperna.

Savolainen lyfter även fram vissa brister i sin undersökning och ger förslag på hur forskningen kan förbättras. Han menar till exempel att situationsbundna faktorer bör beskrivas tydligare så att de problem som utlöser informationsbeteendet kan studeras. Framför allt när det gäller sökning och användning av praktisk information är det viktigt att studera det problem som skapar informationsbehovet. Förutom att fokusera mer på informationssökningens kontext och situation, menar Savolainen att man också bör titta mer på tillgången till information och möjligheterna att komma åt den. (Savolainen, 1995)

3.2 Sammanfattning och avstamp

Jag har inte lyckats hitta någon studie som behandlar lärares informationsbehov och informationsförsörjning som helhet. Alla studier fokuserar i stället på någon speciell typ av information, t. ex. undervisningsmaterial eller fackinformation. I min uppsats vill jag titta på lärares informationsbehov och informationsförsörjning generellt, när det gäller olika typer av information. Detta vill jag göra utifrån lärarnas egna upplevelser av vad det är för information de verkligen behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.

För att studera lärarnas informationsbehov och informationsförsörjning kommer jag att använda mig av en modell som bygger på att lärare i sitt arbete intar olika roller. Till varje roll finns arbetsuppgifter kopplade, vilka föranleder olika typer av informationsbehov. Behoven i sin tur leder till olika typer av informationssökningsprocesser som påverkas av en rad faktorer, och utmynnar i resultat av varierande slag. Denna modell kändes relevant att använda i undersökningen av olika skäl: Med hjälp av modellen kan jag till exempel undersöka alla de aspekter jag är intresserad av. Den begränsar sig inte till en enda aspekt, utan beaktar till exempel både informationsbehov, informationsförsörjning och utfall. Dessutom har jag utifrån min egen erfarenhet som grundskollärare en upplevelse av yrket som bestående av flera olika roller.

Det teoretiska ramverket och denna modell kommer att beskrivas utförligare i följande kapitel.

4. Teori

Danermark et al. (1997) talar i sin bok *Att förklara samhället* bland annat om deskriptiva teorier. Denna typ av teorier beskriver och karaktäriserar grundläggande egenskaper, strukturer, relationer och mekanismer, och de hjälper oss att tolka och förklara olika sociala fenomen. Deskriptiva teorier kan delas in i två typer – teorier avgränsade för specifika sakområden och generella teorier. Deskriptiva teorier kan vidare ses som ett sätt att ordna relationer mellan empiriska data. Teorierna presenteras då ofta i form av modeller där de olika komponenter som teorin innefattar pekas ut, liksom de antagna relationerna mellan dessa komponenter. (s. 179-180)

I denna uppsats kommer jag att använda mig av en modell som bygger på rollteorin. Rollteorin är som jag ser det ett exempel på en deskriptiv teori. Olika sociala fenomen tolkas och förklaras utifrån att människor intar olika roller.

Modellen kan ses som delvis avgränsad för ett specifikt sakområde, nämligen professionellas informationssökning. Men den kan också ses som generell då den går att tillämpa på alla typer av professionella yrkesgrupper. Modellens upphovsmän beskriver själva sin modell som generell just med avseende på att den är tillämpningsbar på alla professionella grupper.

Generella teorier kan ses som verktyg eller som färdiga produkter. Sedd som en färdig produkt riskerar teorin att leda till ytliga, triviala eller felaktiga förklaringar, då de inte tar hänsyn till de specifika förhållanden som påverkar konkreta fall. Sedd som ett verktyg kan teorin däremot representera ett sätt att se på verkligheten, utifrån vilket vi kan formulera frågor för specifika undersökningar. Teorin blir då ett generellt verktyg för tolkning och analys av olika specifika sociala förhållanden. (Danermark et al., 1997, s. 208-209)

Generella teorier kan alltså användas som tolkningsramar, vilka hjälper oss att tolka olika fenomen i förhållande till ett större sammanhang. Ett sätt att använda sig av generell teori som tolkningsram är att tillämpa en etablerad teori på ett nytt empiriskt område för att pröva om teorin är användbar även i det nya sammanhanget. På detta sätt kan teorin bidra till ett nytt sätt att se på ett fenomen. (ibid., s. 215-216)

I min undersökning kommer jag att tillämpa en etablerad teoretisk modell på ett nytt område. Modellen har tidigare använts för att studera informationssökning bland ingenjörer, sjukvårdspersonal och advokater. Jag vill nu använda den för att titta på informationssökning bland grundskollärare.

Danermark et al. skriver att teorier kan användas på många olika sätt i praktiken, och att olika vetenskapliga traditioner förhåller sig på olika sätt till detta. Vissa menar att teorier skall testas utifrån fastställda principer, andra ser teorierna som tolkningsramar, medan ytterligare andra menar att teorierna skall genereras utifrån empiriska data. Det mest fruktbara är, enligt författarna, att kombinera ett öppet förhållningssätt till data med användande av etablerade begrepp. (Danermark et al., 1997, s. 187, 203-204)

Jag kommer att använda mig av den teori jag valt, genom att med hjälp av den belysa mitt empiriska material. Jag kommer att använda modellen som en tolkningsram och använda mig av dess begrepp, men jag har samtidigt för avsikt att vara öppen i förhållande till insamlade data.

Innan jag övergår till att beskriva den modell jag valt att utgå ifrån, vill jag ge en kort sammanfattning av vad rollteori innebär. Följande avsnitt bygger på material hämtat från introduktionsböcker i sociologi och socialpsykologi.

4.1 Rollteori

Rollteori är ett samlingsbegrepp snarare än en teori. Människors och grupper handlande förklaras utifrån de roller individerna intar. Samhället betraktas som en organisk enhet där delarna fyller olika funktioner och bidrar till att systemet fungerar.

Stabilitet och ordning är det naturliga, och genom att individerna är överens om vilka värden som är viktiga betar de sig likartat och ordningen stärks.

Vilhelm Aubert definierar roll på följande sätt:

En roll är summan av de normer, som hänför sig till en viss uppgift eller position.
(Aubert 1979, s. 99)

Rollen utgörs av förväntningar, vilka kan komma till uttryck genom till exempel lagar och föreskrifter. Rollen kan också vara informell och bestå av socialt tryck skapat av andra personers förväntningar.

En roll har sin grund i en position, d v s i en ställning eller befattning. De normer som är kopplade till en viss uppgift eller befattning utgör tillsammans en social roll. En position innebär ett yttre och ofta formellt tillkännagivande att en person är något speciellt, t. ex. lärare. Rollen i sin tur består av de förväntningar som är kopplade till denna position.

De sociala rollerna är internaliserade av medlemmarna i samhället. Det finns olika förväntningar från omgivningen och samhället på hur vi bör bete oss i olika situationer. Dessa krav och förväntningar tar vi till oss och gör delvis till förväntningar på oss själva. Man brukar skilja mellan tillskrivna och förvärvade roller. Könnsrollen är ett exempel på en tillskriven roll. Den föds vi in i utan att kunna påverka det. Yrkesrollen däremot har vi själva tagit initiativ till och den är ett exempel på en förvärvad roll. Generellt kan man säga att en person får en viss roll genom att han eller hon har vissa egenskaper eller betar sig på ett sätt som svarar upp mot de normer som skapats av omgivningens förväntningar. Rollförväntningarna har stor betydelse bland annat eftersom individer värderas utifrån i vilken utsträckning deras rollbeteende stämmer överens med rollförväntningarna.

Ibland uppstår rollkonflikter. Dessa kan vara av två slag. En typ av konflikt ligger i rollens utformning och innebär att en person i en och samma position möter olika förväntningar på hur man skall bete sig i denna roll. En annan typ av rollkonflikt ligger i förhållandet att en person spelar flera roller. Att spela flera roller samtidigt kan utgöra ett problem, eftersom var och en av rollerna ställer krav som är svåra att uppfylla samtidigt. Det kan till exempel röra sig om konkurrerande krav på tid, d v s att det från flera håll görs anspråk på personens tid.

Viktiga sociala roller vänder ofta olika sidor mot olika grupper i omgivningen. Från dessa olika grupper kommer olika slags förväntningar. Rollen utgörs av alla dessa förväntningar och normer som de olika grupperna sänder till personen som innehar positionen. Detta kallas för rolluppsättning. Rolluppsättningen kan ofta innebära ett problem, som kan lösas på olika sätt. Ett sätt är att dela upp rollen i olika nya roller som var och en specialiserar sig på kontakt med en av de omgivande grupperna. En sådan uppdelning kan också ha sin grund i att en person inte har tillräckligt med tid eller fackkunskaper för att fylla alla de funktioner som är kopplade till en viss position.

Till sist några kritiska aspekter av rollteori:

Att ta fasta på roller och rollförväntningar som styrande av mänskligt handlande innebär att se på verkligheten som definierad av normer. Detta kan dock inte förklara mänskliga

handlingar och upplevelser fullt ut. Det finns till exempel kritik riktad mot rollteorin där man menar att personen själv, de relationer personen har till andra samt de organisatoriska betingelserna, ges en alltför undanskymd plats. Rollen ifrågasätts som utgångspunkt för att nå kunskap om människan i samspel med andra.

(Angelöw & Jonsson, 2000, s. 31-32; Aubert, 1979, s. 99-109; Nilsson, 1996, s. 174-175; Westlander, 1993, s. 102-103).

Efter denna sammanfattning av rollteorin, kommer jag nu att beskriva den modell av professionellas informationssökning, jag valt som referensram för min studie.

4.2 Modell av professionellas informationssökning

I tidigare refererade bibliografi tar Donald O. Case även upp exempel på modeller för att beskriva informationsbeteende. Han nämner då modeller av Wilson, Kirkelas, Johnson, samt Leckie, Pettigrew & Sylvain. Den modell som Leckie, Pettigrew och Sylvain utarbetat är den enda av dessa exempel som är begränsad till en viss grupp, nämligen professionella, och den beskrivs av Case som användbar för att studera arbetsrelaterad informationssökning. Övriga modeller är mer generella. (Case, 2002, s. 128-129)

Detta avsnitt bygger på en artikel publicerad i *Library Quarterly* 1996. I artikeln presenterar Gloria J. Leckie, Karen E. Pettigrew och Christian Sylvain den modell de utvecklat för att beskriva informationssökning bland professionella. Tanken är att modellen skall kunna tillämpas på olika grupper av professionella. Författarna säger sig använda en klassisk definition av profession och hänvisar till Michael F Winter:

.../those service-oriented occupations having theoretical knowledge base, requiring extensive formal postsecondary education, having a self-governing association, and adhering to internally developed codes of ethics or other statements of principle. (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, s. 162)

Läkare, advokater, lärare, präster, sjuksköterskor, sjukgymnaster, bibliotekarier, revisorer och ingenjörer är exempel på yrken som enligt författarna uppfyller några eller alla ovan nämnda kriterier för en profession.

Jag kommer inte i min uppsats att diskutera kring huruvida läraryrket bör betraktas som en profession, utan håller mig till den definition som modellens upphovsmän valt att utgå ifrån. Då de själva nämner lärare som ett exempel på en professionell yrkesgrupp, tycker jag att det är befogat att tillämpa modellen på denna grupp.

Artikelförfattarna talar om att forskning har bedrivits kring forskares och studenters informationssökning, men att dessa gruppers informationssökning skiljer sig från professionellas i flera avseenden. En skillnad är att forskare och studenter sysslar med produktion av kunskap, medan professionella i första hand producerar tjänster. De professionellas arbete är också mer uppgiftsorienterat. Professionella möter andra restriktioner i sitt arbete och har tillgång till andra typer av information och källor. Dessutom spelar professionella ofta många olika roller under en arbetsdag. Utöver rollen att tillhandahålla specifik expertis och kunskap kan det röra sig om roller relaterade till ledarskap och förvaltning, rådgivning, övervakning, planering och även forskning. Informationsbehov och informationssökning varierar med de olika rollerna.

Eftersom professionellas förutsättningar skiljer sig från forskares och studenters på flera betydande punkter, menar författarna att det behövs en speciell modell för att studera professionellas informationssökning. Tidigare modeller har antingen varit begränsade till speciella yrkesgrupper eller till en specifik aspekt av informationssökningsprocessen. (Leckie et al., 1996, s.161-163)

Leckie, Pettigrew & Sylvain har utvecklat sin modell utifrån studier av tidigare forskning kring olika yrkesgrupper, framför allt ingenjörer, sjukvårdspersonal och advokater. Genom denna litteraturstudie har de tagit fasta på genomgående teman och utifrån dessa utarbetat en generell modell som skall kunna appliceras på vilken yrkesgrupp som helst.

4.2.1 Beskrivning av modellen

Modellens grundläggande antagande är att rollerna med de tillhörande uppgifter, som professionella tar sig an i sitt dagliga arbete, föranleder speciella informationsbehov, vilka i sin tur leder till en informationssökningsprocess. Men informationssökningen påverkas också i hög grad av ett antal samspelande faktorer, som kan ha inverkan på resultatet. Varje komponent i modellen kan förekomma samtidigt med andra komponenter i enlighet med komplexiteten i professionellas yrkesliv. (Leckie et al., 1996, s.180) En bild av modellen återfinns i bilaga 1.

Yrkesroller och arbetsuppgifter

Fem olika yrkesroller nämns ofta i studierna: tillhandahållare av tjänster, administratör/chef, forskare, utbildare och student. Specifika uppgifter är inbyggda i dessa roller. Rollen som utbildare kan till exempel handla om att sprida kunskaper och öka medvetenheten hos allmänheten om ett område, eller om att undervisa studenter. Uppgifter kopplade till denna roll kan vara planering och utvecklande av kursplaner. Ett annat exempel är rollen som student, vilken handlar om att följa utvecklingen inom sitt område och öka sina professionella kunskaper. Uppgifter kopplade till denna roll kan då vara att läsa facklitteratur och delta i konferenser och möten. Forskning visar också att informationssökningen är nära kopplad till den aktuella rollen och dess sammanhängande uppgifter. (ibid., s. 180-182)

Informationsbehov

Generellt uppstår informationsbehov ur situationer kopplade till specifika arbetsuppgifter, vilka hör samman med en eller flera av de yrkesroller den professionelle spelar. Ett informationsbehov är dock inte konstant och det kan påverkas av en rad olika faktorer. Exempel på faktorer som kan påverka eller forma professionellas informationsbehov har visat sig vara:

- Individuella egenskaper - t. ex. ålder, yrke, specialitet, stadium i yrkesutvecklingen och geografisk belägenhet
- Kontext
- Förekomst – är behovet återkommande eller rör det sig om ett nytt eller tillfälligt behov?
- Förutsägbarhet – är behovet förväntat eller oväntat?

- Betydelse – hur angeläget är informationsbehovet?
- Komplexitet – är behovet enkelt eller svårt att tillfredsställa?

Alla ovan nämnda faktorer existerar i olika grader och samspelar med varandra på ett komplext sätt. Dessa faktorer styr också den följande informationssökningen. (Leckie et al., 1996, s. 182-183)

Informationssökning

Förutom de redan nämnda faktorer, styrs informationssökningen av ytterligare några viktiga faktorer, nämligen informationskällor och informationsmedvetenhet.

- Informationskällor:

Professionella söker information från en mängd olika källor, t. ex. kollegor, bibliotekarier, handböcker, tidskriftsartiklar och sin egen personliga kunskap och erfarenhet. Informationskällorna kan delas in på olika sätt. De kan beskrivas som formella (t.ex. konferenser och tidskrifter) eller informella (t. ex. samtal), interna eller externa (d.v.s. källor inom eller utanför organisationen), muntliga eller skriftliga, samt personliga (t.ex. egen kunskap och erfarenhet). Personlig kunskap och erfarenhet omfattar även hur arbetet praktiseras inom olika professioner. Många gånger krävs flera olika informationskällor för att tillfredsställa ett informationsbehov.

- Informationsmedvetenhet:

Kännedom om olika informationskällor spelar en avgörande roll i informationssökningsprocessen. Individens allmänna medvetenhet om informationskällor och deras innehåll kan avgöra vilken informationssökningsstrategi som väljs. Några av de viktigaste faktorerna i sammanhanget har visat sig vara förtrogenhet och tidigare framgång när det gäller resultat av sökstrategi eller val av källor, källans tillförlitlighet, hur informationen är förpackad till exempel med avseende på bekvämlighet och användbarhet, möjligheten att få tag i informationen just när man behöver den, källans kostnadseffektivitet, källans kvalitet till exempel gällande detaljnivå och hur adekvat informationen är, samt möjligheten att få tillgång till informationen relativt enkelt. Dessa faktorer samspelar kontinuerligt. I sina informationssökningsstrategier använder sig professionella av sin medvetenhet om informationskällor och deras innehåll. Utifrån denna medvetenhet vägs de olika faktorerna mot varandra. Medvetenheten kan dock ändras under tiden, vilket komplicerar informationssökningsprocessen ytterligare. (ibid., 1996, s. 183-187)

Utfall

Utfallet är resultatet av informationssökningsprocessen. Ett utfall kan innebära slutpunkten för ett ursprungligt behov. Det optimala utfallet är att informationsbehovet tillfredsställts och att den professionelle kan fullgöra den uppgift som framkallat informationsbehovet. I bland tillfredsställs dock inte informationsbehovet, utan ytterligare informationssökning krävs. Detta betecknas i modellen som en "feedback loop". Denna "feedback loop" illustrerar också att utfallet av en informationssökning har flera dimensioner. Det är möjligt att utfallet från en uppgift förknippad med en specifik roll helt oväntat kan vara till nytta för den professionelle i en annan roll. (ibid., s.187)

I artikelns slutsatser pekar författarna på några skäl till att en generell modell är användbar: Eftersom forskning kring professionellas informationssökning växer snabbt kan en generell modell vara mycket användbar. Modellen kan tjäna som ett teoretiskt ramverk vid fortsatta empiriska undersökningar kring informationssökning bland olika yrkesgrupper. Förhoppningen är också att modellen skall bidra till att lyfta fram detta områdes betydelse, samt bidra till insikter och förslag till lösningar när det gäller att tillgodose ett trängande behov av relevant information vid rätt tillfälle, som många professionella upplever i sitt arbete. (Leckie et al., 1996, s.188-189)

Min ansats i denna uppsats är just att använda modellen som ett teoretiskt ramverk i min studie av grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning.

Intervjufrågorna har utformats utifrån modellen och resultatet av undersökningen kommer att redovisas utifrån den. Jag har dock valt att anpassa modellen efter mitt syfte genom att byta ut den del av modellen som upphovsmännen kallar informationssökning och istället benämna den informationsförsörjning.

En bakomliggande tanke från min sida är också att lyfta fram informationsaspekten av läraryrket och undersöka hur informationsförsörjningen skulle kunna utformas på ett tillfredsställande sätt. Därför har jag valt att även fokusera särskilt på de svårigheter och brister lärarna upplever i samband med informationsförsörjningen, samt på de önskemål och visioner de har kring denna.

5. Metod

5.1 Val av undersökningsmetod

Karin Widerberg (2002) skriver i boken *Kvalitativ forskning i praktiken*, att man alltid noga bör överväga vilken metod som passar bäst för att besvara den fråga man vill belysa i sin undersökning. Det gäller att se metoderna som redskap i undersökningen, och att fundera över deras utformning och användbarhet i förhållande till frågeställningen. (s. 65-66)

Jag är intresserad av att få en förståelse för hur grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning i yrkeslivet ser ut. För att uppfylla detta syfte tycker jag att en kvalitativ metod genom intervjuer lämpar sig bäst. Tim May uttrycker intervjuens tillämpningsområde på följande sätt, vilket stämmer överens med syftet för min undersökning:

Intervjuer används som ett medel för att förstå hur människor uppfattar sin sociala värld och hur de handlar i den. (May, 2001, s. 174)

May beskriver vidare i boken *Samhällsvetenskaplig forskning* olika typer av intervjuer. Han tar då upp den semistrukturerade intervjun som en mellanform av fokuserad och strukturerad metod. Vid en semistrukturerad intervju brukar frågorna vara specificerade, men det ges större utrymme för respondenterna att besvara frågorna med sina egna ord än vad som är fallet i en strukturerad intervju. På det viset kan intervjuaren fördjupa svaren genom att gå i dialog med respondenten och försöka förtydliga och utveckla

svaren. En semistrukturerad intervju är dock mer strukturerad än en fokuserad, detta för att ge möjlighet till jämförbarhet. (May, 2001, s. 150-151)

I min undersökning har jag valt att använda mig av semistrukturerade intervjuer eftersom jag vill kunna ha den möjlighet att utveckla och fördjupa svaren, som May talar om. Eftersom den modell jag valt att använda som referensram för undersökningen innehåller olika komponenter som jag vill belysa, har jag utformat intervjumanualen utifrån dessa delar. Jag är också intresserad av att kunna jämföra svaren från de olika respondenterna utifrån modellen, och då tycker jag att det är viktigt att utgå från samma frågor.

Att komplettera undersökningen med en kvantitativ ansats anser jag hade varit en fördel, då det hade inneburit en mer allsidig belysning av fenomenet. Då hade det också varit möjligt att dra vissa generella slutsatser. Denna kvantitativa ansats skulle till exempel kunna innebära mer ytliga intervjuer med flera lärare, alternativt någon typ av enkätundersökning. Att utöka undersökningen på detta sätt ser jag dock som orimligt inom denna uppsats ram, då jag skulle behöva mycket mer tid till mitt förfogande. En sådan kompletterande studie vore däremot intressant att ta del av i framtiden.

5.2 Urval

Jag har studerat informationssökning bland grundskollärare utifrån en intervjustudie på grundskolor i några kommuner i Västra Götaland. Intervjuer har genomförts med nio lärare fördelade på grundskolans olika stadier.

Jag funderade mycket fram och tillbaka innan jag bestämde mig för vilket urval av respondenter jag ville ha i undersökningen. Skulle jag välja lärare från samma stadium eller från olika stadier till exempel? Till sist kom jag fram till att jag ville intervjua lärare från grundskolans alla stadier, låg-, mellan-, och högstadiet, eftersom jag var intresserad av att ta reda på hur det kan se ut kring informationsbehov och informationsförsörjning bland olika lärarkategorier. Ett antagande från min sida var också att yrkesroller och arbetsuppgifter skulle skilja sig mer mellan de olika kategorierna av lärare än mellan till exempel olika lågstadielärare. Eftersom den modell jag valt som tolkningsram utgår från att just yrkesroller och arbetsuppgifter är centrala för informationssökningsprocessen, bestämde jag mig för att intervjua representanter från grundskolans alla tre stadier.

Nästa fråga var om jag skulle välja lärare på en skola eller på flera skolor? Först tänkte jag att jag skulle intervjua tre lågstadielärare, tre mellanstadielärare, samt tre högstadielärare vid en och samma skola. Jag insåg dock snart att det skulle bli svårt att få så många lärare på en enda skola att ställa upp. Istället skickade jag ut förfrågningar på olika håll och lyckades till sist få tag i nio lärare som kunde tänka sig att ställa upp. Det blev fyra representanter från lågstadiet, två från mellanstadiet och tre från högstadiet.

Urvalet av intervjupersoner är ändamålsenligt - jag strävade efter att få så stor spridning som möjligt bland respondenterna när det gäller undervisningsstadium, kön, ålder, tid i yrket o s v. Det ändamålsenliga urvalet baserar sig på att man vill upptäcka, förstå och få insikt, man vill lära sig så mycket som möjligt (Merriam, 1994, s. 61). Fördelningen över undervisningsstadier blev alltså som beskrivits ovan. När det gäller kön är två av

respondenterna män, medan sju är kvinnor. Den yngsta deltagaren är 26 år och den äldsta 53, och antalet år i yrket varierar mellan två och 32 år. Till sist arbetar tre av respondenterna – en från varje stadium – på en fristående skola, medan övriga respondenter är verksamma inom kommunal skola. En närmare beskrivning av respondenterna ges i kapitel 6.

Att jag har valt att begränsa mig till nio intervjuer beror dels på att jag upplevde det som ett realistiskt antal att hinna med. En annan anledning var att jag ville ha möjlighet att skaffa mig en djupare förståelse för grundskollärares informationsförsörjning i yrket genom att mer utförligt studera några fall, i stället för att på ett ytligare plan studera ett större antal. Ett mindre antal än nio hade å andra sidan inneburit att jag inte kunnat dra några slutsatser kring eventuella mönster. Nio intervjuer verkade alltså lämpligt.

5.3 Genomförande

Intervjufrågorna har jag alltså utformat utifrån den modell jag valt som referensram för undersökningen. För att underlätta vid intervjun skickade jag ut frågeformuläret till samtliga respondenter i förväg tillsammans med ett brev som beskrev vad undersökningen handlade om. Jag valde också att skriva ned och bifoga vad jag avsåg med några för undersökningen centrala begrepp. Detta för att undvika onödiga missförstånd. Inför utformningen av intervjufrågorna genomförde jag på inrådan från min handledare en pilotintervju. Denna inledande intervju gjorde mig uppmärksam på flera nödvändiga förändringar av intervjufrågorna och hjälpte mig att förbättra dem. Brevet och intervjumanualen finns som bilaga 2 respektive 3.

Intervjuerna ägde rum under april och maj 2003 och varje intervju varade mellan 30 och 60 minuter. Respondenterna fick välja var de ville att intervjuerna skulle genomföras. Fem av intervjuerna gjordes på respondenternas respektive skolor, tre hemma hos respondenterna och en intervju skedde hemma hos mig. Tid och plats för intervjuerna kan sannolikt ha påverkat de svar jag fått. De intervjuer som ägde rum på respondenternas arbetsplatser skedde till exempel ofta vid tillfällen när man lyckats hitta en lucka i schemat, och präglades således av en viss stress. Detta i motsats till de intervjuer som ägde rum i hemmet, vilka hade en mer avslappnad karaktär. En aspekt att beakta är också att undersökningen ägde rum under slutet av vårterminen, en period som är hektisk och pressad i skolans värld. Respondenterna har naturligtvis också olika sätt att uttrycka sig. Några talade utförligt och noggrant kring intervjuerna, medan andra uttryckte sig mer kortfattat. Detta påverkar rimligen också resultatet i viss mån.

Samtliga intervjuer spelades in på band och jag skrev sedan ut dem ordagrant. De respondenter som så önskade har fått läsa igenom utskriften och har haft chansen att komma med synpunkter på dessa.

5.4 Analys av resultat

Merriam skriver att det är viktigt att man, för att kunna tolka materialet, organiserar det till exempel utifrån de personer man intervjuat, och att man utarbetar kategorier eller teman genom att leta efter regelbundenheter och mönster (Merriam 1994, kap. 8).

Jag kommer att redovisa resultatet av intervjuerna utifrån den modell jag valt att använda som referensram för min uppsats och som beskrivits i föregående kapitel. Jag

kommer att utgå från de roller jag funnit att respondenterna intar i sitt arbete. Dessa roller har jag identifierat framförallt utifrån min egen förförståelse och erfarenhet och utifrån respondenternas svar, men även i viss mån med hjälp av teorin. De roller som identifierats är: pedagog, organisationsmedlem och kollega, student, elevvårdare, samt roller i samband med olika typer av specialuppdrag såsom synansvarig, kulturombud, NO-ansvarig och förändringsledare. Utifrån min egen erfarenhet av grundskolläraryrket hade jag redan innan jag påbörjade uppsatsarbetet en bild av yrket som bestående av flera olika roller, och därför kändes en modell som bygger på rollteori aktuell att använda som teoretiskt ramverk i denna studie. Vid identifierandet av roller fungerade teorin framförallt som generell utgångspunkt - genom denna blev det tydligt att professioner består av flera olika roller. När det sedan gällde att urskilja vilka roller som var aktuella i det här sammanhanget, skedde detta framförallt utifrån min egen förförståelse och respondenternas utsagor. Rollerna pedagog, organisationsmedlem och kollega, samt elevvårdare hade jag redan från början idéer kring, och detta bekräftades genom intervjuerna. Att olika specialuppdrag skulle kunna innebära exempel på roller hade jag också en föreställning om från början, och även detta bekräftades genom intervjuerna. Studentrollen däremot blev jag uppmärksam på när jag tog del av den teoretiska modellen, och när jag ställde frågor till respondenterna kring kompetensutveckling blev det tydligt att även detta är en roll som ingår i läraryrket.

I modellen utgår man från att det till varje roll finns arbetsuppgifter kopplade. Dessa uppgifter föranleder olika typer av informationsbehov, informationsbehoven i sin tur leder till olika typer av informationssökningsprocesser, vilka påverkas av en rad faktorer, och utmynnar i någon typ av resultat. Jag har valt att redovisa resultatet av mina intervjuer i enlighet med detta upplägg. För att inte helheten ska gå förlorad redovisas först varje intervjuperson för sig. Redovisningen sker utifrån de roller som urskiljts för respektive respondent. Under varje roll beskrivs de arbetsuppgifter, informationsbehov och den informationsförsörjning som kan kopplas till respektive roll. Sedan följer rubrikerna informationsmedvetenhet och informationsresurser, utfall, brister, samt visioner. Rubrikerna brister och visioner finns inte representerade i den teoretiska modellen, men eftersom jag är intresserad av att undersöka hur lärares informationsförsörjning skulle kunna utformas på ett tillfredsställande sätt, har jag valt att lyfta fram även dessa två aspekter.

Efter denna redovisning följer en sammanställning av samtliga respondenters svar. Detta sker under rubrikerna: roller och arbetsuppgifter, informationsbehov, informationsförsörjning, informationsmedvetenhet, informationsresurser, utfall, brister samt visioner. Resultatet diskuteras sedan i kapitel 7. I diskussionen kopplas resultatet även ihop med den litteratur och de exempel på tidigare forskning som redovisats i kapitel två och tre.

5.5 Informationssökningsprocessen

Materialet till kapitlet *Att vara lärare i dagens grundskola* har jag framförallt hittat genom sökningar i Libris, Voyager (bibliotekskatalogen vid Högskolan i Borås) och på Skolverkets webbplats.

Materialet till avsnittet *Tidigare forskning och litteraturgenomgång* har jag funnit genom sökningar i till exempel Libris, Voyager, LISA, ERIC, Academic Search Elite,

Emerald och Nordiskt BDI-index. Jag har också tittat direkt i bibliotekens hyllor. Därutöver har jag fått en del tips från handledare och lärare.

Exempel på sökord jag använt mig av är lärare i kombination med information, informationsbehov, informationsbeteende, informationsökning, informationsförsörjning, kompetensutveckling, skolbibliotek osv. Begreppen har jag kombinerat på olika sätt. Jag har använt mig av trunkering, olika sökfält och olika begränsningar. Jag har också sökt på dessa begrepp i engelsk översättning. Andra sökbegrepp jag använt mig av är fackinformation, information och yrke*, arbet*, profession* osv på svenska och i engelsk översättning. Jag har även använt begreppen läromedel, undervisningsmaterial m.m. i sökningarna, samt kombinerat begreppen skola, organisation, information osv. Sökningarna kring begreppen skola, organisation och information gav dock inga träffar som kändes relevanta.

De mest givande sökningarna har gjorts i Libris och i LISA. En metod som jag också använt mig mycket av och som gett bra resultat är att jag tagit hjälp av referenslistorna i det material jag funnit och sedan gått vidare utifrån dessa.

6. Resultat

I detta kapitel kommer jag att presentera resultatet av de intervjuer jag utfört. Först redovisas varje respondent för sig. Texten inleds med en kort presentation av respondenten. Därefter redovisas respondentens svar på de frågor som ligger till grund för intervjun (se bilaga 3). Redovisningen sker utifrån den teoretiska modell som beskrivits i kapitel 4. Som jag tidigare beskrivit i kapitel 5.4, sker redovisningen alltså utifrån de roller som urskiljts för respektive respondent. Under respektive roll beskrivs de arbetsuppgifter, informationsbehov och den informationsförsörjning som kan kopplas till rollen. Därefter följer rubrikerna informationsmedvetenhet och informationsresurser, utfall, brister, samt visioner.

Jag har valt att ge lågstadielärarna namn på L, mellanstadielärarna namn på M och högstadielärarna namn på H. Lågstadielärarnas svar presenteras först, därefter mellanstadielärarnas och till sist högstadielärarnas. Inom varje stadium kommer de lärare som arbetar på fristående skola att presenteras först.

Fakta om skolor och kommuner är hämtade från kommunernas och skolornas respektive webbsidor, alternativt tryckmaterial. Eftersom respondenterna är lovade anonymitet, kan jag dock inte redovisa källorna mer specifikt. Kommunernas invånarantal har jag hämtat från SCB:s (Statistiska Centralbyråns) webbplats.

6.1 Lärarporträtt

Eftersom detta avsnitt återger respondenternas svar skiljer sig den språkliga nivån något i jämförelse med resten av uppsatsen. Den språkliga tonen är i denna del av uppsatsen mer vardaglig och inslag av talspråk förekommer. Jag har valt att göra på detta sätt för att ge porträtten en personligare prägel än vad som annars blivit fallet.

6.1.1 Louise

Louise är 35 år och utbildad 1-7 lärare med inriktning svenska/SO, samt med engelska som tillval. Hon har arbetat som lärare i ungefär åtta år, och har varit på sin nuvarande arbetsplats i två år. Louise ingår i ett arbetslag som arbetar med årsurs två och tre, men hon själv arbetar mest med årskurs två.

När Louise beskriver sitt arbete tar hon upp undervisning eller handledning i elevgrupp som en arbetsuppgift. I hennes arbete ingår också att delta på konferenser och i annat utvecklingsarbete, planera med arbetslaget, delta i personalvårdsaktiviteter, och åka med på skolresor. Andra arbetsuppgifter är att hjälpa till vid studiebesök och att engagera sig i olika aktiviteter som skolan anordnar. I Louises arbetsuppgifter ingår också att beställa skolmaterial, att jobba på fritids och att hålla ordning rent fysiskt i klassrummet, till exempel damma och plocka. Föräldrakontakter till exempel i form av utvecklingssamtal och telefonsamtal, ingår också i arbetet.

Louise tycker att den del av arbetet som är tidsmässigt störst är den del då hon är i elevgrupp. På andra plats kommer konferenser och möten. Informationsmässigt upplever hon båda dessa delar som tunga, fast på olika sätt. När hon är i elevgrupp behöver hon förbereda sig kunskapsmässigt på det de ska jobba med under lektionen, läsa in sig och hålla sig à jour inom ämnesområdet. När det gäller konferenser och möten handlar det mer om att ta del av varandras erfarenheter, eller om att ta emot information. Louise använder sig framförallt av muntlig information. Den muntliga informationen kommer främst från chefen, men man informerar även varandra kollegor emellan, både inom och utanför arbetslaget.

Louises skola är en fristående personalägd grundskola. Skolan finns i tre kommuner. På just den skola där Louise arbetar startade verksamheten 1993, och där går ca. 400 elever från förskoleklass till och med årskurs nio. Skolan ligger centralt men ändå lite utanför stadskärnan i en kommun med ca 37000 invånare.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

Exempel på arbetsuppgifter kopplade till Louises roll som pedagog är undervisning eller handledning i elevgrupp, planering med arbetslaget och beställning av skolmaterial.

Informationsbehov:

När Louise ska beställa böcker och annat material inför en ny termin behöver hon information om nya saker, som till exempel böcker och pedagogiska spel. Louise behöver också information i form av nya rön om exempelvis inläring. Den typen av information behöver hon i sitt dagliga arbete, för att kunna hantera barnen. Behovet kan uppstå när hon ställs inför en situation som hon inte behärskar. Då kan hon känna att hon saknar något och att hon behöver leta reda på hur hon ska agera. Det kan till exempel handla om hur hon ska lära ut någonting till en elev. Vidare behöver Louise information i form av material till sina lektioner. Även denna typ av information behöver hon för sitt dagliga arbete. Det kan vara faktamässig information för hennes egen del som hon behöver för att förbereda sig inför en lektion eller ett arbetsområde. Men det kan också vara tips på saker att göra med barnen.

Informationsförsörjning:

När Louise ska beställa böcker och annat material får hon information från läromedelsförlagen. Information om nya rön får Louise oftast genom att fråga specialpedagogen eller någon annan kollega med erfarenhet, och de resonerar och diskuterar om saken. Även på studiedagar får Louise denna typ av information. Hon vet att det finns information om nya rön i tidskrifter, men tycker att hon ofta är dålig på att leta upp saker i tidskrifter. För att hitta information till sina lektioner brukar Louise använda sig av Internet och böcker. Böckerna finns på skolan och hon använder även böcker hon har hemma. Ibland handlar hon på bokrea eller lånar på biblioteket. Hon använder sig inte så mycket av biblioteket, men ibland har hon varit där med barnen och lånat skönlitteratur och då har de kunnat få hjälp med bokval. I kommunen finns även ett samarbete mellan skola och bibliotek kring läsutveckling, och man kan söka böcker utifrån den nivå barnet befinner sig på i sin läsutveckling. Detta har Louise inte använt sig av än, men hon kommer att jobba mer med det under nästa läsår. Louise använder också TV och tidningar för att informera sig för sitt jobb.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Samtliga arbetsuppgifter som ingår i Louises jobb kan kopplas till hennes roll som organisationsmedlem och kollega. Särskilt tydlig koppling till denna roll har deltagande i konferenser och annat utvecklingsarbete, deltagande i personalvårdande aktiviteter och engagemang i olika aktiviteter som skolan anordnar.

Informationsbehov:

För att utföra i stort sett alla de arbetsuppgifter som ingår i hennes arbete som lärare behöver Louise information om vad som händer på skolan, till exempel vilka som är sjuka och vilka som är borta på skolresa eller något annat. Detta är information som behövs i det dagliga arbetet. Det kan också vara information om vad som ska hända på konferenser och andra möten. Den typen av information gör att Louise kan ha koll på läget och att saker och ting slipper krocka.

Informationsförsörjning:

Information om vad som händer på skolan får Louise genom konferenser, möten, korridorssnack och genom intranätet First Class. I First Class skriver personalen in viktig information om allt möjligt, till exempel när man ska på skolresa, information om konferenser, efterlysningar o. s. v. Louise får även sin e-post via First Class och hon brukar kolla av den flera gånger varje dag. Personalen får även en agenda i början av terminen som uppdateras lite grann efter hand. Där står stora saker som ska hända under terminen, och vad som ska hända på konferenser och andra möten.

Student

Arbetsuppgifter:

I Louises arbete ingår kompetensutveckling, och denna arbetsuppgift kan kopplas till hennes roll som student.

Informationsbehov:

Eftersom Louise är relativt ny på skolan har hon inte känt så stort behov av kompetensutveckling, det har varit mycket nya intryck ändå. Men hon tycker att det är

viktigt att få information om vilka möjligheter till kompetensutveckling som finns. Louise känner behov av kompetensutveckling i matte, eftersom hon inte har den inriktningen i sin utbildning. Hon vill också lära sig mer om läsinläring för de barn som av olika anledningar inte lär sig läsa.

Informationsförsörjning:

Louise tycker att hon har stora möjligheter att påverka sin kompetensutveckling. Det finns möjlighet att gå kurser i mån av resurser på skolan, man får komma överens i arbetslaget om vad som behövs. Men eftersom Louise inte har känt så stort behov har hon heller inte brytt sig om att fordra kompetensutveckling. Hon har dock deltagit i studiedagar och föreläsningar. Ofta brukar det ges information om föreläsningar på konferenserna, men om man vill gå någon kurs får man vara mer aktiv själv.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Anledningen till att Louise använder de informationskällor hon gör är framförallt att de snabbt ger henne det hon söker. Hon betonar tiden som en viktig faktor.

Exempel på informationskällor som Louise inte använder sig av så mycket är till exempel biblioteket, äldre elever, museum och databaser. Anledningen till detta tror Louise bland annat är att det tar tid, att de vuxna i skolan inte har tid att sätta sig ner och planera tillsammans. Att gå till biblioteket har ibland fallit på att många ur personalen varit sjuka. Att hon inte använder sig av databaser tror hon har med tid och okunskap att göra. Hon tycker att hon är inne på Internet för sällan och när hon väl är inne tar hon det som är känt.

På skolan har Louise tillgång till böcker, First Class, Internet, tidskrifter av olika slag, elevvårdsteam med bland annat specialpedagog och skolsköterska, samt övrig personal. När hon vill använda sig av biblioteket måste hon dock gå utanför skolan.

Utfall

Louise tycker att hon oftast får tag i den information hon behöver, men ibland kräver det mer tid och energi. Det brukar lösa sig, men hon får inte alltid tag i exakt det hon tänkt sig från början. Hon brukar kunna få tips från Internet eller fråga någon kollega. Det är alltid någon som vet, eller som kan tipsa om någon sida på Internet eller om någon person som vet.

Brister

En svårighet Louise upplever när hon söker information är att hon är för dålig på att söka på Internet. Hon får för många träffar eller inga alls, eller också hamnar hon på helt fel sidor. Hon saknar också ett riktigt skolbibliotek där man vet att böckerna finns från dag till dag och där det är ordning, så att man till exempel kan se vem som har lånat en bok och där man ser till att böckerna kommer in. Hon saknar också samarbete med en AV-central.

Visioner

Louise önskar att alla på skolan får en kurs i hur man använder datorerna på bästa sätt. Hur man kan jobba med Internet, och tips på bra sidor att använda med eleverna när man söker information. Hon önskar sig också ett riktigt skolbibliotek och samarbete med en AV-central. Fler datorer står också på önskelistan. En sådan ideal situation tror Louise skulle underlätta arbetet och hon tror att eleverna skulle tycka att det var roligt. Etiska regler måste man kanske uppmärksamma mer om man får fler datorer, tror Louise. Men å andra sidan blir kanske de förbjudna sidorna på Internet mindre intressanta om man kan visa på andra bra sidor i stället, gissar hon. Det ideala tycker hon vore att det gick att sälla bort alla förbjudna sidor. Louise tycker även att de kan utveckla First Class så att det läggs in ännu mer där och att man kan slippa pappershanteringen helt och hållet.

När det gäller kompetensutveckling vill Louise inte själv leta upp en kurs att gå, utan hon vill få möjligheterna presenterade för sig. Louise tycker inte att en enstaka dag ger så mycket, det blir mer som ett smakprov. Hon vill hellre gå en kurs som sträcker sig över till exempel en termin, men hon tror att det är svårt att kombinera med jobbet. Hon vill helst att kursen ska vara uppdelad på flera tillfällen så att hon har möjlighet att pröva med barnen mellan tillfällena. När det gäller matten tycker Louise att det är viktigt att man delar upp kursdeltagarna utifrån vilka förkunskaper var och en har.

6.1.2 Lisbeth

Lisbeth är 47 år. Hon har lågstadieläro-utbildning, och har även läst 120 poäng pedagogik, psykologi och sociologi – 40 poäng i vardera ämnet. Lisbeth har arbetat som lärare i 22 år, och hon har arbetat på samma skola hela tiden.

I Lisbeths arbete ingår att undervisa barn i åldrarna 7-10 år i alla skolans ämnen. Hon fostrar och vårdar eleverna för en daglig trygghet. Möten med psykolog och kurator, och möten och utvecklingssamtal med föräldrar utgör också en del av arbetet, liksom planeringsarbete och konferenser. Lisbeth tycker att arbetet kring elevernas sociala utveckling tar mest tid, medan undervisningen utgör en mindre del. Detta har förändrats sedan Lisbeth började jobba som lärare, då det var tvärtom.

För att få tag på den information hon behöver använder sig Lisbeth framförallt av kollegor och av erfarenhet. Lisbeth söker själv aktivt information. Hon pratar mycket och hon delger även andra information. Lisbeth tycker inte att det är svårt att veta hur hon ska få tag i information hon behöver. Hon vet vart hon kan vända sig.

Skolan där Lisbeth arbetar ligger strax utanför centrum i en kommun med ca. 53000 invånare. På skolan går drygt 800 barn i årskurserna 1-9, och ungefär 65 lärare arbetar på skolan. Skolan har också en lokal styrelse med föräldramajoritet.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

I sin roll som pedagog undervisar Lisbeth barn i åldrarna 7-10 år i alla skolans ämnen, och hon planerar också denna undervisning.

Informationsbehov:

Lisbeth behöver information i form av undervisningsmaterial, framförallt när ett nytt temaområde ska introduceras inom OÄ. Lisbeth vill förnya sig och behöver ha tag i aktuella fakta, läsa på och komplettera med nytt material. Denna typ av informationsbehov är störst vid uppstarten av ett nytt temaområde. Sedan jobbar man på några månader, och gör mindre kompletteringar under tiden. Detta är informationsbehov som går att förutse, eftersom Lisbeth är noga med att planera och förbereda i förväg.

Informationsförsörjning:

Information till undervisningen får Lisbeth tag på genom läromedelskataloger. Det finns också faktaböcker på skolan och på biblioteket. Hon använder sig även i viss mån av Internet för detta ändamål, liksom av TV och video. Ungefär en gång i månaden brukar Lisbeth besöka biblioteket i stan. Då brukar hon låna Bok & Band⁵. Hon brukar också använda temahyllorna där det finns faktaböcker om olika ämnesområden. Från biblioteket lånar Lisbeth med sig kassar med böcker till barnen.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Samtliga arbetsuppgifter som ingår i Lisbeths jobb kan kopplas till denna roll. Särskilt tydliga exempel är konferenser och möten.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver Lisbeth information om vad som händer på skolan.

Informationsförsörjning:

Information om vad som händer på skolan får Lisbeth genom ett veckobrev som sammanställs av en intendent och via First Class. Det hålls också personalkonferenser för årskurs 1-6 en gång i månaden, samt regelbundna små konferenser och planeringar i arbetslaget. Däremot förekommer nästan aldrig konferenser där hela skolans personal, från årskurs 1-9 deltar. Varje vecka kommer rektor ut 20 minuter till varje personalrum. Då finns det möjlighet att ställa frågor.

Student

Arbetsuppgifter:

I Lisbeths arbete ingår kompetensutveckling, och denna arbetsuppgift kan kopplas till hennes roll som student.

Informationsbehov:

Lisbeth känner behov av kompetensutveckling kring barn med speciella behov. Det kan vara information om varför barn reagerar som de gör i olika situationer, eller information om olika diagnoser som till exempel DAMP⁶ och Aspergers syndrom⁷, eller om olika skador och hjärnskador.

⁵ Bok & Band innebär talböcker för lästräning som är avsedda för barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. Texten är inläst en, två eller tre gånger i olika hastigheter. Den tryckta texten är kort, enkel och lättläst.

⁶ Förkortningen DAMP står för Dysfunktion ifråga om Aktivitetskontroll/Avledbarhet, Motorikkontroll och Perception.

Informationsförsörjning:

Lisbeth tycker att informationen om utbudet av aktuella kurser och föreläsningar är bra. Det kommer broschyrer, affischer och foldrar fortlöpande till personalrummet och man kan också få tips från lokaltidningen eller från kollegor på andra skolor. Själva kompetensutvecklingen däremot, tycker Lisbeth fungerar dåligt. Ungefär två gånger per termin ordnas studiedagar när alla får samma information. Det är inte tal om att resa bort på kurs, men nån gång har personalen fått gå på kurs en kväll i den egna staden. Skolledningen brukar boka in föreläsare, och vid något tillfälle har föräldrarådet eller brukarstyrelsen betalat en gästföreläsare, som skolans personal fått lyssna på.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

Lisbeth fostrar och vårdar eleverna för en daglig trygghet. En allt större del av arbetet utgörs också av möten med psykolog och kurator och möten och utvecklingssamtal med föräldrar.

Informationsbehov:

Lisbeth behöver information om exempelvis barn med olika diagnoser, och den typen av informationsbehov kan vara svåra att förutse.

Informationsförsörjning:

För att få tag i information kring barn med särskilda behov använder sig Lisbeth främst av sina lärarkollegor och av elevvårdssteamet, d. v. s. skolsköterska, psykolog och kurator, men hon använder sig även av böcker och av artiklar på Internet, samt av utbildnings- eller faktagrogram på TV.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Anledningen till att Lisbeth använder sig av de sätt hon gör för att få tag i information, är att hon känner sig trygg att använda dem. Hon känner sig trygg på biblioteket och hon hittar där. Hon känner sig trygg med sina lärarkollegor och med elevvårdsteamet och hon vågar fråga dem. En del av tryggheten är att hon litar på biblioteket, på kollegorna och på elevvårdsteamet. Hon vet att hon får de svar hon behöver.

Några informationskällor som Lisbeth inte använder sig av särskilt mycket tillsammans med barnen, är tidningar och Internet. Anledningen till det är att barnen inte är så duktiga på att läsa i de lägre åldrarna. Dessutom finns ingen dagstidning på skolan, så om Lisbeth vill använda tidningar måste hon vända sig utanför skolan. Det finns möjlighet att få en klassuppsättning av lokaltidningen gratis, om man vill arbeta med tidningen i skolan.

På skolan har Lisbeth tillgång till ett litet skolbibliotek, Internet, faktaböcker och kollegor. Skolsköterska, skolpsykolog och skolkurator finns. Skolsköterskan är alltid på skolan, men psykolog och kurator arbetar på flera skolor. Lisbeth måste vända sig utanför skolan om hon vill använda tidningar och när hon ska besöka stadsbiblioteket.

⁷ Aspergers syndrom är ett slags autistisk störning som innebär nedsatt funktion i fråga om social interaktion och kommunikation. En person med Aspergers syndrom har vidare ofta snäva intressen och repetitiva beteenden.

Utfall

Lisbeth får alltid tag på den information hon behöver. Hon ger sig inte förrän hon har fått tag på det hon söker. Om hon inte lyckas på en gång, söker hon vidare hos andra kollegor eller bekanta, eller på andra sätt.

Brister

När det gäller material till undervisningen tycker Lisbeth att en svårighet är att utbudet är för stort. Det kan vara svårt att sortera och hitta rätt kunskapsnivå. Speciellt på Internet är det svårt. Hon tycker att hon har dåliga kunskaper om Internet. Lisbeth talar också om att det är svårt att bedöma om informationens värde håller i undervisningen, om den är meningsfull. En svårighet ligger också i att sälla och sortera informationen så att den går att presentera för barnen. När det gäller information kring barn med särskilda behov kan det vara frustrerande om en diagnos är så svår att inte ens experterna kan ge svar. Det kan också bli missbedömningar eftersom elevvårdsteamet inte ser eleven i undervisningssituationen, utan får information i andra hand från lärarna. Informationen om vad som händer på skolan brister i att information ibland sprids ryktesvägen. Ibland tycker Lisbeth att hon känner sig överkörd. Ledningen är inte tillräckligt tydlig, tycker hon, och rektorerna har inte tid att gå ut på fältet. Kompetensutvecklingen tycker Lisbeth fungerar dåligt. Det saknas alltid pengar. Personalen brukar önska kompetensutveckling, men det är sällan önskemålen tillgodoses. Istället bokar skolledningen in föreläsare.

Visioner

Lisbeth önskar sig intelligentare sökmotorer på Internet, så att hon kan få mer sorterad information, framförallt ålders- och ämnessorterad information. Hon vill att informationen ska vara mer indelad i fack så att hon bara får fram det som verkligen berör henne. Ett annat önskemål är att bli informerad om nya rön, till exempel kring olika diagnoser. Lisbeth tycker att det skulle vara bra om någon kunde distribuera ut sådan information till lärarna. Ibland kan det vara bra om någon berättar, men ibland är det bra att själv läsa också. När det gäller information om vad som händer på skolan önskar Lisbeth att ledningen kunde komma ut på fältet oftare, och hon vill att information och kommunikation ska ske direkt, inte i andra hand. Om Lisbeth fick som hon önskade tror hon att allt skulle gå mycket fortare, och hon skulle kunna göra sitt jobb på kortare tid. Då skulle hon vilja använda den tiden till att prata mer med barnen, eftersom många barn inte har nån vuxen att prata med.

För att kompetensutveckla sig vill Lisbeth helst åka på kurs några dagar. En dag räcker inte, då blir det för mycket information på en gång. Lisbeth vill inte bara sitta och läsa själv, utan hon vill lyssna på någon som pratar, och kunna diskutera och ställa frågor.

6.1.3 Liselott

Liselott arbetar på samma skola som Lisbeth. Hon är 53 år och utbildad lågstadielärare. Hon har arbetat som lärare sedan 1971, d. v. s. 32 år. Sin lärarexamen fick hon 1973, men då hade hon redan börjat arbeta. På sin nuvarande skola har Liselott varit i tio i år.

I Liselotts arbete ingår att undervisa lågstadiebarn i de flesta ämnen, dock inte musik och slöjd. Att se till barnen på rasterna, att de är ute och leker och inte slåss, att plåstra och pyssla, är andra arbetsuppgifter. En annan bit är föräldrasamtal och möten med elevvårdsteam, rektor och psykologer. Elevbiten och arbetet vid sidan om är två lika stora delar, tycker Liselott, men hon tycker att tiden med barnen blir allt mindre i förhållande till kringarbetet.

För att få tag på den information hon behöver brukar Liselott framförallt använda sig av muntlig information, men även e-post och pappersutskick förekommer.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

I sin roll som pedagog undervisar Liselott lågstadiebarn i de flesta av skolans ämnen.

Informationsbehov:

Liselott tycker inte att hon har särskilt stort behov av information till sin undervisning, eftersom hon har arbetat så länge, men när hon ska börja använda ett nytt läromedel behöver hon information om det, först gärna i form av en muntlig presentation eller visning, och därefter behöver hon själv läsa in sig på läromedlet. När barnen kommer med frågor på lektionerna kan hon också känna behov av information. Behoven uppstår inte ofta, och när de gör det tycker Liselott att det går lätt att få tag på informationen.

Informationsförsörjning:

Material till undervisningen skaffar hon genom läromedelsförlagen, skolbiblioteket och med hjälp av Internet.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Samtliga arbetsuppgifter som ingår i Liselotts jobb kan kopplas till rollen som organisationsmedlem och kollega. Exempel på arbetsuppgifter med särskilt tydlig koppling till denna roll är möten av olika slag.

Informationsbehov:

För att utföra sitt arbete som lärare behöver Liselott information som rör skolan som helhet. Ett exempel på informationsbehov är att Liselott behöver veta när till exempel en mötestid blir ändrad. Denna typ av informationsbehov uppstår enligt Liselott nästan varje vecka, och det är svårt att få reda på vad som gäller och vem som har sagt vad. Ofta behövs också informationen snabbt, eftersom mötet kanske redan har börjat och Liselott är kvar i klassrummet.

Informationsförsörjning:

Information om möten och liknande inom skolan får Liselott muntligt eller via e-post eller pappersutskick.

Student

Arbetsuppgifter:

Kompetensutveckling ingår som en del i Liselotts arbete.

Informationsbehov:

Liselott känner behov av information om forskning och nya rön. Hon vill hänga med på vad som händer inom hennes område. Hon vill få inspiration och nya infallsvinklar, veta hur man jobbar på andra ställen i Sverige och utomlands. Hur barn med särskilda behov fungerar vill hon också lära sig mer om. Denna typ av behov upplever hon periodvis, och hon tycker inte att det är svårt att få tag i informationen.

Informationsförsörjning:

Forskning och nya rön får Liselott del av genom att läsa böcker och tidskrifter. Hon använder sig också av Internet och av biblioteket. På Internet hittar hon källhänvisningar som hon sedan kan ta med sig och fråga efter på biblioteket. Det finns även ett litet lärarbibliotek på skolan. Frågar man skolledningen efter lärarlitteratur brukar det inte vara några problem att få det. Ibland köper Liselott böckerna hon behöver på bokhandeln. Även TV:n är en källa Liselott använder sig av. Under vårterminen-03 har Liselott deltagit i en studiecirkel i svenska. Specialpedagogen har fungerat som handledare och även valt ut och köpt in forskningslitteratur som alla i studiecirkeln fått läsa. Sedan har man diskuterat och jämfört litteraturen med de egna erfarenheterna, funderat på hur kunskapen kan omsättas i praktiken, ifrågasatt o. s. v. Träffarna har ägt rum ungefär var tredje vecka. På skolan har man också haft några studiedagar när man lyssnat på föreläsare, och en del av kompetensutvecklingstiden har ägnats åt diskussioner i arbetslagen.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

I sin roll som elevvårdare ser Liselott till barnen på rasterna. Hon ser till att de är ute och leker, att de inte slåss och hon plåstrar och pysslar. En annan bit är föräldrasamtal och möten med elevvårdsteam, rektor och psykologer.

Informationsbehov:

Liselott behöver information kring speciella barn, till exempel varför ett barn reagerar på ett visst sätt i en viss situation. Detta behov uppstår främst när hon får nya elever, och då kan det dagligen uppstå situationer när hon behöver sådan information. Ofta behöver hon informationen snabbt, och finns förskolläraren med under inskolningen går det lätt att få tag på informationen, annars måste hon ringa till förskolan eller till föräldrarna.

Informationsförsörjning:

Information som rör speciella barn får Liselott från förskollärare, föräldrar, kollegor och elevvårdsteam. Eftersom det bland Liselotts elever finns ett barn med språkstörning, har Liselotts arbetslag dessutom fått hjälp av logoped och hörselpedagoger som berättat och informerat.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Det finns olika anledningar till att Liselott använder sig av de informationskällor hon gör. Det beror på vad det rör sig om. Viss information går att ta till sig muntligt, men ibland måste den befästas genom läsning. En del information behöver hon ha i handen för att kunna ligga och läsa och begrunda. Att hon frågar kollegor på skolan beror på att det går snabbast och är lättast. Det brukar vara det första steget.

Liselott tycker att hon använder sig av alla informationskällor hon känner till. Att hon inte använder sig av andra källor, beror på att hon inte vet om att de finns.

På skolan har Liselott tillgång till lärarbibliotek, ett litet skolbibliotek, Internet och en massa erfaren och kunnig personal. Ibland måste hon vända sig utanför skolan, till exempel för att ta del av nya läromedel, eller för att få tag på böcker. Liselott använder sig idag inte mycket av biblioteket, eftersom hon då måste ta sig in till stan. Ska hon åka dit med barnen måste de åka buss och det är besvärligt att ha barnen med sig på stan. När hon jobbade på sin förra arbetsplats hade hon däremot ett väldigt bra samarbete med filialbiblioteket och bibliotekarierna där. Då hade de bara fem minuters väg till biblioteket, och besökte ofta biblioteket. Bibliotekarierna hjälpte alltid till att plocka fram böcker till barnen och de beställde även forskningslitteratur till Liselott.

Utfall

Liselott tycker att hon brukar få tag i den information hon behöver. Hon brukar inte ge upp, och även om det tar tid och hon måste åka till stan, så gör hon det om det behövs. Ibland har det hänt att hon har fått ge sig, men då har det handlat om att det inte finns någon information att få på ett visst område. Det händer däremot ofta, så gott som dagligen, att hon inte får tag på informationen på det sätt hon tänkt sig från början. Hon kan till exempel tro att en bok finns i skolan, men så finns den inte där. Då får hon kanske åka till biblioteket och så har de inte boken inne, utan måste beställa den. Behöver Liselott då informationen direkt måste hon jaga vidare på annat håll.

Brister

En svårighet med att hitta information, tycker Liselott kan vara att det finns så många ställen att leta på. Om hon till exempel behöver information om barn med ADHD⁸, så måste hon fundera på var det är rimligt att hitta information om just det. Men hon tycker att det har blivit lättare att skaffa sig en överblick i och med Internet. Det kan dock vara svårt att sälla ut vad som är intressant. När det gäller informationen på skolan, tycker Liselott att den största bristen ligger i att muntlig information förvanskas på vägen. Ett problem är också att man kan få många olika svar, och att det är många olika åsikter att ta hänsyn till. Liselott saknar också närheten till ett riktigt bibliotek, och den personliga kontakten med en bibliotekarie.

Visioner

Liselott önskar att hon bodde granne med biblioteket och med ett stort ordentligt mediatek. Hon vill ha tillgång till en massa spännande böcker med vackra bilder till de små barnen och möjlighet för de större barnen att hämta fakta och bilder från Internet. Hon vill också ha ett fräscht och uppdaterat lärarbibliotek, med stora anslag med reklam för nytt material. Om Liselott fick sin önskan uppfylld tror hon att det skulle vara lättare att ta reda på saker både för henne och för barnen. Det skulle gå fortare och det skulle vara bekvämt. Men framförallt tycker hon att det skulle vara roligt, och hon tror att barnen skulle få större lust att läsa och lära.

⁸ Förkortningen ADHD står för Attention Deficit Hyperactivity Disorder, och innebär problem inom områdena uppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet.

När det gäller kompetensutvecklingen vill Liselott helst ha den i både tal och skrift. Hon tycker att det behövs både läsning och diskussioner för att utveckla kunskap. Hon tycker att det kan vara en fördel att ha en kurs som är uppdelad på flera tillfällen, så att man kan läsa, fundera och pröva i klassen. Men en dag kan också vara givande.

6.1.4 Linda

Linda arbetar i samma kommun som Lisbeth och Liselott, men på en mindre skola 11 km från centrum. På denna skola går ca 170 barn i åldrarna 6-12 år. Skolan är uppdelad i två arbetslag – ett för förskoleklass och årskurs 1-2, samt ett för årskurs 3-6. Linda ingår i arbetslaget som jobbar med de mindre barnen, och samarbetar bland annat med förskollärare, fritidspedagoger och ytterligare en grundskollärare. På skolan har man byggt upp en god kompetens att ta hand om barn med syn- och hörselhandikapp. Även på denna skola är föräldrainflytandet stort.

Linda ska fylla 31. Hon har läst till grundskollärare med inriktning 1-7, svenska/SO. Hennes specialinriktning är idrott. Linda har arbetat som lärare i sju och ett halvt år, och hon har varit på sin nuvarande skola i två år. Linda har alltid arbetat på lågstadiet och läsåret 02/03 har hon arbetat i årskurs 2.

Linda är klasslärare för 16 elever i årskurs 2. Två av dessa är synskadade och en har Aspergers syndrom. Av den anledningen arbetar ytterligare tre vuxna i klassen. Linda planerar lektionerna och det mesta av verksamheten runtomkring, och hon fungerar som arbetsledare för arbetskamraterna. Hon har även idrott i årskurs 1. Linda tycker att det känns som att halva hennes dag är med barnen och halva utan, även om barntiden egentligen utgör en tidsmässigt större del. I barntiden ingår bland annat att ha lektioner, vara rastvakt och äta med barnen. När barnen har gått hem gäller planeringsarbete enskilt eller tillsammans med arbetskamraterna. Några dagar i veckan är det möten, antingen med hela skolan eller med arbetslaget. Linda har också det huvudsakliga ansvaret för utvecklingssamtalen i klassen. Linda är dessutom kulturombud på skolan, vilket innebär att information kring kultur skickas till henne och att hon sedan ansvarar för att distribuera den vidare till kollegorna på skolan.

Linda upplever inte behov av information särskilt ofta. Om hon behöver information vet hon oftast var hon ska leta eller vart hon ska vända sig. För att få tag på information använder hon sig framförallt av gamla planeringar och e-post.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

I sin roll som pedagog planerar och genomför Linda lektioner.

Informationsbehov:

För sin undervisning behöver Linda läromedelskataloger att beställa ur. Ibland kan hon också känna behov av att mer noggrant ha läst på inför en lektion, och känna att hon skulle ha behövt fundera igenom ytterligare vad hon ska ta upp och inte. Någon enstaka gång kan det också hända att barnen kommer med frågor under lektionen, som Linda behöver ta reda på information kring.

Informationsförsörjning:

Till sina lektioner använder hon främst gamla planeringar, sådant som hon tidigare utarbetat och prövat. När hon ska beställa nya läromedel använder hon kataloger från läromedelsförlagen. Katalogerna finns på skolan, eller också e-postar Linda och beställer en katalog. Hon brukar hämta material till undervisningen från böcker. Ofta tittar hon i olika läromedel och funderar på vad hon ska ta upp och sedan gör hon oftast eget material utifrån det. Hon tycker att man har stor frihet på lågstadiet att bestämma vad man ska ta upp, men hon tror att det i grunden är läromedlen som utifrån hur de är uppbyggda, styr vad man tar upp. Hon går mycket på gammal kunskap som hon har prövat sig fram till. Mycket tips kommer från tidigare kollegor och från hennes praktikperioder under utbildningen. Bokbussen kommer till skolan var tredje vecka. Linda brukar e-posta och beställa böcker, talböcker och Bok & Band som kommer med bussen. Barnen lånar mest skönlitteratur, men även en del faktaböcker. Linda brukar också låna med sig böcker till klassrummet, och använda som ett klassbibliotek. Hon brukar e-posta till bibliotekarien om hon vill ha någon speciell bok eller typ av böcker, men hon vill inte att bibliotekarien ska välja ut böcker till klassen. Linda tycker att hon själv vet bättre vad som passar hennes elever och hon vill alltid titta på böckerna själv för att se hur mycket text det är till exempel. Ibland åker Linda till biblioteket för att leta efter en bok om någonting speciellt. Hon bor också i närheten av ett filialbibliotek som hon utnyttjar ibland. Där kan bibliotekarien beställa böcker från stan, som Linda sedan kan hämta på filialen.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Lindas arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll, men i synnerhet möten av olika slag, antingen med hela skolan eller med arbetslaget.

Informationsbehov:

Linda ingår i ett arbetslag med förskola, årskurs 1 och 2, och hon tycker att det finns behov av information mellan personalen i arbetslaget. Linda känner också ett behov av att veta mer om vad som är på gång i det andra arbetslaget på skolan, tydligare besked om vilka regler som ska gälla, och hon önskar att det kunde föras mer pedagogiska diskussioner.

Informationsförsörjning:

Informationen kollegor emellan sköts dels via First Class och e-post, men även i form av möten och informella samtal. Linda använder ofta e-post för att kontakta kollegor och rektor. Inom arbetslaget har man möte en gång i veckan, men det pratas och diskuteras även en hel del däremellan. Två gånger i veckan hålls möte för hela skolan. Där behandlas sällan pedagogiska frågor, utan det rör sig främst om personalfrågor. Mötesanteckningar och elevrådsprotokoll läggs oftast ut på First Class, eller också skrivs protokoll i en skrivbok där den som missat ett möte kan läsa vad som tagits upp. Linda brukar dock inte läsa i boken, utan de informerar varandra inom arbetslaget i stället. Det finns också en anslagstavla, men det bästa sättet att nå ut till all personal är att lägga en lapp på bordet i lärarrummet.

Student

Arbetsuppgifter:

I sin roll som student deltar Linda i kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Linda känner inte så stort behov av kompetensutveckling på andra områden än synområdet. När hon först kom till sin nuvarande skola ville hon bli bättre på att få in datorn i undervisningen, och det har hon också blivit bättre på.

Informationsförsörjning:

Den allra största delen av Lindas kompetensutveckling handlar om synskadade. På det området har hon lagt ca. 3-4 heltidsveckors kompetensutveckling. Den kompetensutvecklingen sker oftast i Stockholm, eftersom det är där kunskapen på området finns. Ofta rör det sig om kurser på ungefär fyra dagar. Linda får reda på från Stockholm vad de tycker att Linda och hennes arbetskamrater behöver. Sedan tar de själva ställning och anmäler sig till det de tycker att de behöver. Det ifrågasätts oftast inte att de behöver den kompetensutveckling de anmäler sig till, eftersom kunskapen inte finns hos någon annan i kommunen. Denna del av kompetensutvecklingen betalas inte heller med de gemensamma pengarna för kompetensutveckling som finns på skolan. De ordinarie pengarna för kompetensutveckling fördelar man inom arbetslaget, och Linda och hennes kollegor brukar gå på någon föreläsning då och då, som de själva väljer. För att bli bättre på att få in datorn i undervisningen fick Linda hjälp av specialpedagogen som la in program för barnen att jobba med.

Synansvarig

Arbetsuppgifter:

I Lindas arbete ingår även att fungera som lärare för de två synskadade elever som finns i klassen.

Informationsbehov:

Lindas informationsbehov i samband med de synskadade eleverna i klassen, handlar dels om att ge information till andra om vad det innebär, och dels om att inhämta information från exempelvis synpedagoger som finns på andra platser i Sverige. I det fallet går det inte att fråga kollegor på skolan, eftersom det inte finns någon annan som har erfarenhet på området. Linda behöver bland annat information när hon ska välja läromedel till de här eleverna och ibland behövs det hjälp när de synskadades datorer krånglar.

Informationsförsörjning:

Linda har mycket kontakter utanför skolan kring de synskadade eleverna och dessa kontakter sköter hon ofta via e-post. När Linda ska köpa läromedel till de synskadade måste hon först köpa en bok om hur man undervisar i exempelvis matte, för att sedan i nästa steg kunna hitta ett bra läromedel. Hon brukar också beställa talböcker från Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB). Det gör hon på Internet. Då brukar hon söka på de titlar de har som vanliga böcker i klassen, för att se vilka av dessa som finns för synskadade.

Kulturombud

Arbetsuppgifter:

Lindas uppdrag som kulturombud på skolan innebär att information kring kultur skickas till henne och att hon sedan ansvarar för att distribuera den vidare till kollegorna på skolan.

Informationsbehov:

Till sitt uppdrag som kulturombud behöver Linda information om utbud av aktiviteter och om hur det går till när hon och hennes kollegor ska ansöka om kulturella aktiviteter. Detta behov är störst när man ska välja aktiviteter inför kommande läsår.

Informationsförsörjning:

Information som har att göra med Lindas uppdrag som kulturombud får hon antingen genom kurser, med post eller via First Class. Hon brukar kolla av på Internet flera gånger om dagen, för att se om det finns någon information där.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Att Linda använder sig mycket av gamla planeringar i sin undervisning beror på att hon inte hinner sitta och fundera ut en massa nytt hela tiden, eftersom hon har mycket arbete med de synskadade eleverna. Hon tycker också att det är bra att göra sånt som har fungerat bra förut. Att hon ofta e-postar beror dels på att det inte finns något bra ställe att sitta och ringa i lugn och ro, och på att det kan vara svårt att få tag på varandra på telefon. Dessutom tycker Linda att det är bra att uttrycka sig i skrift. Då vet hon att hon får fram det hon vill. Att det blir mycket informella samtal kollegor emellan, tror Linda har att göra med att hon arbetar tillsammans med förskollärare och fritidspedagoger. Det handlar om olika kulturer tror hon. Som lärare tycker hon att det är bättre att sitta och planera på avsatt tid när barnen har gått hem. Men eftersom förskollärare och fritidspedagoger oftast inte har särskilt mycket planeringstid, är de vana att planera även när barnen finns där.

Linda tror att hon skulle kunna använda sig mer av Internet för att hitta tips på hur hon kan jobba med eleverna. Anledningen till att hon inte använder sig av denna informationskälla särskilt mycket är att hon inte tycker att det är roligt att arbeta med tema, och det är oftast den typen av tips som finns på Internet, tycker hon. Hon tror också att hon skulle kunna använda biblioteket mer, till exempel få hjälp med boklådor. Att hon inte gör det beror på att hon inte hinner. Om hon skulle prioritera det, skulle hon bli tvungen att välja bort något annat. Linda tror också att hon skulle kunna använda sig av andra kollegor mer, för att ge och få tips. Att det inte blir så mycket har att göra med att det sällan finns bra tillfällen till pedagogiska samtal.

På skolan har Linda tillgång till sitt eget material, som hon har tillverkat och haft med sig. Hon har också tillgång till personalen och datorn. Något skolbibliotek finns inte, utan böckerna finns i klassrummen. Däremot kommer bokbussen var tredje vecka. Vid alla kontakter kring de synskadade eleverna måste Linda vända sig utanför skolan, men de flesta av dessa kontakter sköts via e-post och datorn finns på skolan.

Utfall

Linda tycker att hon oftast brukar få tag på den information hon behöver, även om det ibland kan ta lite extra tid. Ibland kan det hända att hon inte får tag i information, men det handlar inte om att hon inte kan utföra sitt arbete, utan snarare om att hon inte kan utföra det lika bra som om hon hade haft informationen. Om Linda hamnar i en situation där det är svårt att få tag i information överväger hon om informationen är viktig eller inte. Kommer hon fram till att den är viktig ser hon till att få tag på den, annars slår hon det ur hågen.

Brister

Linda upplever att hon ibland saknar tekniska kunskaper för att kunna utnyttja datorn och Internet optimalt. Hon har heller inte lyckats hitta något riktigt bra sätt att söka böcker till de synskadade på Internet. Hon tycker också att det brister i informationen kollegor emellan. Det handlar mycket om att man inte vet vad övriga på skolan har för sig, eller vilka regler som gäller, samt att det inte finns tillfällen till pedagogisk diskussion. En annan brist ligger i att kompetensutvecklingen innebär dubbelarbete oavsett om den ligger på dag- eller kvällstid. Ligger utbildningen på dagtid måste Linda ändå planera skoldagen själv, och ligger den på kvällen är hon ofta för trött för att ta till sig av informationen.

Visioner

Linda önskar att hon hade en egen sekreterare som kunde hålla ordning på alla papper och strukturera förvaringen av dem på ett bra sätt, så att hon lätt kan hitta det hon behöver vid rätt tillfälle. Då blir det lättare att dra nytta av sådant som fungerat bra tidigare. Då skulle papper slippa bli liggande och hon skulle slippa lägga tid på att leta. Istället skulle Linda då kunna lägga den tiden på att göra bättre lektionsplaneringar och förbereda sig mer för att kunna levandegöra stoffet bättre för eleverna. Då skulle hon själv känna sig mer tillfreds. Hon tycker också att mötena på skolan kan utformas på ett annat sätt så att man får mer information om vad man sysslar med i klasserna. Bättre information inom skolan tror Linda skulle göra att skolan ger ett proffsigare intryck utåt gentemot exempelvis föräldrar. Linda säger också att hon inte vill ha information om allting, utan att hon tycker att det är bättre att beställa det hon vill ha. När det gäller kompetensutveckling vill Linda vill helst ta del av informationen genom föreläsningar eller kurser.

6.1.5 Maria

Maria arbetar på samma skola som Louise, fast på mellanstadiet. Maria är 28 år och utbildad 1-7 lärare med matte/NO-inriktning. Hon ingår i ett arbetslag som arbetar med årskurs 4 och 5. Inom arbetslaget planerar man mycket tillsammans, men Marias bas är i årskurs 4. Maria har jobbat som lärare sedan januari –01, alltså ca. två och ett halvt år. Sin första termin som lärare gjorde hon på högstadiet i en grannkommun. Därefter har hon arbetat på sin nuvarande skola.

I Marias arbete ingår att vara mentor för 20 elever i årskurs 4. Detta innebär bland annat att ansvara för föräldrakontakterna kring dessa elever. Maria ansvarar också för matteundervisningen i årskurs 4. Maria är i klassen under i stort sett hela skoldagen,

tillsammans med andra vuxna. Att skriva veckobrev, vara på fritids och att ha rastansvar är andra exempel på arbetsuppgifter, som ingår i Marias jobb, liksom möten av olika slag: utvecklingssamtal med elever och föräldrar, föräldramöten, elevvårdskonferenser, husmöten och skolkonferenser. Arbetslagsplanering och egen planering är andra delar. Maria tycker att den del av arbetet då hon befinner sig i barngrupp, tillsammans med planeringsarbetet, utgör den största delen av hennes jobb som lärare. I planeringsarbetet ingår förutom lektionsplanering, även till exempel planering av utvecklingssamtal och föräldramöten. Den information hon använder sig mest av är undervisningsmaterial framförallt i form av läroböcker och andra böcker.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

Maria undervisar främst i årskurs 4 och hon är i klassen under i stort sett hela skoldagen, tillsammans med andra vuxna. Maria ansvarar också för matteundervisningen i årskurs 4. I arbetet ingår även planering av undervisningen enskilt eller tillsammans med arbetslaget.

Informationsbehov:

Maria behöver information i form av undervisningsmaterial av olika slag.

Informationsförsörjning:

Information till undervisningen skaffar Maria framförallt genom olika typer av läroböcker, men hon använder sig även av vanliga böcker, både faktaböcker och skönlitteratur. Hon hämtar också information från Internet och från personliga källor. Hon söker informationen på skolan eller på biblioteket. Maria brukar gå till biblioteket både själv och tillsammans med eleverna. När hon ska låna högläsningböcker till klassen brukar hon be bibliotekarien om hjälp, men om hon behöver material till ett arbetsområde, som till exempel medeltiden, brukar hon först söka själv på biblioteket. När Maria går med eleverna till biblioteket är det främst för att låna böcker, och inte så mycket för att söka fakta. En del material har Maria hemma, men det har hon en gång tagit från andra skolor. Maria tar också upp gemensamma planeringar som forum för informationsinhämtning. Då har alla letat information på olika håll och man delger varandra.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Marias arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll, men särskilt tydliga exempel är möten av olika slag, till exempel husmöten, skolkonferenser och gemensamma planeringar.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver Maria information kring sådant som rör skolan som helhet och som involverar andra människor på skolan. Eftersom Maria är ganska ny på skolan känner hon behov av information kring vilka regler som gäller, så att hon kan berätta för barnen vad som gäller och stå för reglerna gentemot dem. Maria tycker att det är viktigt att alla vuxna har samma information, så att man kan vara konsekvent. Maria känner också behov av att få information från ledningen i god tid. Framförhållning är viktigt och att informationen lämnas vid tillfällen när hon kan ta

in den, till exempel på ett möte. Mycket information lämnas snabbt i korridoren och då är det svårt att ta den till sig, tycker Maria.

Informationsförsörjning:

Denna typ av information får Maria del av genom möten och konferenser, av kollegor i korridoren eller via e-post och First Class.

Student

Arbetsuppgifter:

I Marias arbete ingår kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Maria efterlyser kompetensutveckling på flera områden: konflikthantering, värderingsövningar, grupputveckling och grupp sammansättning, barn- och ungdomspsykologi, varför olika beteenden uppstår, hur man kan arbeta med barn med mattesvårigheter och hur man kan arbeta med estetiska ämnen undervisningen.

Informationsförsörjning:

Maria har inte haft så mycket kompetensutveckling, men hon har under det senaste läsåret varit på två föreläsningar som rektor presenterat. Rektor får information om vad som händer och hon informerar sedan personalen om utbudet på ett möte. Maria tycker också att kompetensutvecklingen finns inbyggd i systemet genom att man inom personalen utbildar varandra. Man byter till exempel ibland arbetsuppgifter med varandra för att pröva på olika verksamheter. Ibland håller också olika medlemmar ur personalen i kompetensutvecklingen. Någon med erfarenhet av exempelvis läsutveckling, berättar för kollegor som inte har lika mycket erfarenhet på just det området.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Maria vänder sig dit hon känner att hon kan få tag i den information hon behöver, sedan varierar det beroende på vilken information hon söker. Tidsaspekten är också viktig. Framförallt när det gäller material till undervisningen måste det gå snabbt. Att hon använder sig av biblioteket beror på att hon tycker att personalen är duktig på att hjälpa till och att det finns ett stort utbud av olika medier. First Class använder hon eftersom hon vet att allting som är viktigt för henne hamnar där.

Informationskällor som Maria inte använder sig av är bland annat artiklar och databaser. Att hon inte använder sig av dem tror Maria beror på att hon inte känner behov av det, eftersom hon hittar information på annat håll. Hon tror också att det handlar om vana. Hon är inte så van vid att söka på Internet. Hon tycker att det känns stort och upplever att det tar mycket tid att hitta det hon söker om hon inte vet exakt vad hon är ute efter.

På skolan har Maria tillgång till datorer, böcker, läroböcker, personal och tidskrifter. Skolan har inget avtal med AV-centralen, men eftersom rektorn har kontakter där finns det möjlighet att i viss mån hämta material därifrån. Ibland behöver Maria vända sig utanför skolan. Det kan handla om att kontakta en specifik person eller ett företag. När hon vill använda någon annan form av media, som exempelvis film eller teater, måste hon också gå utanför skolan.

Utfall

Maria tycker att hon oftast får tag på den information hon behöver. När det gäller material till undervisningen upplever hon ingen brist på information. Däremot förekommer det att hon inte blivit informerad om till exempel vilka regler som gäller i olika situationer. Då ser Maria till att snabbt ta reda på vad som gäller genom att fråga. När det till exempel kommer studiebesök till skolan händer det att Maria får frågor som hon inte kan svara på. Då frågar hon någon för att snabbt ta reda på vad som gäller. Maria tycker att studiebesöken är ett bra sätt att se vad hon har missat, det hjälper henne att reflektera kring vad hon inte känner till.

Brister

Maria tycker att tidsaspekten är den största svårigheten när det gäller att söka information. De kanske inte är ute i tillräckligt god tid när de gemensamt ska planera ett arbetsområde, till exempel. Maria tar sig heller inte alltid tid att se efter vilken information som ligger på First Class. Tidsaspekten gör att hon inte kan använda alla informationskällor som finns tillgängliga. För övrigt tycker Maria att informationsförsörjningen fungerar ganska bra. Det måste finnas tid inom skolans ram att söka information, men Maria betonar också att man inte bara kan vänta på att informationen ska komma till en. Var och en måste ta ansvar för att hålla sig informerad.

Visioner

Maria önskar sig större utbud av information, till exempel genom samarbete med en AV-central. Då skulle det vara lättare att få tag på lämpliga faktafilmer. Hon önskar sig också mer tid, så att hon kan känna sig välplanerad inför varje tillfälle. När det gäller kompetensutvecklingen beror det på vilket ämne det handlar om, vilken form som passar. Gäller det värderingsövningar till exempel, är det bra att själv delta. Annars tycker Maria att föreläsningar är bra – att lyssna och anteckna. Att läsa in sig på ett ämne och sedan diskutera det i mindre grupper tycker hon också fungerar bra.

6.1.6 Martin

Martin är 49 år och även han är 1-7 lärare med inriktning mot matte/NO. Han har jobbat som lärare i tre och ett halvt år, och har varit på samma skola hela tiden. Martin arbetar i årskurs 5. Han undervisar i de ämnen han har i sin utbildning, men även i svenska och SO-ämnena historia, religion och geografi, vilka inte ingick i utbildningen.

Martins skola ligger i en kommun med ungefär 50 000 invånare. På skolan arbetar ca. 50 vuxna med omkring 400 elever i åldrarna 6-12 år.

Den huvudsakliga delen av Martins arbete innebär att undervisa i årskurs 5. I klassen går 27 elever och Martin ansvarar även för kontakten gentemot föräldrarna. I arbetet ingår att bokföra när eleverna är sjuka eller lediga och att se till att de får arbetsuppgifter när de är lediga. Martin är också ämnesansvarig i NO, vilket bland annat innebär ansvar för inköp av läromedel. Han är också spårledare. Ett spår är en typ av arbetslag och Martins uppgift som spårledare innebär att han håller i spårmötena, vilka utgör forum för diskussion mellan olika personalkategorier inom arbetslaget. Dessutom är Martin

förändringsledare. Han och en kollega träffar andra kollegor i kommunen och bedriver förändringsarbete som främst handlar om kompetenshöjning. Den största delen av arbetet tycker Martin är att undervisa barnen och att ha ett material som svarar mot läroplanen och mot barnens nivå och intresse. Den information Martin använder sig mest av är läromedel och Internet.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

I Martins arbete ingår att undervisa i årskurs 5 och att se till att ha lämpligt undervisningsmaterial. Även kontakt med elevernas föräldrar ingår i arbetet.

Informationsbehov:

Martin behöver information till sin undervisning. Då handlar det om att hitta material som svarar mot läroplanen och mot barnens nivå och intresse. Martin tycker att han behöver nytt material och nya idéer ibland, så att barnen inte tröttnar. Han känner särskilt behov av att hålla sig uppdaterad när det gäller aktuella händelser inom samhällskunskap. Detta är ett behov som återkommer i och med varje ny händelse. Ett annat område där Martin känner behov av information är när det gäller regler i olika idrottsgrenar, något som ändras då och då. Någon elev kanske är aktiv inom en viss idrottsgren och vet att reglerna ändrats. Oftast kan Martin slingra sig ur situationen genom att vara ärlig och säga att han inte känner till det, och sedan kolla upp saken via Internet när barnen har gått hem. Martin behöver också ge och ta emot information i kontakten med elevernas föräldrar.

Informationsförsörjning:

Information till sin undervisning hämtar Martin från de läromedel som köps in av ämnesansvariga lärare på skolan. Martin brukar kontrollera att läromedlet stämmer med vad som står i läroplanen och han kompletterar ofta med information från Internet. Martin använder sig även av kollegor som informationskällor. För att hålla sig uppdaterad inom samhällskunskap tittar Martin på TV. Martin omvandlar informationen till elevernas nivå och han försöker även förhålla sig kritisk till den information som presenteras i massmedia när han förmedlar den vidare till eleverna. Han brukar också använda sig av hemsidor som han bedömer som trovärdiga utifrån webbadressen, till exempel FN:s, EU:s och regeringars hemsidor. Även uppslagsverk och ordlistor är informationskällor Martin använder sig av. Videofilmer från Mediapoolen⁹ används också. Ibland händer det att Martin vänder sig till studentkamrater från lärarutbildningen för att få praktiska tips till sin undervisning. Han använder också eleverna som informationskällor i undervisningen - de sitter inne med kunskaper på olika områden, de rör sig i olika miljöer och får intryck, tankar och idéer som de vill diskutera i skolan. När det gäller regler inom olika idrottsgrenar kan det till exempel vara en elev som tar upp att en regel har ändrats, men Martin brukar kontrollera uppgiften på Internet. Information mellan Martin och elevernas föräldrar förmedlas bland annat vid utvecklingssamtalen som äger rum en gång per termin.

⁹ Mediapoolen är ett företag som ger service inom läromedelsområdet framförallt till kommunernas skolor.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Martins arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll. Möten av olika slag är ett speciellt tydligt exempel.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver Martin information av sin chef och av sina kollegor i olika ärenden.

Informationsförsörjning:

Information till och från rektor sköts skriftligt, antingen via e-post eller också lämnas papper i facket. Martin nämner också kollegor som exempel på bra informationskällor och då är det framförallt en kollega i sitt arbetslag som han brukar vända sig till, eftersom han bedömer henne som särskilt pålitlig.

Student

Arbetsuppgifter:

I Martins arbete ingår kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Martin känner stort behov av att kontinuerligt bli uppdaterad på vad som händer på forskningsområdet inom de ämnen han undervisar i, och inom specialpedagogik.

Informationsförsörjning:

När det gäller kompetensutveckling som Martin önskar på arbetstid, får han själv leta upp kurser och annat han är intresserad av, och fråga rektor om han får gå på det. Sedan har han även tio timmar i veckan avsatt av sin arbetstid för att kompetensutveckla sig själv genom att exempelvis följa massmedia och läsa litteratur.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

I klassen går 27 elever och Martin ansvarar för kontakten gentemot dessa elevers föräldrar i frågor som rör undervisningen, men även i andra ärenden. Till exempel kan det handla om att elever är sjuka eller att elever ska vara lediga eller gå på läkar- eller tandläkarbesök.

Informationsbehov:

Martin behöver ge och ta emot information kring eleverna i olika frågor.

Informationsförsörjning:

Information kring eleverna ges och tas emot bland annat under utvecklingssamtalen som äger rum en gång per termin. 30 minuter är avsatt för varje elev, men samtalen tar oftast längre tid, och ändå upplever Martin ofta att det inte är tillräckligt.

NO-ansvarig

Arbetsuppgifter:

I arbetet ingår bland annat att ansvara för inköp av läromedel inom NO-ämnena.

Informationsbehov:

I sin roll som NO-ansvarig behöver Martin vara uppdaterad på nyheter inom ämnet.

Informationsförsörjning:

Ett sätt som Martin använder sig av för att hålla sig uppdaterad är att titta på Vetenskapens värld varje vecka. Det är ett TV-program som Martin bedömer som vetenskapligt underbyggt.

Förändringsledare

Arbetsuppgifter:

Martin och en kollega på skolan träffar andra kollegor i kommunen för att bedriva förändringsarbete som främst handlar om kompetenshöjning.

Informationsbehov:

Som förändringsledare behöver Martin till exempel information om när gruppen ska träffas.

Informationsförsörjning:

Det är tänkt att gruppen ska fungera som ett nätverk där kontakterna sköts via e-post, men man kommer även att träffas personligen.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Den främsta anledningen till att Martin väljer en viss informationskälla är tidsaspekten. Barnen förväntar sig hela tiden snabb respons och därför måste det gå snabbt. Andra anledningar är vetenskaplighet, trovärdighet och pålitlighet.

Informationskällor som Martin inte brukar använda sig av är dagstidningen, biblioteket och artiklar. Han brukar heller inte använda sig av föräldrar som informationskällor i undervisningen. Att han inte använder dagstidningen beror på att man ofta måste prenumerera även på nätupplagorna numera. Han läser själv tidningen varje morgon och kan berätta för eleverna, men han har inte möjlighet att låta dem ta del av samma artikel själva. På skolan finns ett exemplar av lokaltidningen, men den konkurrerar skolans nästan 50 anställda om. Skolbiblioteket ligger i andra änden av skolan och är inte uppdaterat. Därför använder sig inte Martin av det. Det finns även ett kommunbibliotek i närheten av skolan, men det har lärare och elever inte tillgång till på dagtid, eftersom skolan inte är med och betalar bibliotekspersonalens löner. Martin tror att det finns massor av artiklar som skulle intressera honom, men han har inte tid att leta upp dem. Även när det gäller att använda föräldrarna som informationskällor i undervisningen är det tidsaspekten som utgör det största hindret, och det handlar både om Martins tid och om föräldrarnas tid. Det är ofta svårt för föräldrarna att komma ifrån under skoltid för att komma till skolan och berätta om något.

På skolan har Martin tillgång till datorer med Internetuppkoppling, skolbibliotek, dagstidning, TV, videoapparat, kollegor och elever. Martin upplever dock att skolbiblioteket har stora brister då det inte uppdateras. Ibland vänder sig Martin utanför skolan, till exempel vid kontakt med föräldrar, för att få tips av studentkamrater från lärarutbildningen eller för att beställa videofilmer från Mediapoolen. Martin började också gå till kommunbiblioteket med eleverna innan skolan blev stoppad. Han tänkte sig då att de skulle gå dit en gång i månaden för att barnen skulle kunna låna böcker och ta del av bibliotekets utbud, eftersom skolbiblioteket är bristfälligt. Tanken var att eleverna skulle kunna låna både skönlitteratur och fakta till arbetsområden, och att Martin dessutom själv skulle kunna utnyttja tillfället att undersöka saker han själv funderade över.

Utfall

Martin brukar få tag i det mesta av den information han behöver i sitt jobb. När han inte lyckas beror det oftast på att han får för många träffar via den sökmotor han använder vid sökningar på Internet. Om han inte får tag i information bedömer han graden av angelägenhet. Är det viktigt söker han information när eleverna har gått hem, men är det inte nödvändigt att få tag i informationen låter han det vara. Ibland vänder han sig till uppslagsverk för att ta reda på något han inte hittat på annat håll.

Brister

Svårigheter som Martin upplever när han söker information är tidsbrist och alltför många träffar på Internet. När det gäller information från rektor är ett problem att det kan vara svårt att nå honom med frågor, eftersom han sällan finns på skolan. E-posthanteringen fungerar inte särskilt bra, så det går inte alltid att få svar den vägen heller. En stor brist ligger i informationsförsörjningen av ny forskning. Martin vet inte vart han ska vända sig för att få reda på vad som finns att läsa och han hinner heller inte läsa hur mycket som helst. Martin upplever också att skolbiblioteket har stora brister då det inte uppdateras.

Visioner

Martin vill bli uppdaterad med ny forskning inom de ämnen han undervisar i och inom specialpedagogik, och då är han framförallt intresserad av att ta del av artiklar, eftersom han inte har tid att läsa alltför stora textmängder. Martin önskar att någon ansvarar för att välja ut relevanta artiklar och presentera dem på Internet. Då kan han själv välja när han har tid att läsa. Kurser och föreläsningar på kvällstid fungerar, men på dagtid faller det ofta på att det inte går att få tag på vikarier. Martin önskar att ett antal institutioner på högskolan skulle ha hans e-postadress och att de skickade nyhetsbrev en gång per termin med artiklar, senaste nytt inom institutionen och det material som presenteras för studenterna. Detta skulle göra att Martin kände sig säkrare i sin yrkesutövning eftersom han skulle kunna citera den senaste forskningen på området, och den information som högskolan väljer ut som viktig. Detta skulle ge Martin större trovärdighet gentemot elever och föräldrar. Det skulle också innebära att han behövde lägga mindre tid på att söka information.

6.1.7 Helena

Helena arbetar på högstadiet på samma skola som Louise och Maria. Hon ska fylla 28, och är utbildad lärare för årskurserna 4-9. Hennes inriktning är mot språk. Helena undervisar i tyska och engelska. Hon har arbetat som lärare sedan januari –99, alltså fyra och ett halvt år. Första terminen jobbade hon på en skola i en grannkommun. Därefter har hon arbetat på sin nuvarande skola.

Helena är mentor för 30 elever i årskurs 7. Hon ansvarar för dessa elevers sociala och kunskapsmässiga utveckling och för kontakten med föräldrarna. Vissa föräldrar träffar Helena främst på utvecklingssamtalen, andra har hon tätare kontakter med. När det gäller den kunskapsmässiga utvecklingen handlar det bland annat om att arbeta för att eleverna ska nå de kunskapsmål som anges i styrdokumentet. I arbetet ingår att vara ämneshandledare för årskurs 7 i engelska och för årskurs 7-9 i tyska. Detta innebär undervisning och planering kring denna. Uppgifter kopplade till elevernas sociala utveckling kan vara att ta diskussioner med eleverna när de hamnar i olika situationer. Helena arbetar bland annat med ringsamtal¹⁰. Hon tycker att ämneshandledningen och planering av den tar mest tid. Men mest psykiskt krävande tycker hon att kontakten med vissa föräldrar är. Helena använder sig framförallt av muntlig information.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

I arbetet ingår att vara ämneshandledare för årskurs 7 i engelska och för årskurs 7-9 i tyska. Detta innebär undervisning och planering kring undervisningen. Föräldrakontakter när det gäller den kunskapsmässiga utvecklingen för de elever Helena är mentor för ingår också bland uppgifterna.

Informationsbehov:

Helena behöver information till sin undervisning, men det handlar inte så mycket om att ta in information, utan mer om hur hon ska lägga upp undervisningen. Ibland behöver hon hitta texter som eleverna kan arbeta med och hon behöver också material på engelska respektive tyska kopplat till det områdesarbete man håller på med för tillfället. Helena har varit på skolan så pass länge att hon vet vilket material som finns på skolan, eller om hon måste använda till exempel Internet eller biblioteket. Det kan ta tid, men hon brukar veta var hon kan hitta det hon behöver. Helena behöver också information som rör elevernas kunskapsmässiga utveckling.

Informationsförsörjning:

Information till undervisningen hittar Helena främst i böcker som finns på skolan eller också på Internet. Information kring elevernas kunskapsmässiga utveckling förmedlas bland annat under utvecklingssamtalen.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Helenas arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll. Ett exempel är möten av olika slag.

¹⁰ Ringsamtal är en pedagogisk metod för att arbeta med det sociala klimatet i en grupp.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver Helena information som rör skolan som helhet och som berör sådant som involverar andra människor på skolan. Hon känner till exempel behov av att veta vad som händer under veckan och under terminen, för att kunna planera. Det kan till exempel vara information om när klasser ska åka på skolresa eller utflykt. Den typen av informationsbehov uppstår ofta, men det är inte så svårt att ta reda på vad som gäller.

Informationsförsörjning:

När det handlar om vad som händer under veckan eller terminen brukar informationen ges i form av ett möte, men även genom informella samtal kollegor emellan. First Class och meddelanden på whiteboard är andra källor när det gäller den typen av information. Ofta frågar Helena någon, fast hon tycker att hon kanske egentligen borde kolla upp vad som gäller på annat sätt, till exempel på First Class, eftersom det tar tid från kollegorna när hon frågar dem.

Student

Arbetsuppgifter:

I Helenas arbete ingår kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Helena vill fräscha upp sina språkkunskaper framförallt i engelska. Hon vill lära sig nya uttryck i språket till exempel. Hon vill också lära sig mer om elever med särskilda behov som till exempel Aspergers syndrom. Hon tycker även att det är intressant att lära sig mer om ringsamtal.

Informationsförsörjning:

Helena tycker att de kan välja kompetensutveckling ganska fritt på skolan. De kan bestämma i arbetslaget hur de vill använda pengarna. En helg har hon varit iväg på kurs i tyska, hon har varit på föreläsning om barn med särskilda behov och hon har fått lära sig en del om hur man kan arbeta med samtal genom att själv delta i samtal tillsammans med kollegor och samtalsledare.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

Exempel på arbetsuppgifter är föräldrakontakter, till exempel genom utvecklingssamtal, samt diskussioner med elever.

Informationsbehov:

Helena behöver information kring eleverna - sådant som händer med dem och information om elever med särskilda behov. Sådana informationsbehov förekommer inte så ofta. Det ges grundlig information i början, när hon får en ny elevgrupp. Sedan lär hon känna eleverna allt eftersom, så det brukar lösa sig under terminen. Kring elever med särskilda behov behöver hon tydligare information, men det brukar inte vara svårt att få tag på information.

Informationsförsörjning:

Information kring elever ges av kollegor, skolsköterska, specielpedagog eller föräldrar, men även av eleverna själva. Oftast ges en grundlig information i början, som sedan kompletteras allt eftersom. För att kontakta föräldrarna brukar hon använda telefon eller e-post. Utvecklingssamtalen är också ett forum för att ge och ta emot information.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Helena frågar kollegor för att det går fortast. Att hon oftast väljer böcker framför Internet för att leta material till undervisningen beror på att hon vet vad som finns och att det tar lång tid att söka på Internet. Hon tycker inte det är så roligt att söka på Internet och det kan vara svårt att hitta det hon vill ha om hon inte vet exakt vad hon söker. Till elever och föräldrar vänder hon sig för att de är experter på sig själva eller på sina barn.

Helena brukar inte ta kontakt med personer utanför skolan som är experter på olika områden. Hon brukar heller inte besöka olika institutioner som till exempel museum för att hitta information. Inte heller biblioteket använder hon särskilt ofta. Ett skäl till detta är att hon inte tycker att det är relevant för hennes arbete, hon hittar information på annat håll. Ett annat skäl är att det tar tid.

På språkinstitutionerna på skolan finns böcker av olika slag. På skolan har Helena också tillgång till datorer, uppslagsböcker, möten, personal och elever. Helena vänder sig utanför skolan när hon behöver information av föräldrarna, eller när hon behöver kontakta exempelvis BUP (Barn- och ungdomspsykiatri). Med hjälp av datorn tar hon sig också utanför skolan. Ibland tar Helena kontakt med personer i till exempel Tyskland, Österrike, England eller USA för att få information, men det händer inte särskilt ofta. När Helena ska besöka biblioteket måste hon också gå utanför skolan, men hon använder sig inte av biblioteket särskilt mycket. Det är framförallt när de håller på med områdesarbete. Ibland går hon dit tillsammans med eleverna, och ibland skickar hon eleverna dit på egen hand. Det händer att hon går in på bibliotekets hemsida och tar reda på vilka böcker som finns för att sedan tipsa eleverna.

Utfall

Helena får oftast tag på den information hon behöver i sitt jobb. Det kan vara svårt att hitta material på engelska kopplat till områdesarbetet, på rätt nivå för eleverna, men då gör hon något annat i stället.

Brister

De svårigheter Helena stöter på när hon ska söka information är att det tar tid och att hon tycker att hon stör andra när hon frågar. En brist i informationsförsörjningen är att det sällan ges skriftlig information på skolan. Missar man ett möte så kanske man inte får informationen. Det händer mycket på skolan och det är ofta snabba ryck. Det kan röra sig om små saker, men Helena tycker att det ibland kan ha stor betydelse för henne som enskild person. Helena tycker att det har blivit bättre, men att det fortfarande brister lite. En annan brist kan vara att elever och föräldrar inte är medvetna om sina egna respektive sina barns problem och därför inte kan ge den information Helena behöver.

Ibland kan det också vara svårt att få med alla delar vid möten där det ges information om elever och då kan det hända att man missar information.

Visioner

Helena önskar att det går att veta precis vad som händer från vecka till vecka, men hon vet att det inte går att genomföra fullt ut. En annan önskedröm är att alla föräldrar inser hur deras barn är, liksom att all personal jobbar heltid och alltid finns på plats på skolan så att det går att få tag på den information man behöver. Helena vill ha bredband hemma så att det går fortare att söka på Internet. Hon vill också ha ett riktigt uppslagsverk i varje klassrum, men framförallt önskar hon att datorerna alltid fungerar. Om hennes önskemål uppfylls tror hon att det i första hand skulle innebära tidsbesparing och mindre stress, och att hon skulle känna att hon räckte till för alla barn. När det gäller kompetensutveckling vill Helena helst lära sig genom att delta i sammanhanget, till exempel åka till England för att fräscha upp språket, eller delta i ett ringsamtal för att lära sig mer om detta. Föreläsningar fungerar också, men hon tar sig inte tid att sätta sig och läsa en massa.

6.1.8 Hanna

Hanna är 26 år och arbetar på högstadiet, men hon är utbildad gymnasielärare i svenska och franska. Hanna undervisar i svenska och franska, men även i engelska som inte ingår i hennes utbildning. Hanna har arbetat som lärare i två år, och hon har varit på sin nuvarande skola hela tiden.

Hannas skola ligger i en kommun med ca. 26000 invånare. Kommunen gränsar till en storstad. Inom kommunen finns flera orter, och Hannas skola ligger på en av de största orterna. På skolan finns ca. 360 elever i årskurserna 7-9. Skolan är indelad i tre enheter eller gårdar, där varje gård består av fyra klasser och 8-9 lärare. En biblioteksfilial är inrymd i skolans lokaler och skolan och biblioteket har deltagit i ett gemensamt projekt. Hanna har tillsammans med en annan lärare under läsåret 02/03 varit klassföreståndare för 25 elever i årskurs 7. Förutom att undervisa i svenska, engelska och franska, håller hon i arbetspass i sin klass. Då väljer och planerar eleverna själva sitt arbete. I det pedagogiska arbetet ingår även planering av undervisningen. I Hannas arbete ingår vidare att ha utvecklingssamtal, vakta i matsalen och i korridorerna, reda ut konflikter, prata med elever och ringa hem när det händer något. Konferenser och möten av olika slag är andra uppgifter. Det kan handla om gemensam planering eller diskussion kring elever med exempelvis stödteamet. Lektioner och planering inför lektionerna upptar en tidsmässigt stor del, men den sociala delen av arbetet är mer psykiskt krävande. När det gäller information tar organisationsfrågorna mest kraft, eftersom den typen av information är svårast att få tag på. Den typ av information Hanna använder sig mest av är material till undervisningen.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

Hanna undervisar i svenska, engelska och franska. Dessutom håller hon i arbetspass i sin klass. I det pedagogiska arbetet ingår även planering av undervisningen.

Informationsbehov:

Hanna behöver information i form av material till sin undervisning. Detta behov uppstår inför varje lektion, men Hanna tycker inte att det är särskilt svårt att få tag på. Däremot upplever hon ofta att det är brist på variation i materialet och hon skulle gärna vilja förnya det genom att köpa in lite olika material. Det uppstår också ofta situationer där elever som jobbar fort behöver extra uppgifter, och det kan vara svårt att beräkna. Hanna upplever att hon inte hinner förbereda tillräckligt med sådant extramaterial eftersom det tar mycket tid, och eftersom det ingår så många andra arbetsuppgifter i lärarjobbet förutom det pedagogiska arbetet.

Informationsförsörjning:

Material till undervisningen hämtar Hanna framförallt från böcker, men även från artiklar som hon hittar på Internet eller i tidningar. Böckerna finns på skolan, eller så kan det vara cirkulationsexemplar från läromedelsförlagen. Artiklar söker hon ibland aktivt, men det kan också vara så att hon vet att hon tidigare har läst om en viss sak i tidningen som passar bra till ett visst undervisningstillfälle, och att hon då plockar fram den artikeln. Ofta kan det vara så att hon inte söker information egentligen, utan spontant hittar något som kan vara användbart för framtida bruk. Hon får även material från kollegor. Inför temaarbeten använder Hanna biblioteket. Då meddelar hon biblioteket i förväg vad de ska jobba med och bibliotekarien letar fram böcker. Bibliotekarien gör också länklister och ställer fram speciella hyllor med böcker kring temat. Länklistorna består av länkar som bibliotekarien tycker verkar lämpliga. Från listan brukar Hanna välja ut vissa länkar som hon tipsar eleverna om. Hanna använder även biblioteket som en arbetsplats för eleverna. De kan sitta där och läsa eller också kan de gå dit för att söka information till ett arbetsområde. Oftast letar de efter böcker, men de frågar även bibliotekarien efter webbsidor.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Hannas arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll, men konferenser och möten av olika slag är några exempel, liksom gemensam planering.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver Hanna information som rör skolan som helhet och om sådant som involverar andra människor på skolan. Hanna behöver till exempel information om vad som händer på skolan och vad som gäller. Det kan vara information som ska förmedlas vidare till eleverna, till exempel om vad som gäller inför en utflykt. Det kan också vara information som Hanna själv behöver, till exempel om hon ska vara med på ett möte. Denna typ av informationsbehov uppstår varje vecka, och det är ofta oväntade situationer som uppstår plötsligt men som man ändå förväntas lösa.

Informationsförsörjning:

När det gäller denna typ av information använder Hanna ofta e-post till rektorn och till kollegorna. Eller också frågar hon människor hon möter. Eftersom hon sällan vet vem hon ska fråga får hon fråga alla hon träffar.

Student

Arbetsuppgifter:

I Hannas arbete ingår kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Inför kompetensutvecklingen behöver Hanna information om vad det finns att välja på och om det finns medel till det. Hanna önskar sig kompetensutveckling i engelska, eftersom hon undervisar i det utan att ha det i sin utbildning. Hon vill framförallt ha tips på hur hon kan jobba med engelska med eleverna. Hon vill också lära sig mer om barn med särskilda behov och om olika handikapp som hon möter varje dag.

Informationsförsörjning:

Hannas kompetensutveckling sker framförallt på studiedagar där innehållet är bestämt av någon. Studiedagarna har man ofta gemensamt med hela skolområdet, och det brukar vara föreläsningar eller diskussionsgrupper. Ibland har man egna studiedagar på skolan när arbetslagen eller ämnesgrupperna samlas och diskuterar. Hanna tycker att de hela tiden önskar mer tid att sitta med arbetslaget, men det blir sällan så. Hanna sköter också en del av kompetensutvecklingen på egen hand genom att läsa om exempelvis ADHD. En annan del av kompetensutvecklingen utgörs av ITis¹¹. Då träffas man och jobbar med datorerna.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

I Hannas arbete ingår att ha utvecklingssamtal, vakta i matsalen och i korridorerna, reda ut konflikter, prata med elever och ringa hem när det händer något. I arbetet ingår även möten där man diskuterar kring elever med exempelvis stödteamet.

Informationsbehov:

Hanna behöver information om elever, speciellt om elever med någon typ av problem eller hinder. Den typen av information behöver Hanna när det uppstår problem, till exempel på en lektion. Då kan det vara svårt att lösa en situation om hon inte vet vad problemet beror på. Enligt Hanna rör det sig om minst en elev i varje klass som hon skulle vilja veta lite mer om, men det kan vara svårt att veta om hon som lärare har rätt att fråga.

Informationsförsörjning:

Information kring elever får Hanna från föräldrar, kollegor eller stödteamet.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

Hanna använder de informationskällor där hon tror att hon kan få svar. Är det brådskande använder hon snabbtelefon eller mobiltelefon. Har hon tid e-postar hon. Till föräldrarna vänder hon sig oftast i akuta situationer.

En informationskälla som Hanna inte använder sig av, men som hon skulle vilja använda är talböcker. I biblioteket finns till exempel de flesta av de läroböcker som används på skolan inlästa. Anledningen till att Hanna inte använder talböcker är att hon

¹¹ Förkortningen ITis står för IT i skolan.

inte har haft tid att sätta sig in i det. I de fall hon skulle vara tvungen att övertyga föräldrar och elever om att det skulle vara bra att använda talböcker, tror hon att det skulle krävas mycket tid för att sätta sig in i vad det handlar om.

På skolan har Hanna tillgång till skolbibliotek, datorer, personal, anslagstavlor, whiteboards, TV och video. Hanna vänder sig utanför skolan för att kontakta föräldrar och någon gång för att boka studiebesök. Vid ett tillfälle var hon även tvungen att kontakta Skolverket i samband med de nationella proven.

Utfall

Hanna får oftast tag i pedagogiskt material till undervisningen. Även information om elever brukar hon få tag på till exempel genom att kontakta föräldrarna. När det gäller organisationsfrågor däremot händer det ofta att det dyker upp saker i sista stund och ingen kan svara, men ändå måste situationen lösas. Då får Hanna säga det hon vet just då, men det kan hända att det ändras senare, och då måste hon stå för det. Ibland får Hanna inte tag på informationen överhuvudtaget. Hon gör vad hon kan för att få tag på den, men går det inte får hon släppa det.

Brister

En brist som Hanna upplever är att hon inte har tid att förbereda lektionerna tillräckligt bra. Istället kör hon på i gamla spår eftersom hon vet att hon klarar av det. En annan brist är att hon måste vända sig till flera olika personer när hon söker information kring organisationsfrågor eftersom det inte finns någon tydlig ansvarsfördelning, och detta tar mycket tid. Det finns heller inte tid att samordna saker på skolan. Hanna tycker också att det ibland kan vara svårt att i egenskap av lärare få tag på sekretessbelagd information kring elever. Dessutom kan det uppstå problem när inte alla lärare som har kontakt med en elev med särskilda behov har fått information om elevens situation.

Visioner

Hanna önskar sig mer tid till arbetslaget. En idé tycker hon skulle kunna vara att den information som kommer från mötena mellan representanter för de olika arbetslagen och rektor inte behövde tas upp muntligt på arbetslagstiden, utan att protokollet kunde skickas ut till alla istället. Hanna tycker att det vore bra om man kunde utöka arbetslagstiden med en timme, för att hinna med både planering och akuta frågor. Hanna önskar sig flera olika ledarfunktioner på skolan, till exempel en personalchef, en pedagogisk chef och en ekonomisk, samt en informationsansvarig. På det sättet skulle det vara lättare att veta vart man ska vända sig. All information kunde skickas till den informationsansvarige. I dennes arbetsuppgifter skulle det kunna ingå att organisera informationsflödet. Att sortera e-posten i grupper så att inte alla får all information utan bara det var och en berörs av skulle kunna vara en uppgift. Den informationsansvarige skulle också kunna ansvara för datorerna och hjälpa eleverna att söka information i skolarbetet. Hanna önskar sig också en skolvärdinna till skolan, en vuxen som rör sig bland eleverna och som eleverna kan vända sig till med olika frågor, så att inte lärarna måste svara på allt hela tiden. Skolvärdinnan skulle kunna fungera som informationskälla för eleverna. För att undvika svårigheterna att få tag i information kring elever tycker Hanna att det skulle vara bra om det skedde någon form av automatisk överföring av information till läraren.

Hanna tror att det skulle bli lugnare och mindre stressigt om hennes önskemål uppfylldes. Med fler chefer med olika ansvarsområden skulle hon veta vart hon skulle vända sig och veta att hon kunde få ett svar. Den oro som uppstår när man inte får tydliga besked skulle reduceras. Alla skulle må bättre och slippa göra allt på en gång.

När det gäller kompetensutveckling vill Hanna åka på språkkurs till England, men hon kan också tänka sig att gå en engelskkurs på universitetet. Information om särskilda behov och handikapp vill hon gärna ha i föreläsningsform och hon vill även få tips om vidare läsning.

6.1.9 Hans

Hans arbetar på samma skola som Hanna. Han är 28 år och utbildad lärare för årskurserna 4-9, och med inriktning mot matte/NO/teknik. Hans undervisar i de ämnen han är utbildad inom, och han har under läsåret 02/03 arbetat i skolår 7 och 8. Hans har arbetat som lärare i fem terminer och han har varit på samma skola hela tiden.

Hans är på skolan 35 timmar per vecka. Han har lektioner 17 av dessa och resten av tiden går åt till planering, kopiering, rättning, samtal med kollegor, diskussioner med elever och kring elever, frånvarorapportering och möten. Hans är gårdssamordnare, vilket innebär att han representerar sitt arbetslag och sköter informationen med övriga arbetslag och rektor. En gång i månaden är det ämneskonferens, en för matte och en för NO. Även föräldrakontakter ingår i arbetet, till exempel i form av utvecklingssamtal en gång per termin och föräldramöte en gång per läsår. Den största delen av Hans arbete utgörs av pedagogiskt arbete i form av lektioner, planering och efterarbete. Men han tycker också att det finns mycket kringarbete som tar tid. Till exempel måste man planera vissa saker gemensamt på skolan, och när det brister blir det mycket arbete kring att ta reda på vad som gäller. Hans använder sig mest av muntlig information. Han pratar med kollegor och det bestäms saker och man informerar varandra. På senare tid har det även blivit mer e-postkontakter.

Pedagog

Arbetsuppgifter:

Hans har lektioner 17 klocktimmar i veckan. Även planering och efterarbete ingår i det pedagogiska arbetet.

Informationsbehov:

Hans behöver ämnesmässig information till sina lektioner. Han behöver förbereda sig genom att fundera på vad han ska göra på lektionerna och det kan ibland vara svårt att hinna med. Ett problem ligger i att det inte finns tillräckligt många NO-böcker och att skolans NO-undervisning inte är samplanerad. Därför kan det vara svårt att få tag i tillräckligt många läroböcker till eleverna. Då måste Hans lägga upp lektionen på annat sätt, till exempel genom att föreläsa eller leta fram annat material.

Informationsförsörjning:

När det gäller information till undervisningen använder Hans läroböcker, det finns en lärobok till varje NO-ämne. Dessutom använder han sig av utrustning som till exempel laborationsmaterial. Även naturen är en informationskälla. Han läser också själv på i böcker inför lektioner.

Organisationsmedlem och kollega

Arbetsuppgifter:

Alla Hans arbetsuppgifter kan kopplas till denna roll. Några exempel är samtal med kollegor, möten och konferenser.

Informationsbehov:

För att utföra sina arbetsuppgifter som lärare behöver hans information som rör skolan som helhet och kring sådant som involverar andra människor på skolan. Hans behöver till exempel information från andra lärare genom att man planerar tillsammans, exempelvis inför en utflykt. Varje vecka uppstår det situationer när Hans inte vet vad som gäller, och det kan vara svårt att få tag på personer eftersom alla har ont om tid och är schemalagda på olika tider.

Informationsförsörjning:

Information som rör skolan tas upp på möten, till exempel på gårdssamordningsmötet. Det finns också whiteboards där information lämnas. E-post och samtal med kollegor är andra sätt att ge och ta emot information, liksom interntelefon och anteckningar.

Student

Arbetsuppgifter:

I Hans arbete ingår kompetensutveckling.

Informationsbehov:

Hans önskar djupare kunskaper i sina undervisningsämnen och han vill också ha kompetensutveckling inom specialpedagogik för att lära sig förklara för elever som har det svårt.

Informationsförsörjning:

Hans kompetensutveckling består framförallt av diskussioner kring läroplanen och hur den ska tillämpas. Dessa diskussioner sker ofta gemensamt med hela skolområdet. Hans vill hellre veta mer om hur han ska bedriva just sin undervisning. Tidigare terminer har han varit iväg på konferenser vid två tillfällen, en i matte och en i teknik, eftersom dessa ämnen fick en stor summa pengar. På konferenserna gavs föreläsningar, workshops och utställningar. Nu har skolan ont om pengar och därför händer det inte särskilt mycket när det gäller kompetensutveckling, tycker Hans.

Elevvårdare

Arbetsuppgifter:

Exempel på arbetsuppgifter är diskussioner med och kring elever, samt föräldrakontakter.

Informationsbehov:

Hans behöver information kring elever. Ibland har Hans elever som inte hör till hans gård, och då kan det hända att han saknar information om en viss elev, att han inte vet om att eleven har någon speciell svårighet till exempel. Den typen av informationsbehov brukar uppstå varje vecka. Det uppstår frågor, men Hans hinner inte

alltid ta reda på informationen eftersom nästa lektion börjar, och sedan har han ofta glömt bort att han behövde informationen. Då läggs frågorna på hög i stället.

Informationsförsörjning:

När det gäller information kring elever hålls elevvårdskonferens en gång i månaden. Föräldrarna är en annan informationskälla för den typen av information. Dem når Hans genom telefonkontakt, utvecklingssamtal och föräldramöten. Hans använder sig även av kollegor för att få information kring elever.

Informationsmedvetenhet och informationsresurser

En faktor som avgör vilken informationskälla Hans väljer är hur bråttom det är. Är det akut använder han interntelefonen eller springer och letar upp personen han behöver information ifrån. Är det inte fullt så brådskande använder han e-post, eller väntar tills han träffar personen. Är det något som rör hela skolan brukar han vänta till gårdssamordnarmötet. Hans vänder sig till de personer han tror kan ge honom den information han behöver.

Hans använder sig inte så mycket av Internet. Han tycker att det tar lång tid och han vet inte vilka länkar som är bra. Det är lättare att titta i en bok. Men han skulle vilja använda datorn mer för elevernas skull. Hans tycker att det är bra att bibliotekarien ställer upp och gör länklister. Då får han tips och kan använda datorn och Internet mer. Hans tycker inte heller att han använder sig av omvärlden så mycket som han borde, till exempel genom att gå ut i naturen eller kontakta företag. Dels kostar det pengar och dels tar det tid.

På skolan har Hans tillgång till datorer och bibliotek. På NO-avdelningen finns referenslitteratur, facklitteratur och utrustning av olika slag. Det finns ett kopieringsrum med gemensamt material som till exempel lärarhandledningar. Det finns också ett litet pedagogiskt bibliotek med facklitteratur för personalen och det finns en del tidskrifter. Post är en annan informationsresurs och alla har var sitt fack där information kan lämnas. Ibland vänder sig Hans utanför skolan för att söka information, till exempel till Chalmers eller till något företag. Ibland kommer det också besök utifrån till skolan, till exempel från någon organisation som kommer för att berätta om sin verksamhet. Även vid föräldrakontakter vänder sig Hans utanför skolan.

Hans tycker att skolan har ett bra samarbete med biblioteket. Ett exempel är att bibliotekarien hjälpte till med att märka upp alla NO-böcker så att de kunde lånas via biblioteket, för att komma ifrån svårigheterna att få tag på tillräckligt med böcker till lektionerna. Detta innebar visserligen ett nytt problem, eftersom det skickades ut krav när böckerna var försenade, men det var i alla fall ett försök att lösa problemet. Bibliotekarien hjälper även till med länklister kring olika ämnen. Om man förbereder biblioteket kan de också hjälpa till att plocka fram böcker kring ett speciellt ämnesområde, som klassen kan gå dit och låna av.

Utfall

Hans tycker att han brukar få tag i information så att han kan utföra sitt arbete, men ofta måste han lösa det på något hastigt sätt. Det kan till exempel handla om att det inte finns NO-böcker till eleverna. Då måste Hans försöka leta upp böcker eller lägga upp

undervisningen på annat sätt. Ett annat exempel är att Hans inte vet exakt hur exempelvis en utflyktsdag ska genomdrivas med ordningsregler och vem som gör vad. Då frågar han någon som han tror vet. Det brukar lösa sig på något sätt, men det kan kännas störande.

Brister

Brister som Hans upplever i sin informationsförsörjning är att man inte har samordnat sig på skolan och kommit överens om vad som gäller. Istället gör alla på olika sätt. Hans saknar en tydlig struktur från början som gäller för hela skolan, en ram att utgå ifrån. Ofta uppstår det behov av att träffas och prata om olika saker, men det är svårt att hitta tillfällen eftersom alla har ont om tid och alla har olika scheman. Därför händer det ofta att saker krockar. Problemet med NO-böckerna är ett exempel på detta. Hans tycker också att det behövs bättre rutiner för elevvård. Tiden räcker inte till för att diskutera alla elever på elevvårdskonferenserna. Det finns mycket problem, men man hinner bara med det mest allvarliga.

Visioner

Hans önskan är att det ska finnas en bättre planering från början som gäller hela skolan, där man försöker planera året så gott det går, men där det även finns utrymme för fritt tänkande. På det sättet behöver man inte prata så mycket om sådana saker under terminen när det är ont om tid. Hans önskar sig också mer tid att sitta och diskutera tillsammans med dem han arbetar med. Han tror att både lärare och elever skulle känna sig tryggare om hans önskemål uppfylldes. Han tror också att han skulle känna sig mindre stressad och känna att han hade tid för det han egentligen ska hålla på med, undervisning.

När det gäller kompetensutveckling tror Hans att en studiecirkel där personalen på skolan får diskutera tillsammans med någon utomstående skulle vara en bra form. Åka på kurs en helg tycker han också är ett bra sätt. Workshops är ett annat alternativ.

6.2 Sammanställning av resultat

I presentationen av resultatet har jag valt att enbart presentera de roller i samband med vilka respondenterna uttryckt behov av information. Vad respondenterna tagit upp i sina svar är bland annat beroende av hur jag ställt mina frågor och av hur de själva förstått eller valt att tolka begreppet information. Detta kan leda till en ofullständig bild av ämnet och gör att det inte går att dra slutsatsen att det endast är i de här redovisade situationerna som respondenterna upplever behov av information. Däremot utgör dessa situationer exempel på vilka typer av informationsbehov lärare i grundskolan upplever och vilka sätt att tillägna sig information som dessa lärare kan använda sig av.

I detta avsnitt kommer jag att sammanställa och försöka visa på mönster i respondenternas svar. Jag kommer inte att resonera om eventuella skillnader eller likheter i svaren utifrån faktorer som kön, undervisningsstadium, ålder eller kommunal respektive fristående skola, mer än i de fall det är befogat utifrån resultatet. Nämnar jag inget om detta beror det på att inga sådana tendenser går att urskilja. Även i detta avsnitt sker redovisningen utifrån den teoretiska modellen. De rubriker som används har beskrivits i kapitel 5.4.

Citat från respondenterna används för att ytterligare belysa deras uppfattningar.

6.2.1 Roller och arbetsuppgifter

De roller som urskiljs är: pedagog, organisationsmedlem och kollega, student, elevvårdare, synansvarig, kulturombud, NO-ansvarig och förändringsledare. Rollerna fördelar sig bland respondenterna på följande sätt:

Tabell 1 Rollernas fördelning bland respondenterna

	Pedagog	Organisationsmedlem och kollega	Student	Elevvårdare	Övriga roller	Antal roller
Louise	X	X	X			3
Lisbeth	X	X	X	X		4
Liselott	X	X	X	X		4
Linda	X	X	X		Synansvarig, Kulturombud	5
Maria	X	X	X			3
Martin	X	X	X	X	NO-ansvarig, Förändringsledare	6
Helena	X	X	X	X		4
Hanna	X	X	X	X		4
Hans	X	X	X	X		4

Fem av nio respondenter uttrycker informationsbehov i samband med fyra olika roller. Fyra är därmed det vanligaste antalet roller i respondentgruppen. Näst vanligast är tre olika roller (två respondenter). En respondent vardera uttrycker behov av information i samband med fem respektive sex olika roller.

Samtliga nio respondenter uttrycker behov av information i anslutning till rollerna som pedagog, som organisationsmedlem och kollega, samt som student. Arbetsuppgifter kopplade till pedagogrollen är framförallt undervisning och planering av undervisningen. Arbetsuppgifter kopplade till rollen som organisationsmedlem och kollega är respondenternas samtliga arbetsuppgifter, men i synnerhet möten av olika slag. Kompetensutveckling är den arbetsuppgift som är kopplad till rollen som student.

Sex av respondenterna – Lisbeth, Liselott, Martin, Helena, Hanna och Hans - uttrycker behov av information i samband med rollen som elevvårdare. Exempel på arbetsuppgifter kopplade till denna roll är möten med elevvårdsteam, föräldrakontakter, rastansvar och diskussioner med elever.

Övriga roller, d.v.s synansvarig, kulturombud, NO-ansvarig och förändringsledare, innehas av en respondent vardera. Arbetsuppgifter i samband med dessa roller är att fungera som lärare för synskadade elever, ta emot information kring kultur och distribuera den vidare till kollegorna, ansvara för inköp av läromedel, samt att tillsammans med andra lärare bedriva förändringsarbete.

6.2.2 Informationsbehov

Samtliga respondenter behöver information till sin undervisning. Det kan vara material för eleverna att arbeta med eller information för sin egen del för att läsa in sig inför en lektion eller ett arbetsområde, hålla sig uppdaterad eller för att ta ställning till hur man ska lägga upp undervisningen och vad man ska ta upp. Det kan också handla om information om nya läromedel och information om nya rön kring inläring. Ibland uppstår också behov av information i samband med frågor från eleverna under lektionerna. Det finns även behov av information till och från föräldrar kring undervisningen och elevernas kunskapsutveckling.

Material till undervisningen behövs kontinuerligt, det rör sig om ett återkommande informationsbehov. Extra stort kan behovet vara i samband med uppstarten av ett nytt arbetsområde. Några respondenter uttrycker särskilt behov av att hitta nytt material för att variera och förnya sig. Lisbeth säger till exempel:

.../om man tar upp nya områden i form av tema och så, då är man ju alltid sugen på att ge nya infallsvinklar. Rymden och sånt där, som varenda gång vart tredje år man får läsa på och komplettera med nytt och det är nya rön och sånt där. Så man vill hela tiden förnya sig, det vill man. Fast man har jobbat 22 år, så vill man hela tiden ha aktuell fakta.

Även när det gäller beställning av läromedel handlar det om återkommande behov, fast med längre intervall. Där är behovet störst inför en ny termin. De flesta respondenterna tycker att det går relativt lätt att få tag i information som berör undervisningen. En svårighet kan dock vara att hinna förbereda undervisningen tillräckligt, till exempel genom att ordna extrauppgifter till elever som arbetar snabbt. Att man arbetat länge som lärare är en anledning som nämns till att denna typ av informationsbehov inte är så stort. Att hon arbetat länge på en skola tas av Helena upp som orsak till att hon tycker att det går lätt att hitta information.

Samtliga respondenter behöver information som rör skolan som helhet och om sådant som involverar andra människor på skolan. Det kan vara information om vad som händer på skolan och om vad som gäller i olika sammanhang. Det kan vara behov av information mellan kollegor i arbetslaget eller på skolan som helhet och information från ledningen. Det kan till exempel gälla ändrade mötestider eller information om när klasser ska på utflykt.

Även här rör det sig om ett återkommande informationsbehov. Flera respondenter upplever denna typ av informationsbehov ofta, dagligen eller varje vecka. Behovet kan uppstå plötsligt och oväntat och då behövs informationen snabbt. Några respondenter tycker att det är svårt att få tag i denna typ av information bland annat för att det kan vara svårt att veta vad som gäller eller vem man ska vända sig till. Hanna säger:

.../eller så frågar man folk som man...träffar...det gör man ju hela tiden. Eller så...eftersom man aldrig vet vem man ska fråga riktigt, så får man ju fråga alla som man möter.

Det kan också vara svårt att få tag i rätt person av tidsmässiga eller schematekniska anledningar. Att vara ny på skolan är en orsak som nämns till att denna typ av informationsbehov är stort.

Samtliga respondenter uttrycker behov av information i samband med kompetensutveckling. Alla respondenter vill ha kompetensutveckling kring specialpedagogik eller barn med särskilda behov. Många vill lära sig mer om de ämnen man undervisar i. Andra områden är nya rön inom undervisningsområdet, inspiration, ringsamtal, synskadade, konflikthantering, barn- och ungdomspsykologi, grupper och värderingsövningar. Några respondenter talar även om att de behöver information om utbud och medel.

Sex respondenter uttrycker behov av information i sin roll som elevvårdare. Oftast handlar det då om information kring speciella elever som har någon typ av problem eller svårighet, men det kan även röra eleverna generellt – vad som händer med dem och runt dem. Ofta uppstår denna typ av behov när man träffar nya elever, till exempel när man börjar med en ny elevgrupp eller träffar elever som man normalt inte arbetar med.

Denna typ av informationsbehov är enligt respondenterna framförallt av tillfällig karaktär. Behoven uppstår främst i samband med att man träffar en ny elevgrupp. Då kan behovet vara vanligt förekommande och informationen kan behövas snabbt. Liselott säger:

När du får nya barn så händer det ju varje dag nästan, nånting som man egentligen kanske borde ha vetat om. /.../ ofta behöver man ju veta det ganska snabbt. Har du ett barn som har rymt till exempel, från skolan, för att du har sagt nånting till dem, behöver man ju veta: Är det här ett barn som rymmer långt, eller kommer han tillbaka igen? Brukar han göra så här, eller är det jag som har gjort någon riktig dundertabbe?

Hans upplever behov av information av detta slag varje vecka, eftersom det händer att han undervisar elever som han normalt inte brukar undervisa. Det kan också vara svårt att förutse denna typ av informationsbehov. Hanna talar om att hon upplever behov av information när det uppstår en problemsituation. Om det går lätt att få tag på information kan bero på hur överlämningen går till. Helena berättar att det brukar ges grundlig information i början som man sedan kompletterar efter hand. Liselott tycker att det går lätt om en förskollärare som känner barnen finns med under skolstarten, då slipper man springa och ringa för att få tag i information. Svårigheter som nämns är att veta om man har rätt att fråga om den här typen av information, eller att hinna ta reda på informationen innan behovet glöms bort.

Linda behöver information i egenskap av synansvarig och som kulturombud. När det gäller information kring de synskadade eleverna handlar det dels om att ge information till andra och dels om att inhämta information från personer med specialkompetens inom syn. Informationsbehovet som är kopplat till hennes roll som kulturombud är störst i samband med att hon och hennes kollegor ska önska kulturaktiviteter inför kommande läsår. Då behöver Linda information om utbud och om hur ansökningsen går till.

Martin behöver information i rollen som NO-ansvarig och i rollen som förändringsledare. Som NO-ansvarig behöver han kontinuerligt uppdatera sig inom ämnesområdet och som förändringsledare behöver han information om när gruppen ska träffas.

6.2.3 Informationsförsörjning

Louise, Liselott, Helena och Hans använder sig mest av muntlig information. Lisbeth använder sig framförallt av kollegor och av sin erfarenhet. Även Linda använder sig mycket av erfarenhet i form av gamla planeringar, men hon e-postar också mycket. Maria, Martin och Hanna använder sig mest av undervisningsmaterial bland annat i form av läromedel, andra böcker och Internet.

När det gäller material till undervisningen använder samtliga respondenter sig av läromedel och andra böcker. Böckerna beställs från läromedelsförlagen eller finns på skolan, i privat ägo, på skolbiblioteket eller på kommunbiblioteket, alternativt på bokbussen. Sju av nio respondenter använder sig av Internet. Flera av respondenterna använder sig också av personliga källor som till exempel kollegor och studentkamrater. Några respondenter uppger att de använder sig av erfarenhet exempelvis i form av gamla planeringar. Andra källor till denna typ av information är TV, videofilmer, artiklar, uppslagsverk, ordlistor, elever, föräldrar och naturen.

Samtliga respondenter skaffar sig information som rör skolan som helhet och information som berör andra människor på skolan genom att samtala med och fråga kollegor, samt genom First Class och/eller e-post. Många av respondenterna uppger också att denna typ av information utbyts på konferenser och andra möten. Anslagstavlor, pappersutskick, anteckningar och lappar, agendor, veckobrev och interntelefon nämns också.

Information om utbud av kompetensutveckling får respondenterna av rektor på möten eller genom broschyrer och liknande som kommer till personalrummen. Tips från tidningar eller kollegor på andra skolor förekommer också. Kompetensutvecklingen sker ofta på studiedagar i form av föreläsningar, men ibland även i form av gruppdiskussioner. Kurser, konferenser och studiecirkel förekommer också. Ibland utbildar man varandra i personalen. En del av kompetensutvecklingen består av kompetensutveckling på egen hand, till exempel genom att läsa litteratur eller följa massmedia. Böcker från lärarbibliotek, kommunbibliotek eller bokhandel är exempel på källor till denna typ av information, liksom tidskrifter, Internet, TV och personliga källor.

Information kring elever skaffar sig respondenterna framförallt genom elvvårdsteam, kollegor och föräldrar. Människor med specialkompetenser av olika slag, förskollärare, eleverna själva, böcker, artiklar, Internet och TV nämns också. Kontakten med föräldrarna sköts genom telefon, e-post, utvecklingssamtal och föräldramöten.

Informationsförsörjningen i samband med sin roll som synansvarig sköter Linda till stor del med hjälp av e-post och Internet. Informationen hon behöver i egenskap av kulturombud får hon genom First Class, post och kurser.

I sin roll som NO-ansvarig uppdaterar sig Martin bland annat genom att titta på TV-programmet Vetenskapens värld en gång i veckan. Informationen i samband med sin roll som förändringsledare sköts via e-post och möten.

6.2.4 Informationsmedvetenhet

Anledningen till att respondenterna väljer de informationskällor de gör varierar. Det beror på vilken typ av information det gäller och vilket sammanhang det rör sig om. Flera respondenter talar om att de vänder sig till den källa där de tror att de kan få den information de behöver. Flera av respondenterna tar upp tiden som en viktig faktor för vilken källa de väljer, det är viktigt att snabbt få tillgång till den information man behöver. Martin säger:

.../det är hela tiden tidsaspekten. Att jag lever under arbetsdagen, eller under skoldagen, under en stress där barnen hela tiden förväntar sig snabb respons. Och ska jag då snabbt få tag på svar till dem, eller till mig själv, för att kunna ge dem ett följdsvår, så måste det gå snabbt.

En annan vanlig anledning är att man känner sig trygg med en viss källa. Denna trygghet kan utgöras av att lita på att man får den information man behöver, att ha lyckats tidigare med en viss källa och att veta hur man gör. Lisbeth säger:

Jag tänker så här: jag är trygg i den miljön, jag är trygg alltså när jag ska leta information. Jag är trygg på biblioteket, där hittar jag, där har jag varit sen jag var liten. Jag är trygg med mina kollegor, jag vågar fråga dem och allt det här, va.

Att det går lätt att få tag på information via en viss källa är en annan anledning som nämns. Källans kvalitet när det gäller exempelvis vetenskaplighet eller tillförlitlighet är ytterligare en annan. Martin berättar till exempel att han tittar på Vetenskapens Värld för att han uppfattar det som ett vetenskapligt underbyggt program. Han berättar också att han väljer vissa webbsidor utifrån deras toppdomäner. Han väljer till exempel sidor med toppdomänerna .org eller .gov, medan han väljer bort adresser som slutar med .com. Även hur informationen är förpackad med avseende på bekvämlighet och användbarhet tas upp som en orsak till val av källa. Liselott talar till exempel om att hon ibland vill kunna ha informationen i handen för att kunna ligga och läsa och begrunda. Hon nämner också att det är viktigt att kunna befästa viss information genom läsning.

Flera olika anledningar nämns till varför respondenterna inte använder sig av vissa informationskällor. Tid är den orsak som tas upp av flest respondenter. Hans säger:

Jag kan väl säga att...Internet kanske jag inte använder mig så mycket av /.../ inte i undervisningen. /.../ för att det kanske tar lite för lång tid och man inte riktigt har koll på vilka länkar som är bra och så. Det kostar mer än det smakar. Det är lättare att leta i en bok.

Att källan inte uppfattas som relevant eller användbar, att man saknar vana eller kunskap om hur man använder källan, samt att inte ha tillgång till källan är andra viktiga aspekter. Även brist på pengar eller personalresurser nämns, liksom omedvetenhet om andra informationskällor. Bibliotek och Internet/databaser är exempel på källor som flera av respondenterna uppger att de inte använder sig av, eller använder i liten utsträckning.

6.2.5 Informationsresurser

Respondenterna använder sig av informationsresurser både på den egna skolan och utanför. De använder muntliga såväl som skriftliga källor och informella såväl som

formella. De använder sig också av personliga källor i form av eget material och erfarenhet. Jag väljer här att redovisa källorna utifrån om de finns tillgängliga på skolan eller utanför.

Interna informationsresurser:

Läroböcker, lärarhandledningar, faktaböcker, uppslagsböcker, referenslitteratur, tidskrifter, artiklar, dagstidningar, datorer, First Class, Internet, elevvårdsteam (skolsköterska, skolkurator, skolpsykolog, specialpedagog), övrig personal, elever, skolbibliotek/kommunbibliotek/bokbuss, lärarbibliotek, eget material, erfarenhet, möten, anteckningar, lappar, veckobrev, agendor, reklam för exempelvis kompetensutveckling, anslagstavlor, postfack, TV, videoapparat, kopieringsapparat, telefon.

Externa informationsresurser:

Kommunbibliotek, AV-central/Mediapool, läromedelsförlag, bokhandel, massmedia, film, teater, externa experter, företag, universitet, studiebesök/besök utifrån, naturen, studentkamrater, kontakter i utlandet, föräldrar.

6.2.6 Utfall

Samtliga respondenter upplever att de brukar få tag i information de behöver i sitt arbete, men det kan kräva mer eller mindre tid och energi. Några respondenter berättar att de inte alltid får tag i informationen på det sätt de först tänkt sig, utan måste söka vidare på andra sätt. Liselott säger:

Ja. Det händer ju dagligen. Man tror att man har en bok i skolan, och så fanns inte den. Vad gör jag då? Och så får jag åka till biblioteket. Så säger de: Den finns inte, men vi kan ta hem den. Och sen så känner man: nä, jag måste ta reda på det nu. Och så får man liksom jaga vidare nån annanstans då. Det händer ju.

Några respondenter uttrycker att de bedömer hur angeläget det är att få tag i informationen. Är det viktigt söker de vidare, är det inte så viktigt låter de det vara. Situationerna brukar lösa sig på ett eller annat sätt. Linda talar om att det inte handlar om att hon inte kan utföra sitt arbete när hon inte får tag i information, men att det däremot kan innebära att hon inte kan utföra arbetet lika bra som om hon haft tillgång till informationen. Även Hans beskriver att det brukar lösa sig, men att det ofta blir en hastig lösning och att detta kan vara störande. Maria och Hanna upplever framförallt att de saknar information i rollen som organisationsmedlem och kollega. Maria känner ibland att hon inte vet vilka regler som gäller till exempel. Då brukar hon snabbt ta reda på det genom att fråga. Hon tycker också att hon upptäcker vilken information hon inte har genom de frågor som ställs av människor utanför skolan, till exempel vid studiebesök. För Hannas del händer det ofta att hon inte får information om vad som gäller, men att hon ändå förväntas lösa situationen. Då brukar hon utgå från det hon vet just då. När beskedet sedan ändras måste hon stå för det gentemot till exempel eleverna.

6.2.7 Brister

Nästan alla respondenter upplever brister i den del av informationsförsörjningen som berör skolan som helhet och andra människor på skolan. Hanna och Hans saknar en

tydlig struktur som gäller för hela skolan. Mycket tid och kraft går åt till att ta reda på vem man ska vända sig till för att få svar på olika frågor och till att försöka hitta tillfällena att samordna sig. Lisbeth och Liselott tar upp rykten och muntlig information som förvanskas längs vägen som en brist. Otydlig ledning och många olika svar nämns också. Andra exempel är att man inte vet vad som pågår och gäller på övriga skolan, svårigheter att nå rektor med frågor, samt risken att missa information som inte ges skriftligt.

Många respondenter upplever tidsbristen som en begränsning i informationsförsörjningen. Det tar tid att söka information, man har svårt att hinna med lektionsförberedelser och svårt att hinna träffas och planera, samordna eller diskutera olika saker.

Flera respondenter stöter också på svårigheter när de söker information på Internet. Utbudet är för stort, man får för många träffar och har svårt att sälla och sortera informationen. Bristande tekniska kunskaper nämns också, liksom svårigheter att söka på ett bra sätt. Lisbeth säger:

Utbudet är för stort. /.../ Det kan vara svårt att sortera och hitta rätt kunskapsnivå. Och speciellt Internet är ju jättesvårt. Jag är inte haj på detta. Jag tar ju ofta hjälp av min man som är jätteduktig, då. Men alltså, det tycker jag är en djungel.

Flera respondenter upplever brister i rutinerna kring elevvård. Man hinner inte med att diskutera alla elever på elevvårdskonferenserna och det kan vara svårt att få med alla delar kring en viss elev på ett möte. Ett problem som tas upp är att alla lärare inte alltid får information kring en elev med särskilda behov. En annan svårighet kan vara att få tag i sekretessbelagd information. Vidare kan det ibland uppstå missbedömningar eftersom elevvårdsteamet inte ser eleverna i skolsituationen, utan får återberättad information från lärarna. En annan svårighet är att vissa diagnoser är så svåra att det inte finns några svar att få ens från experterna. Ytterligare en annan svårighet kan vara att föräldrar och elever inte är medvetna om de egna svårigheterna och därför inte kan ge läraren viktig information.

Några respondenter saknar ett bra skolbibliotek eller närheten till ett kommunbibliotek. Att skolan inte samarbetar med en AV-central eller ett mediatek ses också som en brist.

Några respondenter ser brister i den del av informationsförsörjningen som rör kompetensutvecklingen. Det rör sig om svårigheter att veta hur man ska få tag i aktuell forskning. Det rör sig också om bristande resurser och bristande hänsyn till personalens önskemål. En annan svårighet är att kompetensutvecklingen innebär dubbelarbete oavsett om den ligger på dag- eller kvällstid. Skoldagen måste planeras i vilket fall som helst.

Andra brister som nämns är svårigheter att bedöma om informationen är meningsfull att använda i undervisningen och svårigheter att bearbeta informationen så att den passar elevernas nivå. Lisbeth säger:

/.../ ju äldre du blir, ju mer sorterar du och sovrar du /.../ Men när jag som vuxen och pedagog ska ge information till barn, då måste jag ju sälla lite och sortera lite innan jag själv ger den, va. Så att det inte blir för mycket och för svårt.

6.2.8 Visioner

Flera av respondenterna har önskemål om förbättringar av informationsförsörjningen som rör skolan som helhet och andra människor på skolan. En bra planering för hela skolan som ram att utgå ifrån är ett exempel på önskemål. Hans säger:

Att vi hade en bättre planering från början, över hela skolan då /.../ Att man kan lägga upp lite mer tydligt /.../ att man försöker planera året så gott det går, och så lämna kanske lite luckor för fritt tänkande. Bara man vet att: okej, då har jag de böckerna då, och jag ska göra ungefär det då, i alla fall. Så slipper man krocka med varandra. Då behöver man inte prata så mycket med varandra under terminen /.../ för man har inte tid.

Flera olika ledarfunktioner med olika ansvarsområden (t. ex. en informationsansvarig) är ett annat exempel på önskemål. En skolvårdinna som tar hand om elevernas informationsbehov i olika frågor är ytterligare ett annat förslag, liksom att viss information kan lämnas skriftligt i stället för att diskuteras på dyrbar arbetslagstid. Andra önskemål är att få veta mer exakt vad som ska hända från vecka till vecka och att all personal finns tillgänglig på skolan varje dag. Att mötena utformas på annat sätt så att man även informerar varandra om vad man håller på med på skolan är ytterligare ett annat önskemål, liksom att rektor kommer ut i verksamheten oftare och att kommunikationen sker direkt istället för i andra hand. Louise önskar också att First Class utvecklas ytterligare, så att mer information läggs in där och man slipper pappershantering helt och hållet.

Några respondenter önskar sig ett bra skolbibliotek eller närhet till kommunbibliotek, samt samarbete med mediatek eller AV-central. Liselott säger:

Då skulle jag vilja bo granne med biblioteket, och ett stort ordentligt mediatek. Där man har liksom möjlighet att titta i böcker med vackra bilder, eftersom jag har små barn. Riktigt få frossa i spännande böcker. Och liksom hela den biten. Och sen ändå ha tillgång till Internet och sånt, och hämta bilder och fakta för såna som är lite större då.

Några respondenter uttrycker önskemål rörande data och Internet. Kurser i hur man kan arbeta med Internet och tips på bra webbsidor att använda för att söka information tillsammans med eleverna är exempel på sådana önskemål. Intelligentare sökmotorer med bättre möjligheter att söka ämnes- och ålderssorterad information, och att bara få de träffar som är relevanta, är andra exempel. Fler datorer, datorer som alltid fungerar, och att det går snabbare att söka önskas också.

Önskemål om mer tid uttrycks av några respondenter, till exempel mer tid till diskussioner i arbetslaget.

Andra exempel på önskemål är automatisk överföring av elevinformation till läraren, ett riktigt uppslagsverk i varje klassrum, en egen sekreterare som strukturerar förvaring och återvinning av information, samt att kunna beställa den information man önskar och slippa få information om allting.

När det gäller kompetensutveckling vill många respondenter tillägna sig den i form av kurser, studiecirklar eller föreläsningar. Några respondenter föredrar längre kurser fördelade på flera tillfällen, andra vill gå på kurs några dagar eller en helg. Enstaka dagar eller kvällar kan också fungera. Beroende på vilket slags kompetensutveckling det rör sig om, passar olika former bäst. Ibland vill man vara med och delta i aktiviteter

själv, ibland vill man lyssna, läsa och diskutera. Lisbeth och Martin uttrycker önskemål om att bli informerade om nya rön – att någon ansvarar för att välja ut och distribuera relevant material till lärarna. Det kan vara distribution av skriftligt material, till exempel via e-post eller genom att någon muntligt presenterar informationen. Martin säger:

Ja, fick jag önska, och det fick kosta vad det kosta ville, så /.../ ett antal institutioner på högskolan, skulle ha min e-postadress. Och de skulle skicka mig nyhetsbrev en gång per termin, med artiklar, med senaste nytt inom våran [högskolans; min anm.] institution, och det som vi [institutionen; min anm.] presenterar för våra studenter.

Lisbeth uttrycker det så här:

När det kommer nya rön så vill man ju bli informerad. När det kommer nya saker som de har kommit på om vissa diagnoser och sånt, så borde man ju få veta det direkt. /.../ Ibland önskar man att nån kunde distribuera mera ut till oss då, va. Men sen orkar man inte läsa allting heller.

Liselott önskar sig ett fräscht och uppdaterat lärarbibliotek med speciella anslag om nyheter. Louise uttrycker önskemål om att få utbudet av kompetensutveckling presenterat för sig.

Respondenterna uttrycker olika tänkbara konsekvenser av sina önskemål. Tidsbesparing och underlättande av arbetet är en aspekt som tas upp av många respondenter. Arbetet skulle gå fortare, det skulle vara bekvämt och gå lättare att ta reda på saker, det skulle bli mindre stressigt och man skulle slippa lägga lika mycket tid på att söka information. Den tiden skulle i stället kunna läggas på att förbättra undervisningen och att prata mer med barnen. Man skulle känna sig mer välplanerad och känna att man räckte till för barnen.

Att det skulle bli roligare för både lärare och elever är en annan tänkbar konsekvens. Om lärarna lär sig att arbeta med Internet på ett bättre sätt, skulle det bli roligare för eleverna, tror Louise. Liselott tror att ett större utbud av medier till exempel genom närhet till bibliotek och mediatek skulle leda till ökad läslust och lust att lära bland barnen:

/.../ det vore väl bekvämt, men framförallt så vore det roligt. Det är väl egentligen det viktigaste. Det är väldigt roligt. För barn och fräscha böcker, då blir både fröken och barnen glada. Då får de lust att läsa och lust att lära sig.

Förbättrad informationsförsörjning när det gäller skolan som helhet och mellan människor på skolan skulle enligt några respondenter kunna innebära att skolan ger ett proffsigare intryck utåt gentemot exempelvis föräldrar. Andra konsekvenser skulle kunna vara minskad oro och osäkerhet och en ökad trygghet bland lärare och elever. Hans säger:

Ja, jag tror väl att man skulle känna sig tryggare, va. Och lite mindre stressad. Känna att man har tid för det man verkligen håller på med, undervisar då. Om man slapp oroa sig för saker i onödan. Det skulle nog bli tryggare för...ja, lärarna skulle ju känna sig tryggare och då skulle eleverna känna sig mycket tryggare. För det smittar ju av sig. Så det är ju väldigt viktigt.

En konsekvens av bättre informationsförsörjning gällande aktuell forskning skulle enligt Martin kunna vara att man känner sig säkrare i sin yrkesutövning eftersom man kan

citera den senaste forskningen. Detta skulle enligt honom öka trovärdigheten gentemot elever och föräldrar.

7. Diskussion

I detta kapitel kommer jag att diskutera kring resultatet av intervjuerna kopplat till de delar av litteratur och tidigare forskning som känns relevanta. Diskussionen kommer att föras utifrån de frågeställningar som ligger till grund för uppsatsen. Avsnittet avslutas med några förslag på framtida forskning. Kapitelhänvisningarna inom parentes syftar tillbaka på tidigare kapitel i denna uppsats.

Vilka olika yrkesroller och arbetsuppgifter ingår i grundskolläraryrket?

I litteraturen framgår att läraryrket numera innefattar en rad olika uppgifter och roller. Andy Hargreaves talar till exempel om att lärarnas ansvarsområde har utvidgats och att lärarrollen har blivit mer diffus. Han skriver att undervisningen visserligen fortfarande är en viktig del av arbetet, men att uppgifter som exempelvis gemensam planering, deltagande i grupper kring barn med särskilda behov och föräldrasamverkan tar allt mer plats. (kap. 2.2.2) Även Lärarutbildningskommittén tar upp läraryrkets olika typer av arbetsuppgifter som exempelvis att kunna skapa personliga möten med eleverna, att utbilda dem för framtidens samhälle, att samverka med föräldrar och att föra dialog med kollegorna kring verksamheten. (kap. 2.2.2) Mina respondenter ger också i intervjuerna uttryck för att läraryrket innefattar många olika typer av uppgifter. Undervisning eller handledning i elevgrupp, planering, rättning, vård och fostran av eleverna, konflikthantering, föräldrakontakter, kompetensutveckling, personalvårdande aktiviteter, utvecklingsarbete, samt konferenser och möten av olika slag är några exempel som nämns.

Som beskrivits i kapitel 5.4, har jag gjort en indelning av yrket i olika roller. Denna indelning har alltså gjorts utifrån min egen förståelse och erfarenhet, utifrån respondenternas svar, samt i viss mån utifrån teorin. Några av de roller jag har tyckt mig urskilja är pedagog, organisationsmedlem och kollega, student och elevvårdare. Detta är en indelning som jag valt. Den skulle naturligtvis kunna se ut på ett annat sätt och jag skulle ha kunnat ge rollerna andra namn. Många gånger överlappar rollerna varandra, vissa arbetsuppgifter kan höra hemma i flera olika roller. Planering i arbetslaget skulle till exempel kunna höra både till rollen som pedagog och till rollen som organisationsmedlem och kollega, och att gå på en föreläsning om elever med särskilda behov skulle kunna höra både till rollen som student och till rollen som elevvårdare. Min avsikt med indelningen i roller är att använda mig av den som ett redskap för att analysera lärarnas informationsbehov och informationsförsörjning, och jag har valt att placera in arbetsuppgifterna i de roller där jag tycker att de passar bäst. Ett antagande från min sida innan jag påbörjade undersökningen var att de olika lärarkategoriernas arbetsuppgifter och roller skulle skilja sig från varandra. Några sådana skillnader har jag dock inte fått några belegg för genom intervjuerna. Respondenterna berättar om ungefär samma arbetsuppgifter oavsett undervisningsstadium och oavsett viken skola de arbetar på.

I uppsatsens teorikapitel tar jag bland annat upp begreppen rollkonflikt och rolluppsättning. Rollkonflikter kan uppstå om en person spelar flera roller samtidigt och det kan till exempel handla om konkurrerande krav på tid. Tidsbristen nämns ofta som ett problem både i litteraturen och bland respondenterna. Respondenterna talar till exempel om att det är svårt att hinna söka information, att hinna med lektionsförberedelser och att hinna träffas och samordna eller diskutera saker. Några respondenter som jobbat länge berättar att undervisningen inte längre utgör den största delen av arbetet, utan att arbetet runt omkring har ökat. Med tanke på att läraryrket innefattar många olika roller och arbetsuppgifter skulle den tidsbrist som respondenterna beskriver kunna vara ett uttryck för den här typen av rollkonflikt. Genom sina olika arbetsuppgifter kommer läraren dessutom i kontakt med flera olika grupper, till exempel elever, föräldrar och kollegor. Dessa grupper sänder olika förväntningar till läraren och dessa förväntningar utgör lärarens rolluppsättning. Att försöka möta dessa förväntningar, kan säkert upplevas stressande och jag kan tänka mig en koppling till vad Hargreaves benämner som skuldfällor i läraryrket. Han menar att mycket av denna problematik med känslor av otillräcklighet i samband med yrket, bottnar i en diffus och omfattande lärarroll som inte är klart definierad. Hargreaves skriver även att lärarna är mer påpassade idag och måste förhålla sig till många olika grupper, vars förväntningar skiljer sig från varandra och ofta är motstridiga, och han tar också upp att tidspressen har ökat eftersom lärarna har fått fler arbetsuppgifter. (kap. 2.2.2)

Vilka informationsbehov upplever grundskollärare?

I den modell som använts som teoretisk referensram i uppsatsen utgår man ifrån att de arbetsuppgifter den professionelle har att utföra genererar informationsbehov av olika slag, samt att informationsbehoven kan påverkas av andra faktorer. Exempel på sådana faktorer är individuella egenskaper, kontext, informationsbehovets förutsägbarhet, komplexitet, grad av angelägenhet, samt om behovet är återkommande eller tillfälligt.

Mina respondenter uttrycker informationsbehov exempelvis i samband med undervisningen, kring eleverna och i anknytning till skolan som organisation. Det varierar dock vilken del de olika respondenterna lägger störst vikt vid. Detta tror jag kan ha att göra med flera olika faktorer. Att man betonar behov av information kring skolan som organisation skulle kunna bero på skolans storlek, på hur organisationsstrukturen ser ut eller på hur ledarskapet på skolan fungerar. Även individuella faktorer som ålder, antal år i yrket och antal år på en och samma skola kan säkert ha betydelse för hur informationsbehoven ser ut. Några respondenter som jobbat länge talar om att de inte har lika stort behov av information i samband med undervisningen idag, eftersom de har mycket rutin att falla tillbaka på. Hur lång tid man har jobbat på en och samma skola kan också påverka behovet av information. Även detta tas upp av respondenterna. Som nyanställd kan det vara svårt att veta vad som gäller eller vart man ska vända sig i olika situationer, medan en lärare som jobbat länge på en arbetsplats är mer förtrogen med sådana saker och därför inte upplever ett lika stort informationsbehov. En annan faktor som jag inte fördjupat mig i, i den här uppsatsen, men som jag tror har stor betydelse för hur informationsbehoven ser ut, är sättet att bedriva undervisning. En undervisning där eleverna själva söker information leder rimligtvis till helt andra informationsbehov än en undervisning där läraren föreläser till exempel. Hur man ser på sitt jobb när det gäller vilken del man upplever som viktigast, tror jag också är en viktig aspekt. Några respondenter talar om att den del av arbetet som handlar om elevernas sociala

utveckling har ökat och blivit en minst lika stor del som undervisningen. Andra respondenter talar om att undervisningen och planeringen av denna är den absolut största och viktigaste delen av arbetet.

Som jag tidigare påpekat i uppsatsens resultatdel, kan respondenternas svar bero på hur jag ställt mina frågor och hur de själva förstått eller valt att tolka begreppet information. Detta gör att det inte går att dra slutsatsen att det endast är i de situationer som beskrivs i uppsatsen som lärarna upplever behov av information. Respondenternas beskrivningar utgör däremot exempel på vilka typer av information lärare i grundskolan behöver och hur de gör för att tillägna sig denna information. Jag kan tänka mig att respondenterna behöver information i många fler situationer än vad som kommit till uttryck vid intervjuerna och jag tror också att även de lärare som inte uttryckt behov av information exempelvis i samband med rollen som elevvårdare, har behov av sådan information, men att det av olika anledningar inte kom fram i intervjuerna.

I intervjuerna ger respondenterna uttryck för att informationsbehovet i samband med undervisningen är kontinuerligt och återkommande. Det behövs information inför varje lektion, men behovet är störst vid uppstarten av ett nytt arbetsområde och inför en ny termin. Även när det gäller information i rollen som organisationsmedlem och kollega behövs information kontinuerligt. När det gäller information kring elever är behovet däremot oftast tillfälligt och uppstår framförallt när man träffar en ny elevgrupp. I samtalen med respondenterna får jag känslan av att de inte upplever informationsförsörjningen i samband med undervisningen som särskilt komplex. Denna typ av informationsbehov är förutsägbart och man vet var man kan få tag i information. Däremot kan det ofta vara ont om tid att få tag i informationen, och detta kan göra att man tvingas nöja sig med information som går att få tag i snabbt. Det kan vara material läraren har samlat på sig genom erfarenhet eller som finns tillgängligt på skolan. Många gånger tror jag att det skulle kunna gå att få tag i bättre material om möjligheten fanns, till exempel i form av mer tid eller genom hjälp av en skolbibliotekarie eller annan tjänst.

När det gäller organisations- och samordningsfrågor ser bilden annorlunda ut. Ofta uppstår informationsbehoven plötsligt, det finns många olika informationskanaler och det kan vara svårt att veta vem man ska vända sig till eller att få tag på rätt person vid rätt tillfälle. Även här verkar tidsaspekten ha betydelse. Det kan till exempel vara svårt att hitta tid att träffas och diskutera saker. Hargreaves skriver om skolledningens och lärarnas olika sätt att uppfatta tid (kap. 2.2.2) och kanske kan denna aspekt ha betydelse i sammanhanget. Några respondenter uttrycker önskemål om mer tid till arbete i arbetslaget med anknytning till den vardagliga verksamheten, medan studiedagarna istället ägnas åt läroplansfrågor på ett mer visionärt och övergripande plan. Här kanske det också rör sig om olika roller och förväntningar. Skolledningen sänder förväntningar till lärarna att utveckla verksamheten och diskutera läroplansfrågor, medan eleverna ställer helt andra krav i form av undervisning och omvårdnad i det vardagliga arbetet. Som grundskollärare upplevde jag själv att det vardagliga arbetet med eleverna var det mest överhängande och att det kunde upplevas som stressande att arbeta med mer övergripande skolfrågor när tiden behövdes till annat.

När det gäller information kring elever kan behoven vara svåra att förutse. Genom intervjuerna får jag intrycket att det är viktigt att ha fungerande rutiner kring denna typ av information. Alla lärare som möter en elev med särskilda behov behöver ha

information om elevens situation och när det uppstår problem är det viktigt att veta hur man ska gå till väga. Elevvårdsteamet tas av flera respondenter upp som en viktig resurs i detta arbete.

Hur ser grundskollärares informationsförsörjning ut?

I intervjuerna visar det sig att respondenterna använder sig av många olika informationskällor, både interna och externa, formella och informella, muntliga och skriftliga, samt personliga. I modellen beskrivs olika faktorer som påverkar den professionelles val av informationskällor. Exempel på sådana faktorer är möjligheten att få tag i information snabbt, hur man lyckats tidigare, källans tillförlitlighet och kvalitet, hur källan är förpackad och hur enkelt det är att få tag på informationen. Dessa faktorer tas även upp av mina respondenter när de beskriver sina val av informationskällor. Respondenterna är flexibla när det gäller att välja informationskälla och de väljer den källa där de tror att de kan få tag i den information de behöver. Vilken källa det blir beror på vilken situation och vilken typ av information det handlar om. Tiden är dock en central faktor, det är viktigt att snabbt kunna få tag i den information man behöver. Att känna sig trygg med en informationskälla är en annan viktig aspekt. I Savolainens undersökning visade det sig också att bland annat källans tillgänglighet och hur enkel källan är att använda, påverkar valet av informationskälla (kap. 3.1.4). Även Robertson Hörberg fann att lärare vill att informationen ska vara lätt att få tag i, lätt att använda och gärna trevligt förpackad. I hennes undersökning visade det sig att lärare ofta använder sig av kollegor som källor till information (kap. 3.1.3), vilket är vanligt även bland respondenterna i min undersökning. När det gäller information i samband med undervisningen nämns i litteraturen bland annat läroböcker, andra böcker, AV-material, bibliotek/skolbibliotek, material från organisationer, samt IT som viktiga informationsresurser. Detta stämmer även överens med vad mina respondenter beskriver att de använder sig av. I Juhlin Svenssons undersökning visade sig till exempel läroboken vara ett primärt läromedel (kap. 3.1.1), och även bland mina respondenter framhålls läroboken som en central informationskälla i undervisningen.

Respondenterna i min undersökning upplever att de brukar få tag i den information de behöver, men att det kan kräva mer eller mindre tid och energi. De får heller inte alltid tag i information på det sätt de först tänkt sig. Att inte få tag i den information man vill ha, betyder dock inte att man inte kan utföra arbetet, utan det handlar snarare om att inte kunna utföra det lika bra.

Brister som upplevs av respondenterna är bland annat otydlig struktur och ledning på skolan. Det kan vara svårt veta vart man ska vända sig för att få tag i information och det kan vara svårt att hitta tillfällena att samordna sig. Muntlig information riskerar att förvanskas längs vägen och det finns risk att missa information som inte är skriftlig. Tidsbrist, liksom svårigheter att söka information på Internet är andra brister. Några respondenter saknar ett bra skolbibliotek och samarbete med en AV-central eller liknande. Andra brister som nämns är att det kan vara svårt få tag i aktuell forskning och att kompetensutveckling i form av exempelvis kurser eller föreläsningar ofta innebär dubbelarbete. Ytterligare en annan brist är att det kan vara svårt att bedöma om informationen är meningsfull att använda i undervisningen. Denna aspekt tas upp i Lärarkommitténs utredning, där det nämns att det blir allt svårare för lärare att förutsäga vad som är nödvändig och viktig kunskap (kap. 2.2.2). En annan svårighet som en av respondenterna ger uttryck för är till sist att det är svårt att bearbeta informationen så att

den passar elevernas nivå. Lan och Chang fann i sin undersökning att lärarnas undervisningsprocess består av olika delar, där just bearbetningen av informationen så att den passar i undervisningsframställningen, utgör en av dessa delar (kap. 3.1.1).

Robertson Hörberg talar om inre och yttre hinder i lärarnas kunskapsökning. Inre hinder har att göra med lärarna som individer, medan yttre hinder avser omständigheter utanför lärarens påverkan. Robertson Hörberg skriver att det ofta rör sig om en kombination. (kap. 3.1.3). Vissa av de brister som påtalas av respondenterna i min undersökning är av yttre slag. Detta gäller till exempel organisationsstruktur och ledning, liksom avsaknad av skolbibliotek eller AV-central. Andra brister är huvudsakligen av inre karaktär, som exempelvis bristande kunskaper i att söka på Internet. Några brister är av både inre och yttre karaktär. Tidsbrist är ett sådant exempel, som även Robertson Hörberg tar upp. Där kan det handla både om den egna känslan av att tiden inte räcker till och om att ha för lite tid till sitt förfogande.

Hur ser den önskvärda situationen ut när det gäller informationsförsörjning och hur kan denna önskvärda situation tillgodoses?

Respondenterna ger i intervjuerna uttryck för en rad olika önskemål kring informationsförsörjningen i sitt arbete. Önskemålen rör bland annat förbättringar i den del av informationsförsörjningen som rör organisationsfrågor och samarbete, tillgång till skolbibliotek och AV-central/mediatek, bättre kunskaper i fråga om data och Internet, mer tid, samt olika möjligheter att tillägna sig kompetensutveckling.

I uppsatsens teorikapitel nämns att en persons rolluppsättning ibland kan bli alltför omfattande. Rollen, i det här fallet lärarrollen, innehåller då så många olika delroller eller aspekter att det blir ohållbart. Ett sätt att hantera denna typ av rollkonflikter kan vara att dela upp rollen i olika nya roller som var och en specialiserar sig på en del. En anledning till att man gör en sådan uppdelning kan vara att personen inte har tillräckligt med tid eller fackkunskaper för att fylla alla funktionerna själv. (kap. 4.1) Genom egna erfarenheter av läraryrket, genom intervjuerna med respondenterna och genom den litteratur jag tagit del av, tror jag att det är viktigt att fundera kring hur läraryrket ska utformas. Hargreaves talar om att omdefiniera roller och ansvar. Carlgren och Marton talar om att renodla det professionella objektet och de talar också om att knappa resurser, stora elevgrupper och brist på tid är exempel på förutsättningar som gör det svårt för lärare att utföra sitt uppdrag. (kap. 2.2.2)

Läraryrket innefattar många olika delar och roller och med tanke på alla rapporter kring stress i skolan och att alltför flyr yrket, anser jag att det är nödvändigt att se över hur man skulle kunna göra arbetet mer rimligt att hinna och orka med. Vilka roller och arbetsuppgifter som ska ingå i läraryrket och vilka roller och arbetsuppgifter som skulle kunna tas över av en annan personalkategori, är frågor som behöver diskuteras. Den tanke som ligger till grund för den här uppsatsen är att en tjänst eller några tjänster skulle kunna utformas med ansvar för informationsförsörjningen till lärarna. Jag menar inte att denna del av arbetet helt och hållet ska fräntas lärarna, ett samarbete mellan yrkesgrupperna är nödvändigt. Det handlar snarare om att dela på ansvaret. Detta är något som Louise Limberg tar upp i sin forskningsöversikt kring skolbibliotekets pedagogiska roll. I denna översikt betonas samarbetet mellan lärare och bibliotekarier, liksom att detta samarbete innebär delat arbete och delat ansvar (kap. 3.1.2).

Några av respondenterna i min undersökning uttrycker önskemål om tillgång till ett bra skolbibliotek och AV-central eller mediatek. Liselott beskriver sin dröm om ett skolbibliotek och mediatek fyllt av material att arbeta kring tillsammans med eleverna, men även med tillgång till pedagogisk litteratur och forskning för lärarna. Hon önskar sig också en personlig kontakt med en bibliotekarie. Denna typ av skolbibliotek tror jag skulle kunna vara ett utmärkt sätt att arbeta. I detta bibliotek skulle man då, som jag ser det, även kunna tillgodose lärarnas önskemål när det gäller kompetensutveckling. Respondenterna i min undersökning har olika önskemål kring hur de vill tillägna sig kunskap. Några vill lyssna och diskutera, några vill läsa. Ibland vill man delta i en aktivitet. Önskemålen varierar och det beror också på vilket ämne det handlar om. Här skulle skolbiblioteket kunna vara spindeln i nätet. Man kunde förutom att tillhandahålla aktuell litteratur, till exempel bjuda in forskare och föreläsare, ordna temakvällar, diskussionsgrupper, studiecirkel, kurser och workshops. Samarbete mellan lärare och forskare, liknande de exempel som beskrivits av Rönnerman och Härnsten tidigare i uppsatsen (kap. 2.3.1) skulle kunna drivas av skolbiblioteket. På det sättet kan kompetensutvecklingen bli en del av det vardagliga arbetet, istället för att bli något som sker vid sidan om och utöver den praktiska verksamheten. Henley betonar just att information inte ska vara något som efterfrågas bara i problemsituationer utan att informationen ska vara en del av den professionella utvecklingen (kap. 3.1.3).

Biblioteket skulle också kunna ha ett samarbete med universitet och högskolor kring aktuell forskning inom området. Martin talar om att han önskar sig att bli uppdaterad med aktuell forskning i form av exempelvis artiklar via Internet. Artiklar tycker han är bra eftersom de går snabbt att ta till sig. Även detta är något som Henley tar upp. Hon menar att lärare ofta har praktiska informationsbehov som kräver snabba svar, och därför efterlyser forskning i form av sammanfattningar som kan läsas snabbt och lätt och som är kopplade till praktiken. (kap. 3.1.3) Kanske skulle biblioteket även kunna sammanfatta nya rön och delge lärarna i form av muntliga eller skriftliga presentationer. Robertson Hörberg tar liksom Henley upp att praktiken är central. Det är där informationen eller kunskapen ska användas och det är genom denna lärarna gör sina erfarenheter och utvecklar sitt kunnande. Hon beskriver vidare att den teoretiska kunskapen inte passar in i skolans arbetsrytm. Lärarna prioriterar inte forskning, utan koncentrerar sig på det vardagliga arbetet. Många av respondenterna i Robertson Hörbergs undersökning önskade sig personlig vägledning kring pedagogisk litteratur, och de ville att en person skulle ha ansvar för att presentera forskningsresultat och informera om nyheter. (kap. 3.1.3) Detta är ett önskemål som även framkom i mina intervjuer, och som då skulle kunna tillgodoses av skolbibliotekarien.

Mina respondenter uttryckte även önskemål om bättre kunskaper om data och Internet. Även detta tänker jag mig att biblioteket skulle kunna tillhandahålla. Louise Limberg talar om att IKT-utvecklingen har lett till att lärare efterlyser kompetensutveckling i informationssökning, och att detta skulle kunna vara en uppgift för bibliotekarierna (kap. 3.1.2).

För att knyta an till det resonemang som fördes kring Wilsons text i inledningen, tror jag att det är viktigt att de bibliotekarier som arbetar i den här typen av skolbibliotek, har kunskaper och kännedom om vad läraryrket och skolverksamheten handlar om, samt vissa kunskaper om de ämnen som utgör lärarnas kompetensområde, till exempel pedagogik, specialpedagogik och didaktik. Detta tror jag är en förutsättning för att kunna möta lärarnas och skolans behov.

Till sist uttrycker många av mina respondenter önskemål när det gäller informationsförsörjningen i samband med skolan som organisation. Man önskar sig till exempel en bra struktur för hela skolan att utgå ifrån, så att man slipper lägga alltför mycket tid på att samordna saker under terminen. En del av en bättre struktur skulle kunna vara att skolledarens arbete delas upp på olika personer, så att personalen vet vart de ska vända sig i olika frågor. Detta är ett förslag som en av respondenterna, Hanna, tar upp i intervjun. Jag tror att den här delen av informationsförsörjningen är väldigt viktig. Med en tydlig struktur och väl utarbetade rutiner i grunden tror jag att mycket stress, osäkerhet och frustration reduceras. I stället för att den dyrbara tiden ska gå åt till att hela tiden försöka få reda på vad som gäller, kan den användas till det egentliga arbetet med eleverna och deras lärande. Detta är dock en helt annan typ av tjänst än vad som beskrivits ovan, men som av mina intervjuer att döma, skulle behövas på vissa skolor.

Några tänkbara konsekvenser av önskemålen, som mina respondenter talar om är tidsbesparing, underlättande av arbetet, ökad arbetsglädje bland lärare och elever, möjlighet att känna sig välplanerad och räcka till, samt att kunna ge ett proffsigare intryck och öka trovärdigheten utåt mot exempelvis föräldrar. Detta tycker jag är goda argument för att inrätta tjänster med ansvar för att underlätta för lärarna i fråga om informationsförsörjning.

Tillsist några ord om framtida forskning

I den här uppsatsen har jag undersökt grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning genom intervjuer med nio grundskollärare. Hade jag haft mer tid till mitt förfogande hade jag gärna kompletterat denna studie med exempelvis en enkätundersökning, alternativt fler intervjuer. Detta för att även kunna dra mer generella slutsatser. En sådan kompletterande studie är ett exempel på vad framtida forskning inom ämnet skulle kunna handla om.

Jag ville i denna uppsats utgå från ett helhetsperspektiv och undersöka informationsförsörjningen i relation till de behov som upplevs i samband med arbetet. För mig kändes det inte aktuellt att plocka ut en av delarna, exempelvis informationsbehov, och undersöka närmare, eftersom jag då hade förlorat helhetsperspektivet. De vinster som helhetsperspektivet medfört, skulle jag dock genom framtida forskning gärna se kompletterade med en djupare analys av de olika delarna. Till exempel skulle det vara intressant att i framtiden ta del av en djupgående studie kring grundskollärares informationsbehov.

Ytterligare en intressant aspekt att undersöka framöver, tycker jag skulle vara lärares informationsbehov och informationsförsörjning i relation till vilket arbetssätt de tillämpar. Hur skiljer sig informationsbehov och informationsförsörjning till exempel mellan ett styrt arbetssätt där eleverna blir serverade information, och ett friare arbetssätt där eleverna själva aktivt söker information för att bygga sin kunskap?

8. Slutsatser

Följande frågeställningar har legat till grund för denna uppsats:

- Vilka olika yrkesroller och arbetsuppgifter ingår i grundskolläraryrket?
- Vilka informationsbehov upplever grundskollärare?
- Hur ser grundskollärares informationsförsörjning ut?
 - Hur gör lärarna för att få tag i information? Varför?
 - Får lärarna tag i den information de behöver? Om nej, varför inte?
 - Vilka svårigheter och brister upplever lärarna i sin informationsförsörjning?
- Hur ser den önskvärda situationen ut när det gäller informationsförsörjning?
- Hur kan denna önskvärda situation tillgodoses?

I detta avsnitt drar jag de slutsatser som är möjliga utifrån resultatet av min intervjuundersökning. Slutsatserna presenteras utifrån frågeställningarna.

Vilka olika yrkesroller och arbetsuppgifter ingår i grundskolläraryrket?

Läraryrket innefattar flera olika roller och arbetsuppgifter. De roller som återfinns bland mina respondenter och i samband med vilka respondenterna uttrycker informationsbehov är: pedagog, organisationsmedlem och kollega, student, elevvårdare, samt olika specialuppdrag såsom synansvarig, kulturombud, NO-ansvarig och förändringsledare.

Exempel på arbetsuppgifter kopplade till dessa roller är:

- Pedagog: undervisning och planering av undervisningen
- Organisationsmedlem och kollega: samtliga arbetsuppgifter, men i synnerhet konferenser och möten av olika slag
- Student: kompetensutveckling
- Elevvårdare: föräldrakontakter, rastansvar, diskussioner med elever
- Synansvarig: fungera som lärare för synskadade elever
- Kulturombud: ta emot information kring kultur och distribuera den vidare till kollegorna
- NO-ansvarig: ansvara för inköp av läromedel inom NO
- Förändringsledare: tillsammans med andra lärare bedriva förändringsarbete

Vilka informationsbehov upplever grundskollärare?

Respondenterna behöver kontinuerligt information till sin undervisning och kring sådant som rör skolan som helhet och som involverar andra människor. Vidare behöver de information i samband med kompetensutveckling, både om utbud och i form av kompetensutvecklande kunskaper. Respondenterna behöver också information kring elever, framförallt i mötet med en ny elevgrupp. Tillsist behöver de information i samband med olika specialuppdrag.

Hur ser grundskollärares informationsförsörjning ut?

Respondenterna använder sig av många olika typer av informationskällor, både interna, externa, formella och informella, muntliga och skriftliga, samt personliga. De är flexibla när de väljer informationskälla, och väljer den källa där de tror att de kan få den information de behöver. Vilken källa det blir beror på vilken situation och vilken typ av information det handlar om. En viktig faktor är att det måste gå snabbt att få tag i information. Att känna sig trygg med en informationskälla är en annan viktig aspekt.

Respondenterna brukar få tag i den information de behöver, men det kan kräva mer eller mindre tid och energi. Exempel på svårigheter och brister som nämns av respondenterna är:

- Svårigheter att veta vad som gäller och vart man ska vända sig för att få tag på information, samt att hitta tillfällen att träffas och samordna saker.
- Man riskerar att missa information som inte är skriftlig och muntlig information kan förvanskas på vägen.
- Tidsbrist.
- Svårigheter att söka information på Internet.
- Avsaknad av skolbibliotek och AV-central/mediatek.
- Svårigheter att få tag i aktuell forskning.

Hur ser den önskvärda situationen ut när det gäller informationsförsörjning?

Respondenterna ger i intervjuerna uttryck för en rad olika önskemål kring informationsförsörjningen i sitt arbete. Önskemålen rör bland annat förbättringar i den del av informationsförsörjningen som rör organisationsfrågor och samarbete, tillgång till skolbibliotek och AV-central/mediatek, bättre kunskaper i fråga om data och Internet, mer tid, samt olika möjligheter att tillägna sig kompetensutveckling.

Hur kan denna önskvärda situation tillgodoses?

Ett sätt att möta lärarnas önskemål när det gäller informationsförsörjning skulle kunna vara att inrätta funktioner med ansvar för att bistå lärarna med information. Ett skolbibliotek med utbildade bibliotekarier skulle kunna vara ett exempel. På skolbiblioteket skulle det då finnas material att arbeta kring tillsammans med eleverna i undervisningen och pedagogisk litteratur och forskning för lärarna. Dessutom skulle kompetensutvecklande verksamhet kunna bedrivas i bibliotekets regi.

För att möta lärarnas önskemål när det gäller information som rör skolan som helhet och som berör andra människor på skolan, behövs en tydlig struktur och fungerande rutiner, så att man vet vart man ska vända sig i olika frågor och slipper lägga tid på att försöka ta reda på vad som gäller.

9. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att utifrån ett rollperspektiv undersöka grundskollärares informationsbehov och informationsförsörjning i yrket, samt att få en uppfattning om hur en önskvärd situation när det gäller informationsförsörjning skulle kunna se ut. De frågeställningar jag använt mig av är:

- Vilka olika yrkesroller och arbetsuppgifter ingår i grundskolläraryrket?
- Vilka informationsbehov upplever grundskollärare?
- Hur ser grundskollärares informationsförsörjning ut?
 - Hur gör lärarna för att få tag i information? Varför?
 - Får lärarna tag i den information de behöver? Om nej, varför inte?
 - Vilka svårigheter och brister upplever lärarna i sin informationsförsörjning?
- Hur ser den önskvärda situationen ut när det gäller informationsförsörjning?
- Hur kan denna önskvärda situation tillgodoses?

Anledningen till att jag valde detta ämne för min uppsats är egna erfarenheter som grundskollärare och debatten om den pressade situationen i dagens skola med allt fler utbrända lärare och lärare som väljer att lämna yrket. Genom uppsatsen har jag velat skapa mig en uppfattning om hur en tjänst skulle kunna utformas för att bistå lärarna med information och på detta sätt underlätta deras arbete, och samtidigt bidra till att höja kvaliteten på skolverksamheten.

För att besvara mina frågeställningar har jag genomfört intervjuer med nio grundskollärare verksamma på låg-, mellan-, och högstadiet i några kommuner i Västra Götaland, samt tagit del av tidigare forskning och litteratur. Litteraturen behandlar dels dagens grundskola och vad det innebär att vara lärare i denna skola, och dels lärares förhållande till information. Litteraturen kring lärare och information delades in i följande teman: information i undervisningen, skolbibliotek, fackinformation och informationssökning i vardagslivet.

För att tolka det empiriska materialet valde jag att använda mig av en modell av professionellas informationssökning, utarbetad av Gloria J. Leckie, Karen E. Pettigrew och Christian Sylvain. Modellen har sin grund inom rollteorin och utgår från att professionella i sitt arbete spelar olika roller. Det grundläggande antagandet är att rollerna med de tillhörande uppgifter, som professionella tar sig an i sitt dagliga arbete, föranleder speciella informationsbehov, vilka i sin tur leder till informationssökningsprocesser. Informationssökningen påverkas också i hög grad av ett antal samspelande faktorer, som kan ha inverkan på resultatet. Den teoretiska modellen har legat till grund för utformningen av intervjufrågorna och den har använts vid presentationen av resultatet.

Intervjuerna genomfördes under april och maj 2003 och varade mellan 30 och 60 minuter. En semistrukturerad intervjumetod användes, och intervjumanualen tillsammans med ett informationsbrev och förklaringar av centrala begrepp skickades ut till respondenterna i förväg. Vid genomförandet av intervjuerna användes bandspelare. Intervjuerna skrevs sedan ut ordagrant för att därefter sammanställas i teman utifrån

modellens olika komponenter. För att inte förlora helheten presenterades resultatet först person för person, för att därefter sammanställas.

Resultatet av intervjuerna diskuterades utifrån frågeställningarna och utifrån tidigare forskning och litteratur. Uppsatsen avslutades med ett antal slutsatser. Några av dessa slutsatser var:

Läraryrket innefattar flera olika roller och arbetsuppgifter.

Respondenterna uttryckte informationsbehov i samband med rollerna som pedagog, organisationsmedlem och kollega, student, elevvårdare, synansvarig, kulturombud, NO-ansvarig och förändringsledare.

Respondenterna använde sig av många olika typer av informationskällor, både interna, externa, formella och informella, muntliga och skriftliga, samt personliga. Viktiga faktorer visade sig vara att det måste gå snabbt att få tag i information och att känna sig trygg med informationskällan.

Några av de brister och svårigheter i samband med informationsförsörjningen, som nämndes av lärarna var svårigheter att veta vad som gäller på skolan och vart man ska vända sig för att få tag på information om detta, tidsbrist, svårigheter att söka information på Internet, avsaknad av skolbibliotek och AV-central, samt svårigheter att få tag i aktuell forskning.

De önskemål lärarna gav uttryck för rörde bland annat förbättringar i den del av informationsförsörjningen som rör organisationsfrågor och samarbete, tillgång till skolbibliotek och AV-central/mediatek, bättre kunskaper i fråga om data och Internet, mer tid, samt olika möjligheter att tillägna sig kompetensutveckling.

Ett skolbibliotek med utbildade bibliotekarier skulle kunna vara ett sätt att möta lärarnas behov av information när det gäller undervisningsmaterial, pedagogisk litteratur och kompetensutveckling. En tydlig struktur och fungerande rutiner, så att man vet vart man ska vända sig i olika frågor skulle kunna förbättra den del av informationsförsörjningen som rör organisationsfrågor.

Källförteckning

Muntliga källor:

Intervjuer med nio grundskollärare april-maj 2003

Tryckta och elektroniska källor:

Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Aubert, Vilhelm (1979). *Sociologi: Socialt samspel*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Carlgren, Ingrid & Marton, Ference (2002). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Lärarförbundet.

Case, Donald O. (2002). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. San Diego: Academic Press

Danermark, Berth; Ekström, Mats; Jakobsen, Liselotte; Karlsson, Jan Ch. (1997). *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Hargreaves, Andy (1998). *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Henley, Jennifer (1995). Use of Information Sources by Teachers in Special Education. *Education Libraries Journal*, vol. 38, no. 2, p. 21-35.

Härnsten, Gunilla (2001). *Kunskapsmöten i skolvärlden: exempel från tre forskningscirkel*. Stockholm: Statens skolverk: Liber Distribution.

International Encyclopedia of Information and Library Science (1997). Feather, John & Sturges, Paul (ed.). London and New York: Routledge.

Juhlin Svensson, Ann-Christine (2000). *Nya redskap för lärande: Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. Stockholm. Diss. Lärarhögskolan i Stockholm.

Lan, C-P; Chang, Y-T (2002). The Study of Instructional Process and Information Behavior of Biology Teachers in Junior High School. *Journal of Library and Information Science (USA/Taiwan)*, 27 (2), p. 25-38. [Abstract hämtat från LISA 2003-05-02].

Leckie, G.J, Pettigrew, K.E, & Sylvain, C. (1996). Modelling the Information Seeking of Professionals. *Library Quarterly*, 66(2), p. 161-193.

Limberg, Louise (2002). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket. Hämtat från: <<http://www.skolverket.se/pdf/skolbib.pdf>>

Ljungskog, Mariann (1997). *Skolbibliotek och informationsförsörjning i undervisningen: En intervjuundersökning med 7 lärare och 2 bibliotekarier*. Borås: Högskolan i Borås, BHS, Magisteruppsats 1997:88.

May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Merriam, S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Björn (1996). *Socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Robertson Hörberg, Cristina (1997). *Lärares kunskapsutnyttjande i praktiken: Ett personligt och kontextuellt perspektiv på vardagskunskap och forskning*. Linköping: Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No. 53.

Rönnerman, Karin (1998). *Utvecklingsarbete: en grund för lärares lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Savolainen, Reijo (1995). Everyday Life Information Seeking in the Context of "Way of Life". *Library and Information Science Research*, 17(3), p. 259-294.

Skolböcker 2: 400 klasser i grundskolan. Rapport från Läromedelsöversynen. Ds 1988:23. Utbildningsdepartementet. Stockholm: Allmänna förl.

Skolverket (2001 a). *Aktuell bild av skolan*. Hämtat från:
<<http://www.skolverket.se/fakta/bild/index.shtml>> [2003-03-02]

Skolverket (2001 b). *De nationella styrdokumentet*. Hämtat från: <<http://www.skolverket.se/styr/vad.shtml>> [2003-03-05].

Skolverket (2003). *Skolverkets lägesbedömning av barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2002*. Rapport nr 225. Hämtat från:
<<http://www2.skolverket.se/BASIS/skolbok/webext/trycksak/DDD/1104.pdf>> [2003-03-06]

SOU 1999:63. *Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Statistiska Centralbyrån (2003). *Folkmängd 31 mars 2003 och befolkningsförändringar första kvartalet 2003*. Hämtat från:
<<http://www.scb.se/statistik/be0101tab171kv03.asp>> [2003-06-01]

Westlander, Gunilla (1993). *Socialpsykologi: Tankemodeller om människor i arbete*. Göteborg: Akademiförlaget.

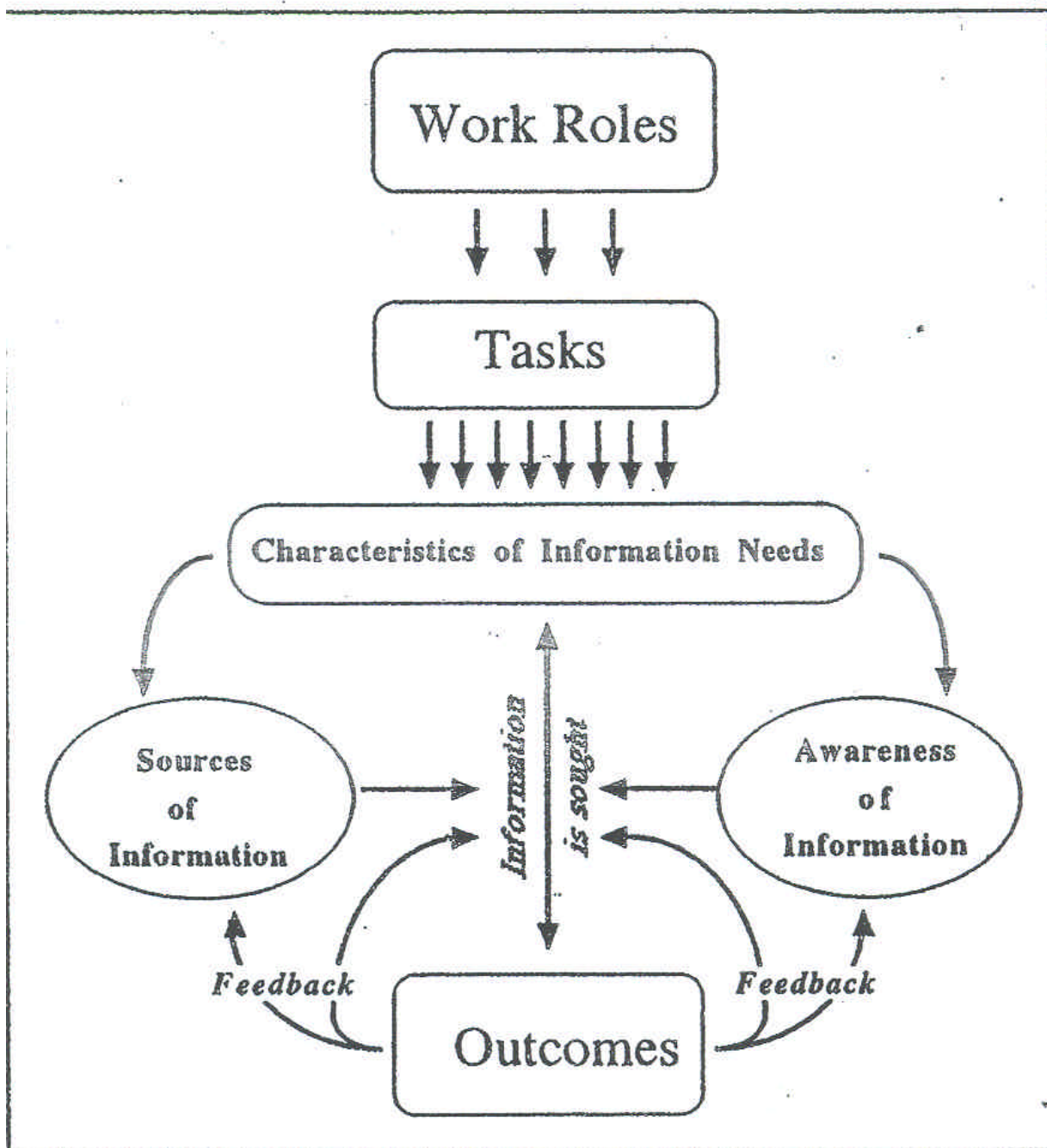
Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wilson, Tom, D. (1981). On User Studies and Information Needs. *Journal of Documentation*, Vol. 37, No 1, s. 3-15.

Kommunernas webbsidor, samt skolornas webbsidor/tryckt material

Bilaga 1

Modell av professionellas informationssökning



Figur 1 Modell av professionellas informationssökning. Från "Modeling the Information Seeking of Professionals: A General Model Derived from Research on Engineers, Health Care Professionals, and Lawyers" av Gloria J. Leckie, Karen E. Pettigrew and Christian Sylvain, 1996. *Library Quarterly*, vol. 66, no. 2, p. 180.

Bilaga 2

Introduktionsbrev

Trollhättan
April 2003

Hej!

Jag heter Petra Nilsson och läser biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås. Under våren skriver jag min magisteruppsats, och eftersom jag är grundskollärare sedan tidigare, kändes det naturligt att försöka koppla ihop läraryrket och informationsvetenskapen i uppsatsen. Min uppsats handlar därför om grundskollärares informationsförsörjning i yrkespraktiken – vilket behov av information man upplever, hur man gör för att få tag i informationen osv. Mitt antagande är att läraryrket innebär ett stort informationsberoende, och med tanke på skolans pressade vardag tror jag att det är viktigt att synliggöra även denna sida av yrket.

Jag vill grunda uppsatsen i intervjuer med lärare på grundskolans olika stadier, och min förhoppning är att Du har möjlighet att ställa upp på en intervju. Ditt deltagande är helt frivilligt.

Ett deltagande i undersökningen innebär för din del följande:

- Ställa upp vid *ett* intervjutillfälle (ca 1 timme).
- Jag bifogar intervjufrågorna. Det är en fördel om Du har möjlighet att tänka igenom frågorna innan, då det kan vara svårt att svara på dem rakt upp och ner vid intervjun.
- Du kommer att vara anonym i uppsatsen. Ditt namn kommer inte att nämnas, och inte heller vilken skola Du arbetar på. Undervisningsstadium, ålder och kön vill jag dock gärna kunna ange.
- För att underlätta analys och sammanställning av intervjuresultaten, och för att i största möjliga mån undvika missuppfattningar av Dina svar, kommer jag att spela in intervjun på band. Inspelningen är tänkt som ett arbetsredskap för mig. Svaren kommer att presenteras i skriftlig form i uppsatsen.

Om Du vill nå mig:

Telefon: xxx
E-post: xxx

Vänliga hälsningar Petra Nilsson

Bilaga 3

Intervjumanual

Några viktiga begrepp

För att det ska vara lättare att förstå vad jag menar skickar jag med förklaringar av några begrepp som jag använder i frågorna.

Begreppet *information* har här en bred betydelse och kan innefatta allt Du som lärare upplever att Du behöver ha vetskap om för att kunna utöva Ditt yrke. Information kan vara både muntlig och skriftlig. Det kan till exempel vara en flyktig ordväxling i korridoren, material att använda i undervisningen eller forskning och nya rön. Det kan vara fakta, råd eller åsikter. Känn Dig fri att lägga din egen betydelse i begreppet.

Några exempel på *informationskällor* kan vara andra människor, böcker, artiklar, databaser, Internet, bibliotek och egen personlig kunskap och erfarenhet m.m.

Med *informationsförsörjning* menar jag helheten när det gäller tillgång till information och anskaffning av information från olika typer av källor. Både Ditt eget aktiva sökande och den information Du eventuellt får utan att aktivt efterfråga den, ingår i det jag menar med informationsförsörjning.

Intervjupunkter

1. Ålder?
2. Man/Kvinna?
3. Stadium (låg-, mellan-, hög- stadiet)?
4. Typ av lärare, utbildning?

5. Hur länge har Du arbetat som lärare?
6. Hur länge har Du arbetat som lärare på den här skolan?

7. Vilket slags information använder Du mest i ditt yrke?
8. Hur får Du tag i den informationen?

9. Beskriv Ditt arbete: Vilka arbetsuppgifter ingår?
10. Vilken del av arbetet upplever Du är störst, t. ex. tidsmässigt?

11. Vilket slags information behöver Du för att kunna utföra Ditt arbete: Beskriv några situationer när Du känt behov av information.

12. Hur gör Du för att få tag i den information Du behöver?
13. Vart vänder Du Dig?
14. Varför vänder Du Dig dit?

15. Vilka andra informationskällor känner Du till som Du skulle kunna använda?
16. Varför använder Du Dig inte av dessa?

17. Vilka informationsresurser finns på skolan?
18. Måste Du vända Dig utanför skolan?
19. Använder du Dig av biblioteket eller av bibliotekarier?
 - Hur?/Varför inte?
20. Hur sker Din kompetensutveckling?
21. Vilken information behöver Du för Din kompetensutveckling? På vilka områden upplever Du behov av kompetensutveckling?
22. Brukar Du få tag i den information Du behöver för att utföra Ditt arbete?
 - Om nej, varför får Du inte tag i den?
 - Vad gör Du om Du inte får tag i informationen?
23. Vilka svårigheter upplever Du när Du söker information?
24. Vilka brister ser Du i Din informationsförsörjning?
25. Hur skulle Du önska att Din informationsförsörjning såg ut?
26. Vad skulle en sådan ideal situation innebära för Ditt yrke? Vilka konsekvenser tror Du att det skulle innebära?